

۱۹۲۶

ایکینجی جلد

تورکیات مجموعہ سی

استانبول دارالفنون تورکیات استیعوسی طرفندہ نشر ابیدلیر

مدیر:

کرمربیلی زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنون شده «تورک ادبیاتی تاریخی» مدرسی

استانبول - دولت مطبعہ سی

۱۹۲۸

ارمني مورخسرينه نظرآ موغوللار

Ed. Dulaurier ادوار دولوريه

طرفندره متونه اصليدره مترجم يار صرر

مقدمه

تاتارلر، صحنه عالمده ايکي عصر کي قيصر بر مدت ياشاهش اولمارينه رنما، عظيم فتوحاته موفق اولارق واسع ساحلرده اجرائي حکم ايتشلر، آسيانك، قساده آوروپانك مقدراتي اوزرنده اودرجه اجرائي نفوذ ايله مشلردرکه، هيچ برتاريخده بومدت طرفنده بويله عظيم وقايع قيدايدين ومختلف ملتله تماسده بولونان برقومه تصادف ايديله مشدر.

بوتاريخك عناصريني طويلامقي ايچون مراجعت ايديله جك منابع شهبه سز پك چوقدر. م. دووون (M. d'Hosson)، هاممدر (Hammer)، قاتمره (Quatremère) کي ضياعلري باديء تأراولان عالمده بو منابعدن استعانه ايتشلردر، فقط، ارمني ادبياتي وجوده کتيرين شرقي محررله يا هيچ مراجعت ايديله مش ويا پك آرز مراجعت ايديلشدر.

موغوللر حقنده کي شايان اهميت اثرنده دووون (d'Hosson) شرق و غربك آثار و وثاقتندن پك واقفانه برصورتده استفاده ايتديکي حالده، ارمنيلردن منقول معلومات خصوصنده «سن مارتن» ك (Saint Martin) ۱۷۷۵ تاريخنده مادراسده نشر ايديلن يا کليش بر متندين ترجمه ايتديکي اوربيلانلر Orbélians تاريخي ايله موسيو ژون آودال (M. John Avdal) طرفندن انگليزجه ترجمه ايديلن چاميجك پك مختصر اولان ارمنستان تاريخنه مراجعتده مضطر قالدي. بونکله برابر، تصادفات غريبه دن اولارق، موسيو دووون اصلاً ارمني قومنه منسوب ايدي. پترسبورغ فن آقاده ميسي اعضاسندن موسيو بروسسهنك (M. Brosset) «کورجستان تاريخنه علاوهر و ايضاحات» نامنده کي اثری والاخي لوموانك (Valachie le Moine) مختصر موغول تاريخك ترجمه سني احتوا ايتکده در. فقط «مالاخي» افاده سنده عوام ارمنيجه سنك متعدد شکلرني استعمال ايله ديکنندن، بولهبجه به حقيقه واقف اولمايان مترجم اشبو ترجمه سنده تماماً موفق اولامامشدر. موغوللره دائر تدقيقات ايچون ارمني ادبياتنك ازانه ايتديکي منبعله، برآز اول بحث ايتديکم سن مارتنه نك اثرينك بر پارچه سنده احساس ايديلشدر. بو پارچه، اليوم معلوم اولديني اوزره اون اوچنچي عصرده سيونيق ايلاني متره بولیدی اوربيلانك E. Orbélian کندی عالمه سنك منشأري حقنده يازوب «سيساغان فاملياسنك تاريخي» تسميه ايله ديکي کتايدين چيقاريلش بر فصلدر.

مادراس ارمنیلرندن شهله آزار شامیریان Eléazar Schamirian ، موئیز باغرامیان Moïse Pagh'ramian ، وقره بت میغرودمیان Ga'abed Meguerdoumian اسمنده کی طابعلر ، شرقیلرده معناد اولان تنقید حدودینی تجاوز ایتمه مشلر و مراجعت ایتدکری یکنه ال یازمه سی کتابی بوتون خطا لیه برابر عیناً نشر ایتلر سده ده ، بوکا مقابل ، اثرک متن اصلینده هیچ بولونمایان تقیما تی ، کندیلک لرندن بولدقلری سرلوحه لره فصلاری ادخال ایتشلر ، و اثرک هر طرفنده ارمنی تقویم نه کوره یازیلان تاریخلری پک تقریری وابتدائی صورتده میلادی تاریخ نه تبدیل ایتشلردر . تاتارلرک ارمنستان وکورجستانده کی استیلارلی بحثنده ، ارمنی مؤلفلری ، عرب و عجم مورخلرینه فائده لی بریاردجی وظیفه سی کورورلر ؛ و بونله صادق و موثوق الکام راویلر نظریله باقیلا ییلر . فی الحقیقه بو مؤلفلر نقل ایتدکری وقایعه شاهد ویاخود معاصر ایدیلر . حتی بعضاً اوخا دانه بالذات اشتراک ایتشلردر . بردفیه استیلانک شدتی کچنجه ، و قتیه تورک و عرب بویوندروغی آلتنده اکتساب ایتدیکی اعتیاد نتیجه سی هر طرز حکومته اویمق خصوصنده سروی استعداد فطری سی ، ارمنی ملتی موغول حاکیمته ده قولایجه انقیاد ایتدیرمکده کچیکمه دی . ارمنی رؤسا سی ، تاتارلر آراسنده منصب صاحی اولدیلر ؛ بونله خدمت و مظاهرتلرندن دولای قازاندقلری بویوک اعتماد سایه سنده برچوق دفعه لر ملتداشلی قتل عامدن ، اسارتدن قور تولدیلر . اسلامره قارشی خریستیانلره استناد مجبوریتنده قالدقلری زمان تاتارلره ارمنیلر آراسنده کی مناسبات داها صمیمی اولمشدر . خانلرک تابعلری میاننده بولونان کیلیکیانک روپهنیه Roupénien پرنسلیری تاتارلرک سوریه سفرلرینه اشتراک ایتشلردر . ایشته ، غرب حکومتلرینه متبادی مراجعتلرندن زیاده بو اتفاقدرکه ارمنی پرنسلیرینه مصر سلطانلرینک عداوتی جلب ایتش ایدی . بالنتیجه روپهنیه لر وارمنی ملیتی ، اون دردنجی عصرک نصف اخیرنده محو و منقرس اولدی (۱۳۷۵) . ارمنی مورخلرینک بزه بر اقدقلری معنوماتک بویوک بر قسمی تاتار اوردولرنده خدمت ایدن وطنداشلرینه مدیونر . ایرانه حاکم اولان موغوللر ، اوردولرینک صولتی قارشیسنده بویون اکن مختلف ملتله منتظم بر اداره تطبیقی ایسته دکری و اسلامره قارشی قوتلی بولونمق لزومی حس ایتدکری زمان ، ارمنیلر حقنده خیرخواه برطور طاقینمشلر و بونلری تحت حمایتلرینه آلمشلردر . «هلاکو» نک اوج اقبالنده بیله ، عادی بر راهب ، فقط وسعت معلوماتله مشته بر محرر و مورخ اولان وارطانی تردینه چاغیرتماسی ، بوغایه معطوفدر . سر قومی یانه قبول ایتدیکی وقت کوستردیکی التفات مخصوص ، مورخ وارطانک وطنداشلی عئندمه حائز اولدیغی اعتبارله تفسیر اولونه بیلیر . موغول فاتحیهله وقوعبولان ملاقاتی - قنده کی پارچه ، ارمنی راهبنک بزه بر اقدیغی اثرده کی فقره لرک معنیدار بر قسمی تشکیل ایدر . جنکیرخانندن اعتباراً «تیمور» قدر تاتار تاریخی تدقیق ایچون مراجعت اولونه بیله چک ارمنی مورخلری شونلردر :

گیراغوس (Cyriaque) ، وارطان ، راهب مالاخی ، شهین اوپه لیان ، سمپاط (کیلیکیا باش قوماندانی) ، طوما دومه دزوف (Thomas de Medzoph) در . بونلردن ایلك اوچی یازدقلرینک بر قسمی دو قنور وارطابتران واناغاندن « Vanaghan » آلمشلردر . «خورانا شاد» مناسترینک راهبی اولان بو ذات ، تاتارلرک ، ارمنستان ، کورجستان و آغوا نیاده Aghouani (۱۲۳۶ - ۱۲۶۵) یعنی بکری طقوزسنه امتداد ایدن مذهب طرفنده کی استیلارلرینک تاریخی یازمشدر .

و قتیه واناغان رحله تدریسنده تحصیل ایتش اولان «کیراغوس» ، مالاخی و وارطان «ک آثاری» ، بزه ، معلملرینک الیوم غائب اولش بولونان نسخه اصلیه سنک مختصر برشکلنی ارائه ایدیلر . بو مختلف مؤلفلرک

آئارندن بختمزده تعلق اولاييله جك يكي وشايان اهميت اقسامني استنساخ ونقل ايتكي تصميم ايتدم . شوازمي بويولمهك وبوجمعهك حدوديني آشماق ايجون ترجمه آنجاك بك قبسه، اوده ارمني تاريخ وجوغرافياسته جاند اولاجق ، نوخلر علاوهيله اکتفا ايدهجكم . اسلام مورخلرنجه معلوم اولان اشخاص ووقايه كلنجه ، اشبو مورخلرك تنوير ايتدكلري مستشرقلرك موغوللره دائر يازدقلري ، اهميتلري غير قابل مناقشه اولان ، اك يكي اثرلرينه مراجعتدن داها اي برچاره بولامادم . حكايه سني بورابه نقل ايتديكم ارمني مورخلرينك برنجيسي «قائراگه سي» يعني «قائراغلي» ياخود «كنجه لي» تاتقيب اولونان «كيراغوص» در ؛ چونكه اصلاً بوشهر دند ياخود «گده كه سي» يعني «گه ديخ» لي در . كنديسي بومناسترده راهبلك ايتشدر . بو زوات ، مملكتك برنجي قانويقوصي (جهان بطريق) «سه غره غواريللوه يناآور» ك (St'Grégoire L'Illuminateur) حواريك كنندن و اوراسنك ايلك خريستيان حكمداري بولونان ايكنجي تيريداتك Tiridate II دور سلطنتندن ، كه ميلادك دردنجي عصرينه دوغريدر ، بدأ ايله ارمني قويمنه كوره ۷۱۸ نجی سنهيه (ميلادی ۱۳ كانون ثاني ۱۲۶۹ - ۱۲ كانون ثاني ۱۲۷۰) تاريخنه قدر چكن مدتي احتوا ايدن ارمني تاريخندن اقتباس ايديشدر . كيراغوصك كتابي ايكي به منتسدر : برنجيسي : اسلافك آئارندن اقتطاف اولوشدر . ايكنجيسي بك داها فصل اولوب كيليكيا بارونلري آراسنده ايلك دفعه «قرال» تاج وعنواني طاشيان ايكنجي اثونك سلطنتدن باشلار وموافك زمان حياتنده تحدث ايدن وقايي احتوا ايددر . اسلوبی اکثراً ساده ، بعضاً اطرادسز ومبتدلر .

هرنه قدر موسيو بروسه «کورجستان تاريخنه علاوه لروتوضيحات» نام ائرنده (صفحه ۴۳۸)، مالاچينك «Malachie» اسلوبی محقق كيراغوصك اسلوبندن داها اي اولديني تأييد ايديبورس ده ؛ بوحكم «مونسينور صوكياس صومال» ك Quadro della storia letteraria di Arménia نام ائرنده بوايكي مؤلف حقنده كي مطالعه سي تكرر اردن بشقه برشي دكلدر . حقيقته ده ، «مونسينور صوكياس صومال» بواثريله مذکور مؤلفلره دائر بك سطحی معلوماتی اولديني اثبات ايتش اوليور ؛ چونكه كيراغوص ائرنده (فصل ۱۷)، ارمني قويمنه كوره ۶۹۰ ده (ميلادی سنهيه نظراً ۲۰ كانون ثاني ۱۲۴۱ - ۱۹ كانون ثاني ۱۲۴۲) تاريخنده تقريباً فرق ياشنده اولديني بالذات يلديريوركه ، اون اوچنجي عصر ك ايتداسنده دوغديني آكلاشيمايور . ترجمه اوج عدد ال يازماسي كتابدن وجوده كلشدر .

A حرفيله اشارت ايدهجكم برنجيسي ، ويانه ده كي مه خيتاريت پاپاسلرينك كستبخانه سنده كي نسخهك برصورتيدر ؛ بوني لطف مساعده لرينه مديونم .

B حرفيله اشارت ايتديكم ايكنجيسي موسقواده لازارده السنه شرقيه انستيتوسي مفتش ومعلى موسيو امينه عائد برنسخه دن استنساخ ايتدم .

C اشارتلي اوچنجيسي ايه ، اسكدارده سنت ژه روزالهم «Sainte Jerusalem» نامنده كي ارمني قولله ژينك سابق معلمی واليوم استانبولده زخل Zôhal عنوانيله وارمني حروفاتيله توركه انتشار ايدن آيلق بجموعهك مديرى بولونان بروسه لي موسيو «ژان جامورجي اوغلي» ك ناقص برنسخه دن نم ايجون استنساخ ايتديكي يازيدر . اسم خاصلرك وموغل اسملرينك طرزاملاسنه كلنجه ، شوني علاوه ايدهجكم بولورده اسلام محرزلندن استعاره ايديلوب اليوم عموم طرفندن قبول اولونان Transcription طرزيني اختيار ايتدم ؛ وحدالرينه فيلولوزي نقطه نظرندن داها موافق اولان ارمنيجه القباسيله بواسملري آبريجه يازدم . چونكه ماهيتي وعناصرينك زنكيتنكي اعتباريله ، تاتارجهك مختلف لهجه لرينك تلفظلريني كوسترمك خصوصنده ، ازمني القباسي عرب القباسنه هرخالده مرجعدر .

مورخ کیر اغوصدن مستخرج

تاتار امپیراسی . تاتارلرک کورجستانه قرانی فراره مجبور ایتدیلر

§ ۱ ارمنی تقویمنه کوره ۶۶۹ سنه، سنده (میلادی ۴۹ کانون ثانی ۱۲۲۰-۴۴ کانون ثانی ۱۲۲۱) تاریخنده برچوف ایالتلرینی ضبط ایتدکلی تاجیکلره [۱] قارشلی غلبه لرندن دولایی «کورجیلر» افتخار ایتدکده ایکن، تماماً مجهز بویوک بروردو ارمنستان و کورجستانه کیرمک ایچون «در بند» بوغازندن آنسزین «آغوا نلر» مالکنه هجوم ایتدی . بووردو، کجدیکی برلرده تصادف ایتدیکی انسانلری، حتی کویکلره وارنجیه قدر بوتون حیوانلری قتل و احما، و آتلمر مستثنای اولمق اوزره قیمتدار البسه و اشیایی بیله تخریب ایدیوردی . بوسور و سرعتله ده فخیسه (تفلیسه) داخل و صوکر «شامخور» Schamk'or شهری اراضیسی اوزرندن آغوا نلر حوالیسنه عودت ایتدی . اصل و اساسی اولمایان بر روایت کوره، بواقوام، مجوسی و خریستیان دینه سالک اولدقلری کجی، خارقلرده کوسترییورلردی . کویا بواقوامک، تاجیکلرک خریستیانلره یابدقلری مظالمک انتقامی آلمغه کلدکلی، و چادیر شککنده بر کلیسالی، معجزه لی بر صلیبلی اولدینی، و بر غایب [۲] مقدارنده آلدقلری آرپایی صلیبک اوکنه سرپدکلی، و بوتون اوردو آتلینی اورایه کتروب بو آرپه دن ییدردکلی حالده آرپه نک مقداری اصلاً آلامادینی، و حیوانلر تماماً دویدقدن صوکر بو اولچو ایچنده کی آرپه نه اولکی مقدارده رجوع ایتدیکی، و انسانلرک ییه جکلی خصوصنده عینی حالک وارد اولدینی روایت ایدیلوردی . هر طرفه یاییلان بو درجه هذیان آمیز ترهاته اینانان اهالی، کندیلرینی آرتق وقایه یی لزومسز عدایتدیلر . حتی بر پاپاس، دائرة روحانیسنده کیلری اللرنده صلیب اولدینی حالده، آرقه سنه طاقوب

[۱] «برنجی اهل صلیب حکایه سی، فصل ۱، حاشیه ۹» نده «آکلا تمشدمکه، ارمنیلر «تاجیک» دیه اولجه بوتون کوچیه اقوامی قصد ایدرلرکن، او زماندن بری بونامی عرب، عجم، تورک کی بوتون ملل اسلامیه ده تشمیل ایتدیلر . مؤلف بوراده آذربایجان آتابی اوزبکک اهلندن استفاده ایدرک کورجیلرک «آران، شیروان و ارضروم» منطقه سنده یابدقلری آقین و یاغمالاری ایما ایتک ایتدیلر .

[۲] «غایب» حیوانات و مایعات ایچون قوللانیلان برنوع اولچودر .

تاتارلار ك استقبالنه چيقمش ايسهده دشمنلر بونلر ك هپسنى احيا ايتمشلر ، يوللرى اوزرنده تصادف ايتدكلرى اهالى يده قيليچدن كچيرمشلردر . بارداو « Bardav » ايله پهلوغان « Pelougan » اسمنده كى اسكى شهر آراسنده بولونان مستحكم [۱] حوالى يه « پهمه غاچ » « Pêgamêdch » تسميه اولونور . بوراسى ده اونلر ك مقاومتسوز هجوملرينه معروض قالمش ومختلف ناحيه لرى تحريباته دوچار اونشدر . كورجستان قرالى « لاشا » وباش قوماندانى « ايوانه » [۲] بوتون عسكرلرني طوپلايوب بر دشمن اوردوسنك تجمع ايتديكى خونان Khounan اوواسنه ايلرولهدى . اينك چارپشمه ده اونلرى بوزغونلغه دوچار ايتدى . فقط تاتارلر پوصو قوردقلىرندن كورجيلره آرقه دن هجوم ايتديلر واونلرى دوغراديلر .

اوتيه برى يه داغيلمش اولان فراريلر مقاومت كوسترمك ايستهديلرسه ده قوشاديلهرق بويوك ضايعاته اوغراديلر . قرال وضابطانى قاجديلر . تاتارلر كورجيلر ك براقدقلىرى غنائمى طوپلايوب كندى قراركاهلرينه طاشيديلر . بو اثناده كورجستان قرالى ايلكنه نسبتاً داها كليتى يكي قوتلر طوپلادى واونلره ميدان او قومق ايستهدى . تاتارلر قاريلرني ، چوجوقلرني وبوتون اتباعنى برلكده آلارق دربند قپوسنه دوغرو ايلرولهديلر . بوكچيدى طوتان تاجيكلر ك كچمه لرينه مانع اولديلر . بونك اوزرينه تاتارلر كچيلمه سى غير قابل يرلردن طاش ، تحت پاره لريني ، وحتى اشياى ذاتيه لريني ، آتلىرني وآلات حربيه لريني اوچوروملره ييغمق صورتيله ، قافقاس سلسله سنى آشارق مملكترلرینه دونديلر . ريسلارى « سوبوتاي - بهادور » Sabada - Bahadaur اسمنده ايدى ؛ بو آدم جنكيزخانك اك اسكى جنراللارندن اولوب اوريانكيت « Ourianguite » قبيله سنه منسوب ايدى .

[۱] A ، C اشارتلى ال يازيلرى بويه تعريف ايديورلر ، B اشارتلى ال يازمه سى كى كتاب ايسه پهلوغان ديور ؛ (كذلك : چاميچ ، ارمنستان تاريخى ، جلد ۳ ، صيفه ۲۰۱) . پهلوغوم ، « بارداو » ك جنوبنده ارمنى آغواستاننده كائن بر محلدر .

[۲] كورجستان قرالغنىك آتا بكي آدني طاشيبان ايوانه Ivanê كورجى اوردولرى قوماندانلغنده قارده شي زاقاره يه Zakarê ۱۲۱۲ سنه سنه دوغرو خلف اولمشدى . مؤلفمز وارطانه كوره كنديسى اصلاً كورد اولان مشهور مه خاركه ردزهل « Mékharguêrdzel » عائله سنه منسوب ايدى . بو عائله كورجستان قرالرينك خدمتده بولونمش وبالحاصله « اوربه ليانلر » ك انقراضندن صوكرا ايسه پك بويوك بر رول اوينامشدى (بروسه ، كورجستان تاريخى ، علاوله لر ، ص ۴۱۵-۴۱۷) .

كنجه جوارنده كورچيلرك بوزغونلغى

۲ § حكايه ايدىلى وقايعدن صوكرآرادن برزمان كچدى. هونلرك آراسنده ظهورايدن وقوتجاق Khoutchahh (قچاق) آدىنى طاشيان سائر قىيله لر كورجستانه مواصلت ايتدىلر ؛ وقرال «لاشا» ايله جنرال «ايوانه» نك يانته كيدوب صادقانه خدمت ايدم جكلرىنى وعد ايدمرك سكان يچون اراضى ايسته ديلر. فقط نه قرال نه ده «ايوانه» بونلرك اسكانلرينه مساعده ايمدهدى. بورد اوزرينه كنجيه دوزغرو يوللاندىلر. كورجيلرك درلودرلو غصب وغارتلردن بيزار قالمش اولان بوراخلقى، ملتجilere قوللرىنى آچدىلر. كندىلرينه اسكان يچون جوارده اراضى وذخيرە ويردىلر. چونكه، كورجيلره قارشى ايجابنده بونلرك معاونتلردن استفاده يي اميد ايدىيورلردى. بو هونلر بورايه يرلشدى؛ فقط جنرال «ايوانه» عسكرينك باشنه كچمرك بونلرك اوزرلرينه يوريدى. هم هونلرى هم كنجه خلقنى كاملا ايجا ايدم جكنى كال افتخار وغرورله سويليوردى. بوتون اميدىنى الله يدن دكل، عسكرينك چوقلغندن بكليوردى. حال بوكه جناب حق مظفرتى كيمه ايسترسه اوكا بخش ايدەر.

حربه كيريشير كيريشمز بارلرلر تحصنكا هلرندن چيقدىلر؛ يورغون واميدسز كورجيلرى كاملا قىلينجندن كچردىلر. برجوق اسير آلدىلر، متباقىسىنى فراره مجبور ايتدىلر. اوكون خريستيانلر بويوك برانهزامه اوغرادى. جناب حق طرفندن اودرجه ترك ايدىلشردى كه آنجاق برصيحه تالم چيقارايلىدىلر. باربارلر، قهرمانلقلرى مجرب، حربلرده تمايز ايتمش برسورو محاربه، برچوبانك سوريسىنى كوتديكى كې، اوكلرينه قاتمش قوغالا يورلردى. چونكه الله اونلرك قىليجندن نصرتى كرى چكمش وبوهنكامده تمام ترك ايتمشدى. بواصيل جنكاورلر البسه وياخود ييه جك مقابلنده دون بر بدل ايله ساتىلدىلر. عجملرك الله كچدكدن صوكرآ فنا معامله لر ههدف اولدىلر. فديئه نجات اولارق كندىلرندن اوقدر آلتون كوموش ايتسيورلردى كه، بونى تدارك امكانى يوق ايدى. ايجلرندن برچوغى زنجير آلتنده هلاك اولدى. اسير ايدىلنلر آراسنده «هاغياغ» ك اوغلى وجسور «واساغ» ك قارده شى «غره غوار» ايله واساغك اوغلى «باباق» حرب ايدمرك مقتول دوشدىلر. فى الحقيقه واساغك «باباق»، «مه غم»، وبروش Brosch لقبى طاشيان «حاسان» اسمنده اوچ اولادى واردى. هراوچى ده تاجيك اوردولرىنى ييلدىر مش جسور جنكاورلر ايدى. «باباق» سلاح بدست اولارق هلاك اولدى. اسير قالان «غره غوار»

خریستیانلقدن نکول ایتمه سی ایچون درلو اشکنجه لره هدف اولدی؛ فقط ثباتنه خال کله دیکی کبی، بالعکس ساخته کار شارع محمدی [۱] واونک منفور دینی تلغین ایتدی. غصبه کلن تاتارلر اونی چیریل جیپلاق دیکنلی یوللرده سور وکله یه رک او قدر خیر پالادیلر که زاواللی تحمل ایده میوب جان ویردی؛ بوصورتله شهادت مرتبه سنی احراز ایتدی. بومحاربیلر «قالتشه» ایالتندن [۱]، مشهور برعائله دن وخریستیان اورتودوقس اولوب اصلاً ارمنی ایدیلر. بو آلاق عجملر داها برچوق اسیره آچلق، صوسزلق، چیپلاق اشکنجه لری تطبیق ایتدیلر. فقط گنجه خریستیانلری بودبختلرک حالنه آجیدیلر؛ بعضیلری ایچون فدیة نجات ویروب آزاد ایتدیردیلر؛ البسه ویه جک ویردیلر، اولولری کومدیلر؛ بواعمال حسنلرله صداقت دیندارانه لری پارلاق صورتده اظهار ایتدیلر. برقاچ کون صوکر باش قوماندان جنرال «ایوانه» قتل ایدیلن عسکرلرینک انتقامی آلق ایچون یکیدن قوت طوپلادی، باربارله آتی بر هجوم یاپدی، کاملاً قیلیجدن کچردی، واونلردن برچوق غنائم آلدی؛ چو جوقلری ده اسیر ایده رک مملکتته بو غنائمی حاملاً عودت ایتدی. اللهمز خریستوسه حمد و ثنلر اولسون.

سلطان بهلول الدینک ارمنی قهرمانه نظرأ ۶۷۴ تاریخنده (میلادی ۲۴ ژانویه ۱۲۲۵ -

۲۳ ژانویه ۱۲۲۶) کورمیلری ارغرانلیقی لهزیمت

۳ § اوچه کندندن بحث ایتدی کمز شالیدن کلن و«تاتار» تسمیه اولونان بوملت، خوراسان سلطانی «جلال الدین» ی آجینه جق برحاله کتیردی. اونی مغلوب ایدوب اولکک سنی تخریب ایتدی. «آغوان» حوالیسنه فرار مجبوریتنده قالدجه، «جلال الدین» کنجه شهر ی اوزرینه یوریدی، شهری ضبط ایتدی. عجملری، عربلری، تورکلری احما ایده رک سیلله قان دوکدی. [۲] اورادن ارمنستانه کچدی. بو فلا کتله شاهد اولان «ایوانه» کوردکلری کورجستان قرالنه بیلیردی، و سلطانه قارش قومی ایچون عظیم قوتلر طوپلادی. کندیس ی وقرال،

[۱] متعصب ارمنی پاپاسنک بوفاده سی، کمدی ذهنیتته کوره، طبیعی کوروله لیدر (مترجم).

[۲] کورجستان حدودی اوزرنده شمالی ارمنستانده آرتاخ ایالتی ملحقاندن.

[۲] موسیو بروسسه «کورجستان تاریخی، علاوهر، ص ۴۳» بوقره یی شوبله ترجمه ایتدی:

«ایوانه سلطانه قارش یوریمک ایچون عجم تاجی وتورکلردن مرکب براردو طوپلادی». ملاحظه اولارق شونی علاوه ایدی، ر: «بویله ترکب ایدن براردویه عظم ازمیور». شبهه یوق، فقط بو، ارمنی مؤلفنک خطاسی دکدر، او، بو خصوصده پک واضحدر.

پاك كندىلارنى كوندنەرك، غالب كلەكلەرى تەقدىردە: ادارەلەرى آلتىندەكى بوتون ارمنىلەر جەبراً كورجىلەك مەزھەبىنى قوبول ايتىدىمكى وموافق ايتىمە جەك اولانلەرى اعدام ايلەكى قورمىشلەردى. بو قرارلەرى كندىلەرنە اللەدن الھام ايدىلەمشدى. روح القدس ياردىمى اولان بو پروژەنى تەسۋارلامىشلەردى. بو خەسۇسە مەزھەبىنىك يەكەنە عاملى اولان جەناب ھەقەن استىزان ايتىمە مىشلەردى. سۇلتان «غودايىق» [۱] ايتىمە كىرەنچە، «ايوانە» كورجىلەرنە بىرەر دىشەنەك اوست طرفەندە ھەيىت آلدى. فقط قرار كەھنى بورايە قوردىنى ايجون سۇلتانەك ەسكەرلەرى قارشوسىندە قورقۇ دويدى.

بو ئىشادە سۇلتان اوردوسىنى ايلەتەرك قارشى جەھەدە اخذ موقە ايتىدى. بونى كورنچە، كورجى رۇسەسەندىن شالوۋە Schaloué ھەقەندەشنى «ايوانە»، ھەرايكىسىدە، نەكە آيشىقەن جەنكەورلەر ەسكەرلەرنە دىدىلەركە: «تورەكەز، دىكەكەز؛ شىمەدى بىز دىشەنە ھەيىتەكەز؛ اكر بىر قەسەمى كرىيە پوسكورتە بىلەرسەك ظفر بىزەردە؛ اوھالە سەزدە قورتولۇش اولورسەك، اوھالە ايلەرى!»

«شالوۋە» و «ايوانە» سۇلتان ەسكەرنەك اوزىنە آتەلۇب بونلەرى اھىايە باشلايدىلەر. بو ئىشادە اولان يەتتى فرق ايتىمەن كورجىلەر اوبە بىرەر ەتەكە قاچىغە قويۇلمىشىلەر، بو تەلاش آراسىندە بىر بىرى تەنە مەيۇرلەردى؛ كەمسە طرفەندە قووالانماقەلەرى ھەلە بولۇندەقەلەرى قرار كەھك اوستەندەن آشاغىدەكى ۋادىيە فرار ايتىدىلەر. بوراسى فرار ايلەلەدولمىشى. بونەظرە قارشوسىندە سۇلتانەك ەسكەرلەرى اونلەك اوزىنە آتەلەيدىلەر، بىر چوغىنى دوعرا دىلەر، قالانلەرنى دە ۋادىنەك اوتە طرفەنە يوۋارلايدىلەر. دىشەنەك بومدەش ھەلەكتى كورەن سۇلتان، ەسكەر ۋاتەلەرى تاش يىغىنى كى اوست اوستە بىرىكەش بو كورجى آلايلەرنى تەمەشا ايدەرك باشنى ساللادى و دىدىكە: «بو ئىسان مەرفەتى دىكل، فقط ھەشەقە قەدر اولان جەناب ھەقەك ايشىدەر.» ھەمان دونەرك اولولەرى صومەغە باشلادى. سوكرە بوتون ھوالىنى تەخرىب ايدەرك «تەفلىس» اوكنە ۋاسل اولدى. بو شەھەردەكى ەجملەك ياردەمەلە بوراسىنى ھەيىت ايتىدى. سەكنەسەندە چوغىنى يىچاقەن كچەردەكن سوكرە، قالانلەرىدە خرىستىانلەنى ترك ايتىمەكە اجبار ايتىدى. تا جەكەرك كەزەب دىننى قوبول ايدىلەر، اولوم قورقۇسىلە، بولەجە ھەقىقەتنى كەزەبە فەدا ايتىش اولەيدىلەر. دىكەرلەرى، ۋەجەدان تەزەبەنە اولومى جەسۇرەنە تەرجىيە ايدەرك شەھەت مەرتەبەسىنى اھراز، وداھا مەسعود ۋە شەرفلى

برحياته قاووشمق ايجون بو دنيائي ترك ايتديلر . بونك اوزرينه سلطان اسلاميتي قبول ايدوب ائمه دكلريني تحقيه حاجت كورمه دن بونلك سنت ايديله لرني امر ايتدي . برطنام آدملر اللرندن ياقالا يارق بونلري جبراً عمومي ميدانلره كوتورديلر؛ اوزاده قليچ ايله سنت ايتديلر . قادينلرده آلاچقه تسلطدن كرى طورماديلر . هر نزده بركليسا وباصليه راست كديلر سه، تخریب ايتديلر . بو طاشقينه لرني يالکز «تفليس» ده دكل فقط «كنجه» و «ناخجوان» ده وسائر يرلرده تيكرار ايتديلر . بوكفارك رؤساسندن برى اولوب سلطانك والده سيه اوله ن «اورخان»، كنجه اهاليسنه عجم اولسون، خريستيان اولسون، بلا تفریق هپسهنه ظالمانه اشكنجه ايتدي، بونلره آغير وبركولر طرح ايتدي . نهايت عين شهرده ملاحده (اماعيلير) طرفدن شوصورتله قتل ايديلدي: كنديني سواقده كچركن بعض آدمير كويا برشكايلى وارش كچي يانه صوقولديلر، اللرنده كي يازيلن كاغدى اوكا وىرمكه چاليشيورلردى . شكايه لرني ديكه ملك ايسته ين «اورخان» توقف ايدنجه هر طرفدن قوشايديلر، واوستلرنده كيزلى قاملاري چيشاروب اوكا صاپلاديلر؛ ايشته بر ظالم بويله جه خباثيله برابر ازاله ايديلدي . قاتلر كنديلريني ياقالامغه كلنلر دن برچوغنى يارالايوب شهرك اوربرفنه قاچديلر سه ده، نهايت، او قىرله و بيلك مشكالاتله اولديلرديلر . بو مذهبك سالكلرى بو طرزده حركت ائتمك اعتيادنده درلر . طونيتاند شاه «Thounitandchah» تسميه اولونان مستحكم موقعلرينه وليان Liban اورمانلرينه چكيله رك، الله كچي پرستش ايتدكلرى رئيسلرندن كندى قانلرينك ديني آلوب معيشتلريني تايمين ائتمك اوزره اوغللرينه ويريرلر . بو رئيسلر بونك هر امر ايله ديكي ره قوشارق كيدرلر . درلو درلو قياقتلر آلتنده كيزلنه رك اولجه مصمم خباثتلريني موقع اجرايه قويمق زمانى كلنجه يه قدر بورالده بكلرلر؛ بويله جه پنجه لرينه حواله ايديلن قربانلري احما ايدرلر . بو سيبدن بوتون قرال و پرنسار اونلردن قورقارلر . حتى شرلرندن تحفظ ايجون بونلره خراج ويريرلر؛ چونكه رئيسلري هر نه امر ايدر سه، ملاحده، كوركورينه اوكا اطاعت ايدرلر . ايجابنده حياتلريني فدادن چكيمزلر . كنديلرينه خراج وىرمه ين اك بويوك شخصيتلر ك بيله وجوديني اورته دن قالديريرلر . يوقايدده ذكرى كچن دينسز دخى عيني انجامه كرفتار اولدى .

سلطان بهلول البىك مغلوبيت ورفاى

§ ۴ سلطان بوتخرىباني ياپدقدن صوكر «Peznounik» حواليسنده بولونان و «سلطان اشرف» ى.

آمر اولارق طانییان «اخلاط» شهری اوزرینه یوریدی . جلال الدین شهره هجوم ایدرهك ضبط ایتدی . «ایوانه»ك قیزی واشرفك زوجه سی Thamtha یی اوراده بولوب کندیسنی تزوج ایتدی . صوکراده «سلطان روم» تسمیه اولونان «علاء الدین»ك : چوق ایلتیرنی یغما ایتدی . بوئانده «سلطان اشرف» مصرده سلطنت ایدن قاردهشی «سلطان کامل»و «علاء الدین» ایله برلشدی ؛ وکیلکیاده کی ارمنیلری ، سوریه ساحلرینده کی فرانکاری امدادینه چاغیردی ، و بونلرله برلکده جلال الدینك خوارزمیلریله حرب ایتک اوزره ایلروله دی .

بو ایکی اوردو قارشى قارشى یه کلنجه ، برلرندن قورقیدیلر و حرب ایتکدن چکینیدیلر . فقط ، افرادی پك آز اولدینی حالده الهملرینه متوکل بولون ارمنیلرله فرنکله دشمنك اوزرینه هجوم ایدوب خریستوسك نصرتیله «خوارزمیلر»ه غلبه چالیدیلر . بوانهزامی کورهن تاجیکلر بوندن جسارت آلاق دشمن اوزرینه صالیدیلر ؛ کونش باتجه یه قدر بونلری دوغرا دیلر . فقط سلطانلر ، فرار ایدن دشمنی ، کندی دینداشلی اولدقردن ، داهای زیاده تعقیب ایتهملرینی عسکرلرینه امر ایتدیلر . مهاجم اوردو بوراده توقف ایتدی .

بو پرسنلر ایلك بیلن آدملر اولدیلرندن خریستیان عسکرلره قارشى نانکورلاک ایتهدیلر ؛ وانجاق بونلرک سایه سنده الهك اولنره مظفریت بخش ایتدیکنی ادراک و تقدیر ایتدکلرندن هر برینی عطیاً مملکتلرینه اعاده ایتدیلر . بو خریستیان عسکرلری کچدکلری برلرده ، شهرلرده ، قضاالرده ، اهالی طرفدن چالغیلر ، رقصلارله قارشیلانیدیلر . خوتبریک ایدلیدیلر .

«علاء الدین» قانادوکیاده کی «قیصری» یه یاقلاشنجه ، مسلمانلر اماملریله ، خریستیانلر پاپاسلریله اللرنده صلیلر ، چاکلر اولدینی حالده ، برکوناک مسافه دن استقبال ایدیلدی . علاء الدینك هواصلتی کورن مسلمانلر ، خریستیانلری کری یه ایتهرک ، عرض تبریک و خلوص ایتهملرینه میدان برقامتی ایستهدیلر سده ، بونلر برته یه چقارق کندیلرینی کوستردیلر . بونلرک خریستیان اولدیغنی خبر آنجه ، «علاء الدین» اوردو کاهندن قلفوب کلدی ، آرالرینه قاریشدی ؛ چاکلرینی چالهلرینی و بوکسک سسله تغنی ایتهلرینی امر ایتدی . حتی شهره بونلرک اورتیه سنده اولارق کیردی . اولنره هدیه لر ، احسانلر ویردی . بو هنکامده «جلال الدین» ذیلانیه برحاله منبت

و کوزهل «موغان» [۱] اوواسنده آغوازلر تزدینه واردی . اوراده توقف ایدرهک عسکرلری بر آرایه طوپلامق ایسته دی . فقط اونی مغلوب و اراضیسنندن طرد ایتش اولان تاتارلر بوراده کندیسنه آنسزین باصقین یاپدیلر و «آمد: دیاربکر» شهرینه قدر قوغلا یوب قطعی بر هزیمته اوغراتدیلر . «جلال الدین» بومصادمه ده مقتول دوشدی . بعضیلرینک ادعاسنه نظر آیا یا اولارق قاچارکن بریسی طرفندن کوریلوب طاینمش و عائله سی افراندن اولمش برینک انتقامنی آلق ایچون، بو آدم «جلال الدین» ی قتل ایتشدر . ایشته بو ظالم پرنس نهایت بو عاقبتیه اوغرا مشدر .

تاتارلرک اسباب لهجری

§ ۵ تاریخمیزک بو نقطه یه قدر امتداد ایدن مقدمات وروایان، هی ملتیمزک احوالنه منحصر قالدی . عنایت حقله آئیده دخی حکایه ایدمه جکمزکی دیگر برچوق مورخلرده بوندن نه قدر بحث ایتسه لر مقصدلری تماماً افاده ایدمه زلر . چونکه لسان بشر بوتون بوحوالینک اوستنه چوکن فلاکتلری تصویردن عاجزدر . فی الحقیقه قیامت کونی یا قلاشیور، دجالی خبر ویردنلر بونک کلدیکنی بیلدیریورلر . حق طرفندن الهام آلمش اعزهنک استقبال حقنده کی افشا آتندن قورقیورلر . باخصوص حضرت مسیحک شوسوزلری بویوک برحقیقی احتوا ایدیور: بز ملت دیگر برملته قارشى ، ردولت دیگر بردولته قارشى آياقلانیر ، اعلان خصوصت ایدرسنه بوجادئات ، فلاکتلرک باشلانغیجی اولاجقدر . بطریقمز «نرسس» وحی دن خبر ویرجه سنه ارمنستانک «او قیلر» [۲] طرفندن تخریب اولونه جغنی سویله مشدرکه ، بوجایعک صورت تحقیقی ، کندی کوزلر منزله کوردک . شمال شرنیده و «خطای» حدودلری اوزرنده ، کندی قابا لسانلرنجه «قاراقوروم» تسمیه ایتدکلی برخطه ده ، اکثریتک هنوز طایمادیقی ، وعددلری نه دن عبارت اولدیغنی بیلمه دیکی برچوق باربار ملتله آراسنده ، تاتار تسمیه اولونان برملت واردرکه ، بوکره وفات ایدن الک بویوک حکمدار «جنکیزخان» طرفندن اداره اولونوردی . جنکیزخان صوک نفسنی ویرمزدن اول اوچ اوغلنی ومعیتنی حضورینه چاغیروب شویله برخطابده بولوندى :

[۱] موغوللرک قشین اوردوکاه قوردقلری بو اووا ، «تاران» یاخود «تاریس» تعبیر دیگرله «همیان» اووا سی تسمیه اولونور . «آراقس» ک قور Gour و یا سیروس Cyms ایله برلشدکن صوکرا تشکیل ایتدیکی دهلتا اوزرنده در .

[۲] ارمنی مورخلرینک موغوللاری ذکر ایتک ایچون برمعتاد استعمال ایتدکلی وصفدر .

— ايشته صوك دمدميم . اوچ اوغلمدن هانكيشنى تر-نيح ايدرسه كز اونى خلف اولوق اوزره انتخاب ايدىكز .

عسكرلى ده اوکا شو جوانى وپردى :

— سز هانكيشنى انتخاب ايدرسه كز اونى حكمدار اولارق طانير وصادقانه خدمت ايدهرز . «جنكيز» سوزه دوام ايدهر ك ديدى كه : «اوچ اوغلمدن هر برىك اوصافنى سزه بيلديره يم ، بويوكى چاغاتاى جنكجودر ، حربى سوده ، فقط خلقه مغروردر ؛ كنديشنى حادئاتك (طالعك) فوقنده كورمك ايستر . ايكنجى اوغلم عىنى صورتده حربيه مبالدر . فقط خيسيدر . اك كوچوكى چوجوقاغندن برى دائما لطفكار ، سميح ، جومرد كوروندى . دوغديغندن اعتباراً شان وشوكم كيتدكه ترايدايئدى . ايشته سزه هر شى خالصانه افشايتدم ، ايشته ديككزك حضورنده سجده ايدىكز . » عسكرلر ايلرله يرك اك كوچوكى «اوغوتاي خان»ك اوكنده اكيلديلر . «جنكيز» اونك باشنه تاجنى كيدر كدن صوكرا تسليم روح ايتدى . بو پرنس ، پدرينك مقامنه كچر كدن صوكرا ، ده كيزده كي قوم كى چوق غيرقابل تعداد اولان عسكرينى طوللادى . بوميانده كندى قبيله-ي اولان موغول- تاتار ، غازرلر ، هونلر ، خطاي قبائلى ، خطاي اولمايان داها بر چوق باشقا قبيلهلر ، اشياريله ، مهماتيله ، قرارگاه لوازميله ، قادينلرى ، چوجوقلرى ، چاديرلرى ده برابر اولديني حالده ، عرض وجود ايتشدى . بونلرى اوچ اوردويه تقسيم ايتدى . نجى اوردويى صادق بنداكاندن ريسنك امرى آلتنده جنوبه ، ديكرينى شماله وغربه . اوچنچىسى ده «چارماغان» اسمنده موفقيتلى ، تجربه ديده بر قوماندانك اداره سى آلتنده اولارق شمال شرقيه دوغرو سوق ايتدى . ديسنه ده ، حر كترلرندن اول ، بوتون حوالى ي ياغما ايتهلر ، بوتون تختلرى ده ويرمه لر ، آنجاق دنياني فتح ايدوب كندى حكمنه تابع قىلدقندن صوكرا عودت ايله مه لر ، امر ايتدى . كنديسنه كلنجه ، مملكتده قالوب ، ييك اچمك ، مبدوليت اچنده ذوق وسفاقت ايتمكه مشغول اولدى .

بومختلف استقامتله كيدن اوردولر ، استيلا ايتدكلرى بوتون حوالى ي تخریب ، سلطنتلرى تاراج ، اهلينك ثروت وسامانى غصب ، قاريلرى وكنج اوغوللرى ، قيزلرى اسير ايتدكدن صوكرا عودت ايتديلر . تاتارلر ، اسيرلر ينك بر قسمنى اوزاقده مملكتلر نده بولونان حكمدارلرى خافانه كوندرديلر ؛ بر قسمنى خدمتلر نده قوللاقمق اوزره يانلر نده آلقويديلر .

[۱] جنكيز خانك «جوجى ، جغتاي (چاغاتاى) ، اوغرتاي ، طولوى» اسمنده درت اوغاندن برنجيسى كندندن اول وفات ايتمىدى .

شرقه دوغرو حرکت ایدن و باشنده قوماندان اولارق «چارماغان نوین» [۱] بولونان اوردو خوراسان و محدود ایالتلرک حکمداری سلطان جلال الدینه تجاوز ایتدی و یوقاریده حکایه ایتدی کمزکی اونی مغلوب و فراره مجبور ایتدی. تاتارلر بربری آردنجه ایرانک، آذربایجانک، «دیلم»ک بوتون اقسامنی اویله تخریب ایتدیلرکه، قارشیلرنده هیچ برمانع قالمادی. «ری، اصفهان» کی ثروته دولو معموره لری ضبط ایتدیلر؛ بورالینی تکرار انشا و اعماردن صوکر اکندی اداره لری آلتنه آلدیلر؛ بوتون کچککری مملکتلرده بویولده حرکت ایتدیلر. برابرلرنده طاشیدقلری اشیا و اسرا ایله اغوانلرک نزدینه وارنجه، منبت و کوزدل «موغان» اوواستنده چادرلرینی قوردیلر. اوراده صو، اورمان، میوه آغاچلری، آ و حیواناتی، والحاصل ارضک بالجله فیض و برکتی موجود ایدی. تاتارلر بوراده قیشلارلر، ایلم بهارده، تالان ایتک و اوتیه بریه باصقینلر یاغق ایچون اطرافه داغیلرلر، صوکر اقیش موسنی کچیرمک اوزره، ینه قرارگاهلرینه دونرلر ایدی.

کجه نلک یفما ایدلمه سی

§ ۶ ایرانلی برچوق نفوسی فقط پک آ زخریستان اهاالی بی حاوی اولان بوشهر، خریستوسک و بوکا طابانلرک دشمنی ایدی. صلیبه، کلیسایه کفر، پاپاسلر و منسویین رهبانییه بول بول سب و شتم ایدرلر ایدی. بو کفر بازقلر، حقسزلقلر حد غایه بی بولنجه، غیرت الهیهیه دوقوندی؛ شهرک یقین بر زمانده خراب اولاجغنی مبین علام باش کوستردی. ناصلکه وقتیه «قدس» شهرینک بیقیملاجنی ده بعض علامدن استدلال اولونمشدی. «گنج» ایچونده کیفیت بویله اولدی. بردن بره یر یاریلارق ایچندن سیاه بر صوفیشقیردی، وجانتارین [۲] تسمیه ایتدکری برسروی، بوشهرک جوارنده پک یوکسکلره قدر چیقان بو آغاچ، هیچ بکله نیلمه یین بر آنده کندیلکندن اکیلرکن کورولدی. بو منظره قارشیسندن خلق تلاشه دوشدی؛ بونی متعاقب آغاچ دوغروولدی، ینه اسکی وضعیتنی آلدی. بو غریب حادثه ایکنجی، اوچنچی دفعه اولارق تکرر ایتدکن صوکر آغاچ دوشدی؛ و بر داهه قالقما دی. اهاالی آراستنده کی حکیم کیمسه لر، بو خارقه نلک معناسنی آراشدرنجه، انقراضلرینه اشارت اولدیغنی

[۱] موغولجه نویان - Nouïan کله سنک تقلیدر؛ «افندی، پرنس» دیمکدر.

[۲] بو، ظنمجه، ارمیجهیه جهاننداری کله. مدن آلمشدر.

آکلادیلر . ایاقلر آلتنده چیکنسنون دییه قپولرك اشیکنه چاقدقلری صلیلری حشارتدن قورتارمغه مسارعت ایتدیلر . تاتارلر آنسزین کلدیلر و « گنججه » شهرینی محاصره ایدهرک بر چوق آلات حربیه ایله اونی ضبطه قالدیشدیلر . اطرافده کی اوزوم باغلرینی تخریب ایتدیلر ، سورلری تماماً منجیققلره ییقدیلر ، فقط هیچ بریسی شهرک ایچنه کیرمه دی؛ برهفته سلاح بدست اولارق متیقظ بر حالده قالدیلر . بو ائشاده ، شهرک ضبط ایدیلدیکنی کوره ن اهایلی ، اولرینه عودت ایدوب دشمنک اینه کچسون دییه یوردلرینه آتش ویردیلر . قابل احراق نه وارسه هپسینی یاقدیلر؛ بویله جه انقراض اوستنده چیریل جیپلاق قالدیلر . بومنظره تاتارلری قودورتدی؛ حدتلرندن قیلجیلرینی چکدرک ارکک ، قادین ، جوجوق و الحاصل بوتون اهایلی کسدیلر . سلاحله مجهز اولدیغی حالده شهرک برجهتندن کندینه یول آچوب فرار ایدن بر قطعه عسکریه دن ماعدا بو قتل عامدن قورتولان اولمادی . جانی قورتارایلان پک آز کیمسه لره ایسه ، تاتارلر ، یر آلتنده صاقلی دینه لری چیقارتمق وسیله سیله ، اشکنجه ایتدیلر؛ یاقیلان اولرك آلتنی قازارق صاقلی بولونان اشیایی چیقاردیلر . نهایت بونلرک بعضیلرینی اولدیردیلر؛ بر قسمی ده اسیرایده رك برلکده کوتوردیلر . بر چوق کونلر بوایشلرله مشغول اولدقدن صوکر اراقوب کتیدیلر .

دشمن چکیلیر چکیلمز جوار خلقی تاتارلردن آرتیه قالان اشیای و ماللری یغما ایچون قوشوب کلدیلر . فی الحقیقه ، اولجه « گنججه لیلرک یر آلتنده صاقلادقلری برچوق آلتون ، کوموش اوانینی و اشیای سائرینی بولوب چیقاردیلر . وفلا کتدن صوکر « گنججه » درت سنه بوسبوتون متروک قالدی . بالاخره تاتارلر بو شهرک تکرار انشاسنی امر ایتدیلر . خلق برر اینکیشر کلوب بوراسنک تکرار انشاسنه باشلادی؛ یالکز سورلر یاپیلما دی .

تاتارلر ارمنستانه و کورجستانی تخریب ایدیلر

§۷ « گنججه » یغما ایدلدکدن برقاچ سنه صوکر ، قودورمش وحیه کار اولان بوملت ، ارمنستان ، کورجستان و آغوا آنستانی قسم قسم آرارلنده پایلاشدیلر . بوندن هر قیلر رئیسنه درجه سنه کوره بر حصه دوشدی . بو رئیسار ، مملکت ، شهر و استحکاملری ضبط و تخریب ایتمکله وظیفه دار ایدی . بو قطعات عسکریه نك هر بری کمدیسنه کوسترینان حوالی یه قادینلرله ، چوجوقلرله ، اردوگاه لوازمیله برابر کلوب ، تارالرده مزروعات ویشیلک نه وارسه هپسینی بلافتور حیوانلرینه ، دوه لرینه چیکنه تدیلر .

بودورده كورجستان قراللى ضعيف دوشمشدى. زيرا «روصودان» اسمنده كى قراليجه نك اداره سنده ايدى. بو قراليجه، «طامار» ك قىزى، «لاشا» نك همشيرەسى، «كه غورك» ك طورونى ايدى. «سميراميس» كى، برچوق عاشقلى اولان اخلاقسىز بر قادين ايدى. بو پرنسس كنديسنه تكليف اولونان بوتون نامزدلى رد ايدەرك برسورو قورتىز انلرك زونى اوليوردى. طول قالنجە، جنراللى «ايوانه» وبونك اوغلى «آواق»، «زاقاره» نك اوغلى «شاهشا» [۱]، «واهرام» وسائرەك معاوتلىلە امور حكومتى تدوير ايدىيوردى.

«ايوانه»، وقتندن اول اولنجە، «به گە نزاها نى» يعنى (باقى معدنلى) اسمنده كى مناستره گومولى. وقتيله كنديسى بوراسنى ارمنيلرك الندىن آلمش وكورجىلر ايچون تعمير ايتدىرمشدى. اوغلى، كنديسنه راقىلان پرنسلىك باشنده ايدى. «كورجستان» قوپقى اوزره اولان فورطنه قارشى كله ميه جكنى بيلديكندن، هر كس كندى باشى قورتارمق قايقوسيله زده بر مستحكم ير بولا بيلدى ايسه اورايە صيغندى. يايلارە، طاغارە، اووالرە يايلمىش اولان تاتارلر اوقدر چوق، صايبسىز ايدى كه، بونلرى چكر كه سوروسنه ويا سيل كى آقان ياغموره بكنزه تمكه مبالغه ايديله مش اولوردى. بولاكتلر نه قدر كوزياشلى دوكديره جك برمنظره كوستريوردى. ير، آلتنده ملجأ آرايانلرى صاقلایه ميوردى. نه قايا اويوقلى، نه اورمانلر، نه اك متين استحكاملرك ديوارلى، نه ده اك چوقور واديلر بو خصوصه هيچ برشيئه يارامىوردى. تاتارلر، اورالره كىزلىك ايسه ينلرى ده، بولوندىقلى اخفاكلارندن سو كوب چيقاريوردى. اك جيسور كيمسەلر بيله ياسه قاپيلمشدى. اك ماھر تراندازلرك قوللرى بيله طاقتدن كسيلمشدى. بر قىلىنچى اولان اونى صاقلایه چالشيوردى. چونكه كورولدىكى تقدیره صاحبنك بلامرحت امحاسى محقق ايدى. دشمنك سسى، سلا حرينك شاقيردىسى بونلرى قوزقودن تيره تيوردى. صوك دمنك ياقلاشدىغى كورەن بوزاواللىلرك قلبى عادتاً دوراجق كى ايدى. چوجوقلر، قوزقودن، آنالرينك، بابالرينك قوينلرينه صوقوليوردى. ايوين ايسه، داهادشمن قىليجنه اوغرامادن، شاشقینلقلرندن، چوجوقلريله برابر كندىلرني اوچوروملره آتيوردى. مرحتسز، بي امان بر قىليجك، اركك، قادين، دلقانلى، چوجوق، اختيار، دهمپوت، پاپاس، راهبلى ناصل دوغرا دىغنى كورمه لي ايدى.

[۱] «قائمه» ازمنى پرنسلى عائلە سندن «پلوزاقاز» ك اوغلى «واهرام»، اولجه توركلردن ضبط ايتدىكى بوتون بو حوالى بي و «شامخور» شەرىنى حكىم آلتنده بولونديريوردى.

مهمه کی چو جوقلرک قافاسی طاش آلتنده ازیلیور ، بوتون کوزه لککریله بزه نمش کنج قیزلرک عرضی پاپمال ایدلد کدن صوکرآ تحت اسارته آلینیوردی . تاتارلرک چهره لری چیرکین ، یوره ککری انصاف و مرحتدن محروم ایدی . آنارلرک کوز یاشلرینه قارشى حسسز ، اختیارلرک آق صاچلرینه قارشى حرمتسز ایدیلر . بو قتاله ، دو کونه ، عیش ونوش عالنه کیدیورمش کی برسویجله قوشیورلردی . هر طرفده مدفنسز قالمش جسدلره تصادف اولونیوردی . هر کس دشمن کورور قورقوسیه ، اک زیاده سودکلرینک اولومنه آغلامقدن بیله صاقینیوردی . کلیسا ، یأس و ماتمه بورونمش ، کوزه لکک و احتشامنی غایب ایتمشدی . مقدس آیینلر منع اولونمش ، محرابلر بوم بوش قالمش ، دینی نشیده لر تغنی ایدنلرک سسی کسيلمشدی . آرتق معبدلر دعا و نیازلرله ایگله میوردی . بو حوالی کشف برسیس طبقه سیله قاپلانمش کبیدی . خلق کیجه نی کوندوزه ترجیح ایدیوردی . طوپراقله اوغراشان قالماءشدی . ایل اوغللری بوتون بورالره آقین ایدوب اوکنه کلن اشیا و مجوهراتی یاغما ایدیوردی . چاپوچلیق حرصی تسکین ایدیه من بر درجه نی بولمشدی . بوتون اولر ، او طه لر کوشه بوجاق طارائمشدی . هیچ بر شی بونلرک الندن قورتیلمیوردی . طاشیه مادقلری شیلری بر گیک چویکلکیله شورایه بورایه سوروکلهور ، قوردلرکی پارچه پارچه ایدیورلردی . آنلری هیچ یورولق بيلمزدی . اونلر بیله غنائی طاشیمقندن اوصانما یوردی . بویه جه بر چوق ، هم پک چوق ملتلی فلاکتلر آلتنده ایگله تدیلر . الله بوتون غضبنی بزم اوزرمره توجیه ایتمشدی . اولجه ایقاع ایتدیکمز جنایتلرک جزای سزاسنی چکیور ایدک . ایشته تاتارلر بویه قولایجه بوتون مملکتلری استیلا ایتدیلر . آجیق شهرلرده طوپلو بولدقلری بوتون مواشی و قیمتلی اشیا یی ، سورو ایله طوپلادقلری اسیرلری ضبط ایتدکدن صوکرآ ، مستحکم شهرلرک محاصره سنه باشلادیلر . حیه و خدعه ایله دولو عقللری سایه سنده بر چوق مستحکم شهرلری اللرینه کچیردیلر . یاز اورته سنده بولونولیوردی . حرارت صوک درجه ده اولدیغندن اهالی هنوز هیچ بر شی ادخار ایتمکه وقت بولامامشدی . تام بو ائشاده آنسزین هجومه اوغرایان خلق ، شدت حرارتدن ، آجلق و صوسزلقدن بیتاب برحاله ، چولوق چوجوق و مواشی یی ایله برابر ، ایستر ایسته من دشمن الینه دوشیوردی . مهاجرلر بعضیسنی اسیر اولارلق قوللا تاق اوزره یانلرنده آلیقویور ایدیلر . تعرضلرینه هدف اولان اک معمور شهرلر عینی عاقبه اوغرایوردی .

شاخورك ضبطى

۸ § بوراسنى ضبط ايتك وظيفه سى، داهيا «موغان» ده كى قيشلاقلردن آيريلوبده حربه كيدر كن، تانار سر كرددلردن «مولار نوين» ه حواله ايدى بشدى. بوسر كرده، تقريباً يوز كيشليك بر مفرزه يى شهره دوعر وسوق ايتدى. شهر ك قپوسنه وارنجه بورايه نه كيمسه يى صوقديلر، نه ده ايجريدن كيمسه نك ديشارى به چيقماسنه مساعده ايتديلر. بوشهر اوزمان و «اهرام» و اوغلى «آق بوغا» نك تحت تصرفنده ايدى. كنديلرى ده بوراسنى اولجه ايرانليردن ضبط ايتشلردى. شاخورك اها ليسى و اهرام ايله اوغلندن استمداد ايتديلر. ومحاصره ايدنلر ك پك آز مقدارده اولديغى اخبار ايتديلر. اوغلى «آق - بوغا» يارديمه طرفدار اولديغى حالده، پدرى و «اهرام» كنديسنى بوفكرندن واز كچردى؛ وخبرى كتيره نلره، بالعكس، دشمنك كتر تلى اولديغى سويله دى. حتى شهر خلقنه مدافعه يى بيله توصيه ايتمه دى. بو ائشاده كافرلر ك صفلى كوندن كونه چوغاليوردى. نهايت «مولار نوين» ده كلدى وهجومه باشلادى. سورلر ك اطرافنده كى خندقلره اودون، چالى، خيبرى دولديرتدى. مقصدى بونلر ك اوستندن آشوب شهره كيرمك ايدى. فقط محاصره ده كيلر كجه لين آلتندن آتش ويرديلر، بو اودون ييغينلارنى ياقديلر. ايرتنى كون «مولار نوين» عسكر لر ينه بر ريوك طوپراق طاشوب خندقلى طولدير مالريغى امر ايتدى. بوا مر حزفاً اجرا اولونديغى وقت، خندق سور حذاسنه قدر دولدير يلىش بولونيوردى. محاصره ايدنلر له محصور اهالى كوكس كوكسه حرب ايتديلر. شهر ضبط، اها ليسى قتل، بوتون مبانى احراق ايدى. تانار لر بولدى قلى هر شيئه ال اوز ايتديلر. بومظفريتدن صو كرا، و اهرامه عاندا اولان Dêrounagin، Erkêvank قلعه لر يله، «باغراتيد» پرنسلردن «آغ صار تان» ك اوغلى «گوريكه» [۱] نك تحت اداره سنده بولونان Madznepert [۲] قلعه لر يله كذا «قارتمان» [۳] قلعه سنى ده محاصره ايتديلر.

- [۱] دردنجى گوريكه، داشيرك «باغراتيد» پرنسلر خاندانه منسوب ايدى، بونلر ك پايتختى لوره Lörê شهرى ايدى. بوخاندان «آق» نك باغراتيد عائله سنه منسوب قرالى اولوب مرحتلى لقبنى طاشيان اوچنچى آشودك اوغلى قور كنه ه (Kourkên) قدر جيقيور و اونچى عسكر نهايتندن باشلايور.
- [۲] بواج قلعه شاخوردن پك اوزاقده دكلدى. بوراسنى ارمنى آغوانى سنك اقسامندن اولان قارتمان سنجاغه داخلدر. چامبيج (ارمنستان تاريخى، جلد ۲۳، فهرست، صفحه ۱۴۸) «تهركه و اتق» قارتمانك جوارنده، شالنده كوستيرر. اينچي (اسكى ارمنستان، صفحه ۵۳۸) «ده و ناغان» ي بكون موقعلرى بترجه تماماً معلوم اولمايان حوالى صيرامده كوستيرر. «مادز ناپرت» ي (صفحه ۳۸۱) اودى loudi يالنده كوستيرر.
- [۳] «اودى» سنجاغى داخلنده برقلعه در.

فقط دیکر طرفندن «چارهك» ده [۱]، «كه داباغ» [۲] ده کی موافقی «غاداغان-نوبین» اسمنده کی تاتار سرکرده سی قوشاسدی. اوسر ده قارتمانده بولونان «واهرام» کیجه لین کیزلیجه بریره قاجدی. باربارلر بو قلعهلره هجوم ایدنجه، قلعه ایچنده کیلر آنلرینی و دیگر حیواناتی تسلیمه مجبور اولدیلر. غالبلر بونلری خراجه باغلادقدن و تحت حاکمیتلرینه آلدقدن صوکر اترك ایتدیلر. شامخوری ضبط ایدن محاربلر، آرقه لرنده سور وکله دکلری کروهلر برابر «داووش» غادزارهت، نور-پرت [یکی قلعه]، قاق و همجوار [۳] قلعهلر اوزرینه یورودیلر، و هپسینی اللرینه کچیردیلر.

وارطابت واناغانه ورفقاسی تاتارلر طرفندره اسیر ایدلمشدر

۹ § اودورده، بویوک وارطابت «واناغان» [۴] داووش قلعه سنک جنوبنده «Öloroud» «اولورود» کویک قارشوسنده، یوکسک برقایانک تپه سنده، کندی اللری ایله برمغاره قازارق اوراده کندیسنه کوچوک بر کلیسا انشا ایتدی. «آرکه واتی» قلعه سنک قارشوسنده کی اسکی مناستری سلطان «جلال الدین» ک یادیغنی آقینلر اثناسند، خراب، اولنجه وارطابت بویوک کوچوک کلیسایلی ملجاً اتخا ایدنمشدی. ایچنده برچوق کتاب طوپلادیغنی بو ازوا کاهنده. یاشایوردی. چونکه علوم و فنونه پک تشنه، دیندار بر آدم ایدی. ته اولوژی تحصیل ایچون.

[۱] «جامیچ» ه کوره «قائشه» حوالیسی جوارنده «قارتمان» مملکتنده بر قلعه. «ایچیجی» طرفندن، بویوک موقعلری تماماً معلوم اولمایان یرلر صیراسنده کوستلشدر. بویوک شیمدیکی «ماخرو» اولدیغنی تخمین اولونیور (بویوک ارمنستان طوپوغرافیسی، لهئون عالیشان، و منه دیک، ۱۸۵۳، ص ۱۵۴).

[۲] «قارتمان» حوالیسی قلعهلرندن اولوب ایوم خرابه حالنده در (آلیشان، غین اثر).

[۳] «قائشه» پرنلرینک مملکتلری اقامندن بولون بو درت قلعه، ایچیجی طرفندن موقعلری ایوم تماماً غیر معین اولان حوالی میانده تعداد اولونمشدر. حدودلری داخلنده بولوندقلری: «آرتاق، اودی، قوقارق» کی تقسیمات اداره، شبهه سز، مختلف دورلره کوره مختلف شکلر آلمشدر.

[۴] ارمنی کلیسا سنک اک معروف عالمرندن اولان «ژان واناغان»، «که دیغ» مناسترند ارمنی حکایه لری مؤلفی «مه خیار قوش» ک نظارقی آلتنده تحصیل ایتدی. صوکر «آرتساخ» ولایتنده «خوراناشاد» مناسترنی تأسیس ایله دی. اوراده برچوق شاگردلری واردی؛ مورخ «وارطان» ه کوره ۱۲۵۱ ده تولدی. متوفی «سوقیاس سومال»، یوقاریده مذکور اثرنده بوکا داژ و بریدیکی ایضاحاتده (ص ۱۰۷-۱۰۹) اونک حیاته غایده باشیجه وقه لری بربرینه قاریشدر.

برخوق طلبه درس لرینه قوشاردی؛ طلبه سی پک فضلہ چوغالنجہ، بولوندیغی مغاردن چیقماق ایجاب ایتدی. قایانک انکنده یکیدن برکایسا ایله حجره لر انشا ایتدی.

تاتار سورورلی یاغمایه کلدکری زمان کندیسی بوراده اقامت ایدیوردی. «مولار - نویین» یاقلاشدیغی زمان، جوار کویلر اهاالیسی بومغارمه التجا ایتدیلر. بوراسی قالدین، ارکک وچوجوقلرله دولمشدی. تاتارلر بوراسی محاصره ایتدیکندن بیهجک وایجهجکری توکندی. اورتالق یاز ایدی. حرارتده پک شدتلی ایدی. محاصره آلتنده کیلر بر محبسه ایمشیر کی صیجاقدن بونامشاردی. چوجوقلر صوسزلقدن چاتلا یوردی. ایکسی اولمک اوزره ایدی. تاتارلر دیشاریدن شویله باغرییورلردی: «نیچون کندیکیزی اولومه سوق ایدیورسکیز؟ حقیقیز، بزه کلیکیز؛ سزی اداره ایدمک رئیس لر تعیین ایدر، یوردلریکزه بیراقیرز». بوسوزلری ایکی اوچدفعه، یمینلر ایدمک تکرارلادیلر؛ اووقت محاصره ده کیلر وارطابتک آیاقلرینه قاپانه رق استمداد ایتدیلر: «بزی قورتار، اونلرک یانه کیت، صلح عقد ایت». دیدیلر. اوده جواباً: «اگر امیدسلامت وارسه حیاتی سزدن اسیرکیم. زیر مسیح وفاتنه قدر حیاتی بزه وقف ایتیش و بزی شیطانک ظلمندن قورتارمشدی. قارده شلریمز عینی محبتی کوسترمه لی ز». دیدی؛ و بزم یاپاسلردن «مارق» ایله «صوستن» ی رفاقتنه آلارق تاتارلرک یانه کیتدی [بونلرک ایکسی کندیسندن بالاخره دو قورغونانی احرار ایتشاردی. و اوصرده برای تحصیل اوراده بولونیورلردی].

تاتارلرک رئیس، مغاره نک تام قارشیدسند، برته اوزرند، باشنده کونشک شعاعانندن قورونماق ایچون بر شمسیه اولدیغی حالده، دوریوردی. چونکه تاتارلر بزی بویلهجه محاصره آلتنه آلدقلى زمان «عیدتجلی» یه مصادف ایدی. یعنی یازاورتاسنده بولونیوردق.

«وارطابت» ایله آرقاداشلری رئیسک یانه کلنجه، محافظلر کندیلرینه، دوهلرک چوکهجکی زمان یاپدقلى کی، اوچدفعه دیز چوکهلریغی امر ایتدیلر. بوملتلرده بو عادت جاری ایدی. صوکرار رئیس بونلری حضوره قبول ایدنجه، شرق طرفنه متوجهاً سجده ایتهلریغی امر ایتدی. بوده تاتار خاقانه اوزاق مسافه دن بر نشانه احترام اولارق یایلماسی معتاد اولان بر عادت ایدی. عین زمانده «وارطابت» ه سرزنش مقامنده شوسوزلری سویله دی: «سنک ممتاز بر حکیم اولدیغکی ایشیتدم، حالکده بونی اثبات ایدیور [فی الحقیقه

وارطابتك حال و طورنده كي حلم و سكونت، بياض صاچ و صافالنه شايان. حرمت بر ممتازيت ورييوردی [بزم كلديكمزی اوكره نجه نه دن دولايی بزی صورت مصلحانه و دوستانه ده استقبال ايمه دك ؟ سكا تابع اولانلرك اڭ بويوكندن اڭ كوچوكنه قدر هيچ بريسنه دو قونولماسنی امر ايتدم . رئيسك بو سوزلرينه وارطابت شو جوابده بولوندى : « نه خير خواهاته تمايلاتكزی نه ده لسانكزی بيله مهديكمزدن بزه ايراث ايتديككز قورقودن تيتريوردق . طرفكزدن چاغير بلديغمزی هيچ بر كيمسه بزه اخبار ايمه مشدى . ترددمن بوندن ايلري كلييوردی . فقط بزی چاغير دقلری زمان در حال اجابت ايتدك . بز نه حرب آداملری يز ؛ نه ده زنكين كيمسه لرز . فقط دين تحصيل ايتك ايچون مختلف يرلردن كلرب بوراده طوبلانمش ، يابانچي و مهاجر كيمسه لرز . ايشته حضور يكزده بولونويورز . حيات و مماتمز سزك الكزده در . اراده كزه تابعز . »

تاتارلرك رئيسی اونلره : « هيچ قورقوكز اولماسون » ديدی و قارشوسنه او طور تندی . اولنردن او حوالينك حاكی ظن ايتديكي « پرنس واهرام » ه عائد قلعه لر حقنده بر چوق سؤاللر صوردي وارطابت بوتون بيلدكلى سويله دكدن و دنيوی هيچ بر آمری اولماديغنی تأمين ايتدكدنصو كرا ، رئيس او كا مغاره ده كيلری آشاغی ايندير مه سنی امر ايتدی ، و قورقولاچق برشئ اولماديغنی سويله يهرك ، تعيين ايده چكي رئيسلرك تحت اداره سنده اولارق هر كك كندی أونده سربست ياشامانه مساعده ايده چكنی وعد ايتدی .

كوی و قيرلرك كندی نامنه اداره اولوناچغنی علاوه ايتدی . بونك اوزرينه وارطابت كنديسنه رفاقت ايدن پاپاسلرله برابر بزه : « در حال آشاغی اينيكز و سزه عائد اولان هرشيئي برابر كتيريكز ! » ديه باغريدیلر . بزه قورتلرك آراسنه كيرمش قوزونر كي ايندك . هر آن اولومه انتظار ايتديكمز مغاره دن چيمازدن أول ، دعالرمزی او قويوب قوربان تناولی آيینی اجرا ايتمشدك . تاتارلر بزی مناسترك اورتاسندن فيشقيران منبعه دوغر سوق ايتديلر ؛ اوچ كوندنبري چكديكمز صوسزلنی تسكين ايتدك . صو كرا ، بزه محبس خدمتی كوره چك اولان بر محله كوتورولدك . راهب اولمايانلری كليسانك اوليسنه يرلشديرديلر ؛ اطرافزده بر قوردون تأسيس ايدوب كيجه لين بزی محافظه آلتنده بولونديرديلر . ايرتسی كون مناسترك ايلريسند يوكك بر محله كوتورديلر . اوراده اوستمزی باشمزی آرايوب كنديلرينه ياراياجق نه بولديلر سه آديلر . مغاره ده كي كليسا يه عائد كوموش صليب و سائر اوانی ، آيين اثناسنده

کيلن البسه کي شيلزده چاپولدن قورتولمادی. يالکيز، کوموش قابلي ايکي انجيلي وارطابته تسليم ايتشله ايکن، بالاخره اونی ده ائزدن آلدیلر. اونلرله برابر بورويه بيله جکلری آيردیلر. قالانلری مناستره وکویلره اعاده ايتدیلر. وباشقارلی طرفندن تجاوزده اوغرا ماملری ایچون باشلرينه بر بکچی اقامه ايتدیلر.

جنرال، « وارطابت » مناسترده اقامت ایتمه سنی امر ایتدی. بونک « پول » اسمنده پاپاس بر یکنی واردی که، اوده، بزم ایله برابر جنرال ره رفاقت ایده جکلر آراسنده بولونه یوردی. محترم وارطابت هنوز پک کنج اولان یکننه آجیدی. هم اونی هم بزی قورتارمق امیدیه برابر مزده کلدی. فقط جنرال بزلی اوزون مدت، آرقاسی صبرا، یایان یوروتدی. یوللرده هر دورلو فنا معامله یه هدف اولویوردق. آياقلر مزده چپلاق ایدی. بزه نظارته مأمور اولانلر، خریستیان قانه صوصامش، بزه هر درلو مظالم و اشکنجه یی یامغه خواهشکر ایرانیلردن مرکب ایدی. آقین ایدر کیی سرعتله، بار کیرلرله برابر قوشدیریلدوردق. ایچمزده یورغونلقدن بیتاب قالانلر ویا معلولیت حسیله درماندن کسینلر یولده راز دیککنمک ایسته سله، محافظلر بیچاره لک قافاسی در حال صویالرله ازیورلردی. اودرجه ده که، یورورکن آياغمزه باطان بر دیکنی دوروب چیقارمق بيله ممکن دکلدی. صو تدارکی بيله امکانشردی. اوقدر سرعتله ایلرله یوردق.

قوناقلا دیغمز زمانلر بزی دار اولره، بربری اوزهریمزه بیغار کیی، دولدرروب باشمزه برده نوبچی دیکیورلردی. احتیاجلر می دفع ایچون دیشاری چیمقدن دخی ممنوع ایدک. محبوسلر بو اولرده اوزون مدت قالب کندی ایشلری کندیلری کورمک مجبوریتنده بولونیورلردی.

چکدیکمز بوتون آلم و مشقتلری بوراده یازی ایله تعریف ایده م. وارطابتی بزه بیرا قادیلر، و بزدن اوزاقلاشدیردیلر. باشقا محافظلره تسلیم ایتدیلر. بخی ده، مکتوبلرینی اوقومق و یازمق ایچون کاتب کی قوللانمق اوزره، برقاج آرقاداشمله برابر یانلرینه آلدیلر. کوندوزلری اونلره رفاقت ایدیور، کیجه لری ده وارطابتک یاننده، مسئولیتی آلتنده اولارق بولونیوردق. صو کرا تاتارلر بزی تکرار یانلرینه آلاق یایا، یاخود چیریل چپلاق، آزعین بار کیرلر اوستنده برابر کوتورویورلردی. برچوق کونلر بزلی بو حالده سوق ایتدیلر. یاز ختامه ایروب صوک بهار کلنجه، بزم اوز مملکت می بیراقوب بزه یابانچی

حوالی به چمک اوزره ایدیلر. بوتون اسیرلر، هردورلو تهلهکی کوزه آلاق، هر فرستدن استفاده ایدرک، کیچهرلی برر ایکیشر قاقچه صاواشدیلر. مسیحک عنایتله کافهسی فراره موفق اولدی. یالکز، کوندوز قاقچق تشبثده بولونان ایکی پاپاس تکرار یاقالاندی. بولری تاتارلر قرارگاهه کورتوردیلر. وکوزومزک اوکنده قتل ایتدیلر که فراریلرک انجامی کورمده قاقچه تشبث ایتمکدن چکینهلم.

برکون بزم محترم وارطابت بکا دیدی که: «کیراغوص! - نه ایسته یورسک استادم؟ - عزیز اولادم، یازیلدرکه: [کدر و مختلر اوزریکزه یاغدینی وقت آنره صبرایله تحمل ایدیکز]. کتاب مقدسک بوسوزلری تطبیق ایتیلیز. چونکه زما اوائله کی عزیزلرک فوقده دکلز. «دانیال»، «آنانی» و یولداشلی «حزقیال»، «ارمیا» اسارت ائاسنده ایمانلرینه ذره قدر قور کتیرمه دکلرندن جناب حق امدادلرینه یتیشدی واونلری سعادت آبدیه مظهر قیلدی. بوراده قلوب الطاف و مرحمت الهیه نک آن تجلیسنی بکلیهلم. . .

— «پک آئی، سوبله دیکک کی یابالم، محترم پدر» جوابنده بولوندم. فقط برکون اولدی که بزی اسیر ایدن سرکرده محبوس بولوندیغمز یره کلدی. بزی کوروغجه دقتله باقدی. بزه اوکا دوغرو ایلرله دک. «برشیئه احتیاجکیز واری؟» دیدی؛ «قارنیکز آچی؟ سزه بارکیر آئی ویرسونلرمی؟». فی الحقیقه بواقوام، طاهر غیرطاهر نه اولورسه اولسون بلاتفریق بوتون حیوانلرک آئی حتی فاره، بیلان آتلیر نییمک اعتیادنده ایدیلر. وارطابت جواب ویردی: «بز نه بارکیر آئی ونه ده دیگر حیوانلرک آئی سومه یز. بزه بر لطفده بولونا جقسهک، اولجه ایتدیکک وعد موجبنجه، یوردلیمزه عودت ایتمککمز مه مساعدت ایت. چونکه اختیار وخستهیم. سزه نه حربده، نه ده سورو کودمکده والحاصل هیچ برایشده فائدهم دوقوناماز». جنرال اوکا: «چوچوقا کلدیکی زمان چاره سنی دوشونورم». دیدی. بوچوچوقا، اوینک کهیاسی ایدی؛ و جنرالک عسکرلریله برابر یاغمایه کیتمشدی. رجامزی اوچ دفعه تکرار لادق. فقط اوبزه عیی جوابی ویردی.

نهایت «چوچوقا» سفردن عودت ایتدی. جنرالک دأره سنه چاغیرلقد. «چوچوقا» بی بزه برترجانله برابر کوندردی: «سز تأمین ایتمه مشمی ایدیکز که اولولرک اموالی ویرمک بو اولولرک روحلری شاد ایتمکدر. مادامک بو اموال اولولره مفید اولویور، نه دن حیاته ده

كېلركدە فديە نىجاتى اولماسون . الېككە كنى بزه تسليم ايت ، فديەكى وىزىدە قالق يوردىكە كىت، اورادە قال . » وارطابتدە شومقابلهده بولوندى :

— « نەمز وارسە بزدن آلدېكز؛ ذاتاً صليبلرلە ، انجىلردن باشا برشيئمز يوقدى . مخاطبىمز: — « اكر برشيئك يوقسە قورتىلوب كىتمكلكك ممكن دكلدر . » دىە علاوہ ايتدى . وارطابت دوام ايتدى: — « سنى تامين ايدەرم كە هيچ برشيئە ، حتى بركونلك يىيە جكمى تدارك ايدەجك پارايە بىلە مالك دكلم . فقط آرزومنزە موافقت ايدەرسەكز ، بىزى جوار قلەلردن بريسنە كوتورىكز . خريستيانلر فديە نىجاتىزى تادىە ايدرلر . »

اولا بولرە فديە اولارق عظيم برمبلغ طرح ايتىلردى . فقط بالاخرە بونى تقيص ايتدىلر . وارطابتى « قاق » قلەسنە دوغرو سوق ايتدىلر . وارطابت بزم فديەمىزىدە كندىسنىككى ايلە تادىە ايدەرك سربست بيراقىلمقلىمىزى طلب ايتدى . فقط اونلر ، مكتوبلرىنى او قومق ويازمق ايچون كندىلرىنە لازم اولدىغى ايلرى سورەرك بوكا راضى اولمادىلر ؛ و : « داها چوق پارايىلە ورسەكز اونى اعادە ايتەيز . » سوزىدە علاوہ ايتدىلر . بونك اوزەرىنە وارطابت ايلەن كوز ياشلرى دو كەرك برىمىزدن آيرلىق ؛ « عزيز اوغولم ، دىدى ، عزيز سركىسك استمداد ايلەدىكى صليبك او كندە سىجەدە ايدە جكم ؛ وفسلمانلر كىمكى آلتندە بولونان سائر قارداشلر منزله سنىك لطف حقلى خلاصكز ايچون دعا ايدە جكم . »

فى الحقيقە « قاق » دە بر صليب واردى . بو صليب ، بدبختلر وبالخاصە اسيرلر لەنە بر چوق معجزەلر كوسترمىشدى . تام بر خلوص قلبلە اوندىن استمداد ايدىلر ، « شەيد سركىس » ك انسان شىكلندە تىجىم ايدەرك كىلوب محبىسى ويا زندان قبولىنى آچدىغى وايچىندەكى زاوالىلرە مسكنلرىنە قدر رهبرلك ايتدىكىنى كورىيورلردى . بو معجزەلر ك شەرتى بوتون سائر ملتەرقە قدر بايلىمىشدى . دىيورلردى كە : « بو صليبى اورايە عزيز « مسروب » ركز ايتىشدى . » وارطابتك سويلەدكلىرى تحقيق ايتدى ؛ كندىسى سىكسان « تاهەغان » مقابلندە صالحو يرلدى . عين كوندە « مولار - نوپىين بىكا : « اختيار خوجانك كىتمە سىندىن مكدر اولما ، اونكە كىتمە كە مساعده ايتەدك . چونكە سىن بزه لازمىك . سنى اك بو يوك رتبەلى ضابطلرمدن داها يوكىك مرتبەلرە چىقارىرم . زوجەك وارسە اونى سنىك پاتىكە جلب ايتدىرىم . اكر يوقسە ، بزمكىلردن بردانە سنى انتخاب ايدىرسك » دىدى ؛ واو آندە بكا برچاير ايلە خدمتمندە بولونمق اوزرە ايكى دلىقائلى تىخىص ايتدىردى . « يارىندە بر آتاك اولاجق ، سنى مئنون

ایده جکم. فقط بزه صادق قال! «دییه رک بنی ترک ایتدی. فقط جناب حق بنم او کیجه اونلرک الدن قورتولماقی تقدیر ایتمشدی. بالذات بویوتولدیکم یرده یعنی «کدیغ» [۱] مناسترینده بولونویوردیم. بومناسترتاتارلر طرفندن تخریب ایدیلدی ویا قیلدی. اوراده توقف ایتدم.

لور Lör'e [۲] شهرینک تخریبی و بولادار تفصیلات

§۱۰ بتپرستلر اوردوسنک قوماندانی «چاغاتای»، «لور» نك قیمتی خزینه لری احتوا ایدن مستحکم بر موقع اولدیغی خبر آلمشدی. چونکه پرنس شاهنشاهک خابسی و بوتون ثروتی ده اوراده بولونویوردی. «چاغاتای» مختلف اسلحه ایله مسلح و لازمکن هر درلو لوازمه مجهز عسکرلرندن اک کزیده لرینی یانه آلارق بوبلده اوزرینه یورودی. محاصره ایدرک تعرض ایتدی. بواشاده «شاهنشاه» زوجہ سی و چو جوقریله برابر بورادن کیزلیجه صاووشدی. جوارده کی بروادی به چکیله رک مغاره لرده تحصن ایتدی. «لور» نك مدافعه سی قائم برادرلرینه حواله ایتمشدی. و قتلرینی یدوب ایچمکه کچرن بوتن پرورلر، جناب حقدن زیاده سورلرینک متانتنه کووه نیورلردی. دشمنلر، مواصلت لرنده، قلعه نك آلتنه لغم قویدیلر. و بونی ییقدقدن صوکرا درت طرفنی احاطه ایدرک کیمسه نك فرارینه میدان ویرمه مک ایچون تحت ترصده آلدیلر.

شهرک ضبط ایدلیکنی کورن أهالی، قورقو ایچنده، وادی به دوغرو کندیلرینی آتدیلر؛ و اوراده طویلانیغه باشلادیلر. او زمان تاتارلر «لور» شهرینه کیره رک اوکرینه کلن ارکک، قادین، چو جوق هپسنی بلا مرهت بیچاقدن کچیردیلر و یغمایه قویلدیلر.

[۱] «کدیغ»، شرقی ارمنستان مناستری اولوب قرون وسطی ده علوم دینی و ادبیہ مرکزی اولارق شهرت بولمشدر. بو، شهرتی داما آشاغی اولمایان «صانهین» و «هاغباد» نامنده ایکی مناسترک یانده کاشدز. «دانتزود» وادیسنده و «قوقارق» آبالتنک Tzoro'phor «تروورفور» قضااسنده بولنیوردی. بو مناستر «نورکه دیغ» یاخود Nor-Kedig «یکی-کدیغ» نامیله معروف ایدی. و «مختار قوش»، «غایان» قلعه سی جوارنده بولونان قدیم کدیغ مناستری خراب اولقدن صوکرا، بو یکی مناستری انشا ایتدیرمشدی.

[۲] داشیر سنجاغنک مرکزی اولوب «قوقارق» ابالتنده در. اون برنجی عصرده «غوریکیان» پرنس لری سلاله سنک ایکنجیسی و «قورکه» نك اوغلی «داوید آتہوغ این» [یوردسز] طرفندن تأسیس ویا تعمیر ایدلشد.

شهنشاهك كندى تبعه سندن ظلم واعتساف ايله طوپلاديني ثروتى كشف ايتديلر. بوخزينه، محكم وايچريسنه كيريله ميه جك بر صورتده انشا ايديلش بر جقوره ييغيلمشدى. بو جقوروك مدخلى او طرزده ياپيلمشدى كه، اورايه آتيلان قيمتدار شيلرك تكرار چيقاريله سى ممكن دكلدى. تاتارلر شهنشاهك قائم برادرلريني اولدورديلر؛ و او حواليده كي مستحكم موقعلري تحقيق ايدرك اكريسنى كرك حيله ايله كرك جبراً ضبط ايتديلر. فى الحقيقه جناب حق بورالرينك ضبطنى تاتارلره ميسر قيلمشدى. ديكر شهرلرده عين عاقبه اوغرادى. طومانيس Toumanis [۱]، شامشولده، ده فكيس Déph'Khis ياغما ايديلدى. اها ليسى يا اولدورولدى، و ياخود اسارتده محكوم ايديلدى. تاتار آقنلري هر طرفده شدت، ياغماچلىق، و سفك دماء ايله مترافقدى. هيچ بر كيمسه اونلره مقابله دكل مقاومت بيله جسارت ايدميوردي. بونك ايچون تاتارلرك هيچ بر جهتن قورقورلى يوقدى.

كورجستان قراليجه سى «روصودان» Rouçoudan سلامتى فرارده بولارق بر يزه صيغينه بيلدى. بوتون رؤساده كنديلرينه مامن آراغمه قويولديلر.

پرنس آواق تاتارلرك ايله درشور

§۱۱ «ايوانه» نك بويوك اوغلى «پرنس آواق» دشمن طوفانك بوتون مملكته استيلا ايتديكى كوره رك «غايان» [۲] تسميه ايديلن بك مستحكم بر شاتويه قابلىدى. بو حوالينك اها ليسى ده قوشوب ميدانك اطرافينه چكىلديلر. مسلمانلر پرنسك اورايه كيزلنديكى خبر آلنجه، بونلرك رئيسارندن «ايتوقاتا» اسمنده كي قوماندان بك كيتلى قوتلرله كلوب اونى قوشاتدى. بوتون بو حوالى تاتارلره دولدى. جوار اها ليسى هپ كلوب بو مستحكم موقعده صيغيندينى ايچون، تاتارلر قلعه نك اطرافى بويوك بر ديوارله چويرديلر. عين زمانده كندى حاكميتلرينى طانماسى ايچون آواقه بر امرنامه كونده روب يانلرينه قورقوسزجه كله بيله جكنى دخی تأمين ايتديلر. متعدد دفعه لر عين تنكليفى تكرار ايتديلر؛ فقط «آواق» اونلري محاصره.

[۱] طومانيس (ته مانيس)، (شامشولده) Schamschouldé، شهرلى «قوقارق» ايا لنده و كورجستان حدودلى اوزرنده در.

[۲] «قوقارق» ايا لى داخلنده «زورفور» سنجاغنك بر قلعه سيدركه، اون برنجى عصرده. «زان قاتولي قوس» ده بوندن بحث ايتشد.

فكرندن واز كچيرمك مقصديله، تيزيني و بر چوق خزينه ليزيني تسليم ايتدي. تاتارلر بونلري قبول ايتمكله برابر پرنسك بالذات كله سي ايچون داها زياده بر شدتله اصرار ايتديلر .
 بواننده، كرك قلعده جوارنده كرك درونده بولونان اهالي صومزلقدن شدتله مضطرب اولمغه باشلاديلر ؛ وايچلرندن بعضي سنك كيدوب صوكتيرمه سنه مساعده ايتمهلري ايچون تاتارلره آتليزيني وساير حيوانلرين تسليم ايتديلر . تاتارلر بومساعده يي ويردكاري. حالده ، تسكين حرارت ايچون چقان بر سورو خلقك يوردلرينه تكرار عودتلارينه مانع اولديلر . بونلري اولديرمهديلر . يالكنز كنديلرينه عائللريني قلعهدن چيقارمه لريني سويلهديلر . تاتارلر آراسنده تهللكلي بروضعتده محصور قالدقلاريني كوردكلرندن ويريلن امره امثالاً عائللريني چاغيرديلر . بونلرده كلوب حرارتلريني تسكين ايتديلر . بو صورتله دشمنلر كنديلريني تحت محاصره يه آلديلر . بونلر مياننده كوزهل كوردكاري قادينلري ياقالاديلر ؛ زوجلريني اولديرديلر . كوزهل اولمايانلري ده زوجلرينه ترك ايتديلر . تاتارلر ك محاصره يي ادامه ايتدكلريني ، سفك دماده بردوام اولدقلاريني كورونجه، « آواق » بونلره تسليم اولمغه قرار ووردی . چونكه بو حركتيله اهالي يه داها ابي معامله ايديله جكني اميد ايديوردی .

سرايك كه ياسي اولوب « دهغا » Dêgn'a يعني « چوجوق » عنوان لاياباليسني طاشيان وكيل اموري « غره غوار » ي اوصيراده « كه غارقونيك 'Kegh, ark' ounik » [۱] ده كيزي سباحلنده اوردوكاه قورمش اولان تاتار جنرال ي « چارماغان » ك نرينه مرخص اولارق كوندردی . بوني خبر آئنجه بويوك نوئين پك محظوظ اولدی . محاصره ترتيباتي اداره ايدن . « ايتوقاتا » Itoukata يه ، پرنسي درحال كندى طرفنه كوندرمه سني ، قلعده وجواري خلقني راحت بيراقاسني امر ايتدي . « ايتوقاتا » آواقي مستصحباً درحال باش قوماندانك نرينه كيتدي . قوماندان پرنسه خطاباً : « سن آواقيسك ؟ » دى يه صورنجه بريكي : « اوهت ، بالذات بنم » حواجي ووردی . جنرال سوزده دوام ايدهرك : « نه يه بن سنك مملكه توك حدودلرينه كلير كلز استقبال ايچون چيقمادك ؟ » ديدى . آواق - : « پدرم حياتده ايكن برچوق هدايا تقديم ايدهرك سكا عرض اتقياد ايتدي . وفاتنده استطاعتم نسبتنده سكا خدمت ايتدم . شيمدى ده وصولكزله برابر استقباله مسارعت ايتدم . » جوابنده بولوندى .

[۱] وقتيله آرمنيلرك « كه غامده كيزي » ياخود « سه وان كولى » : بوكوز ايسه توركلرك « كوچه ده كيز » ، عجملرك « درياي شيرين » تسميه ايتدكلري ساحه در .

جنرال تکرار سوزه باشلا یارق :- بر ضرب مثل دییورکه : « پنجرده طوردم » کله دک ؛ قاپویه کلدیم، اووقت سن یتیشدک . « دیدی ؛ عین زمانده کندیننه، اوئانده حاضر بالجلس بولونان بویوک رتبه لی ضابطانک آلت طرفه اوطورماسنی امر ایتدی ؛ اونک شرفه بویوک بر ضیافت چکدی . ایری پارچالره آیرلش ، قیزارتیلش چوق مقدارده هر درلو حیوان ائیه ، تاتارلرجه استعمالی معتاد اولان قیصر اق سوتندن معمول و طولوملر دروننده قومیس کتیردیلر .

بویمکلر صوفرایه قونولونجه، تاتارلر یدوب ایچمکه باشلادیلر . « آواق » ایله اوکارفاقت . ایدنلر یمکه اشتراک ایتمه دکرندن، قوماندان اولنره : « نیچون سزده یه میورسکز ؛ » دیدی . آواق :- « خریستانلرجه بو چشید ما کولات و مشروبانی قولانمق عادت دکدر . بز آنجاق کندیمرک بوغازلادیغمز طاهر حیواناتی یبرز . ایچکیمزده شرابدر » مقابله سنده بولوندی . بونک اوزرینه، قوماندان، آواقل ایسته یه چکی شیلرک کافه سنک کتیریله سنی امر ایتدی . ایرتسی کون اونو برچوق امرا وارکانک باش طرفه اوطورتدی .

بویله جه « آواق » ، موغول جنرالنک باشلیجه امراسی صبراسنه کیره چک قدراعتبارینک کوندن کونه آرتدیغنی کوریوردی . عین زمانده جنرال، اوردوسنه، تاتار حاکمیتنی هنوز طانیایان قلعه و شهرلره هجوم امری ویدی . آواقه تابع ممالکک اهلایسی سربسته جه نفس آلمغه باشلادی . و « آواق » ک خاطرینه رعایتاً برخیلی اسیر حریتنه تکرار قاووشدی . « چارماغان » ، آواقه اولجه صاحب اولدینی اموالی اعاده ایتمکه قالمادی ؛ فقط بوکا برچوق شیلردها علاوه ایتدی . کندیسيله غیرقابل انحلال بر دوستلق عقد ایتدی . صوکر اونی غسکرلریله برابر آلار « آنی » Ari شهری اوزرینه یورودی .

آنی شهرینه دایر

جناب حق بوشهری موغول جنرالنک الله ناصل دوشوردی

§ ۱۲ بوشهر اهل و حیوانات ایله دولو ایدی . محکم سورلرله محافظه ایدیلشدی . حدودلری ایچنده اوقادار چوق کلیسا موجود ایدی که، یمین ایتدکری زمان « آنی » نک بیک برکلیساسی اوزهرینه یمین ایدرلردی . بوشهر ثروت ایچینده یوز بیوردی . بورفاه اونو کبر و غروره سوق ایتدی . کبر و غرور ایسه اونک انقراضنه سبب اولدی . « چارماغان » اهلای بی عرض

انقياده دعوت ايچون مكاله مأمورلری کوندرمشدی . «آنی» شهرينك اعيانی تحت حکمرانیسنده بولونقلری «شهناشاه» طانیشماندن جواب ویرمهک جسارت ایدمهدهدیلر . فقط عوامدن مرکب برسورو ، کوندهریلن مكاله مأمورلرینی پارچالادی .

بونی خبر آلان کافرلر [تاتارلر] شهری دائرآمدادر قوشاتدیلر . منجیققری برمهارت تامه ایله تعییه ایتدیلر . شدتله تعرض ایدهرک شهری هجوم ایله ضبط ایتدیلر .

محصورین آراسنده بولونان اعیان بلدهنك برچوغی دشمنك حرکاتی تسهیل ایتمهکله قتل عامدن قورتولدیلر . مع مافیله تاتارلر اهالی بی سورلرک خارجنه چیقمهغه دعوت وکندیلرینه دووقونولما یاغنی وعد ایتدیلر . هپسی قوشوب چیقنجه ، بونلری آرالرنده قسم قسم آیرارق . بلامرحت قیلیدندن کچردیلر . قادینلردن ، چوجوقلردن ، صنعتکارلردن برقسمی آیرارق . اسیرصفیله کوتوردیلر . بونی متعاقب «آنی» یه کیرهک احتوا ایتدیکی بوتون ذی قیمت اشیایی ضبط ، کلیسالری یاغما ، اک کوزهل آبداتی ییقارق شهری تماماً خرابیه چوردیلر . بونه فیج منظره ایدی : آنالر ، بابالر ، چوجوقلریله برلکده قتل ایدیلش ، بری بری اوزرینه طاش ییغینلری کی استیف ایدیلش یاتیوردی . راهبر و بوتون خادمین روحانیله اولدیریلرک اووانك شوراسنه بوراسنه آتیلش بولونیوردی . طوپراق ، یارالیرک قانیله ایصالنش ایدی . صابونله ییقامغه آلیشمش نازک وجودلر شیشمش ، موربر رنك آلمشدی . شهرک سورلری خارجنه هیچ چیقماش کیمسه لر یالین آباق اسارته سوروکلنمشدی . اثنای آیینده وقتیه یالکز شراب ایچن رهبان ، شمدی تسکین جوع ایچون نجس حیوانلرک اتی ییور ، دفع حرارت ایچون قیصر اقلرک پیس سودینی ایچیوردی . ناموس وعفت صاحبی قادینلر برسورو شهوتپرست آدملرک هوساتنه تسلیم ایدیلشدی . بکارتی اللهه نذر ایتش ، مدت حیاتلرنجه باکره قالمغه عهد ایتش عزیزلرک عرض وناموسلری ، راست کلن هر شخص طرفندن هتک اولونیوردی . بومحاصره بوصورتله نتیجه لشمشدی .

قارصی شهرينك غرابیسی

§۱۳ «قارص» اهالیسی ، تاتارلرک «آنی» ده یاپدقلرینی کوردکلری ایچون ، مظهر امان اولورن امیدیه ، شهرک آناختارلرینی تسلیمده مسارعت کوستردیلر . فقط یاغمایه صوصامش اولان بو کافرلر ، هیچ برشیدن قورقورلری اولما دیغندن ، اعتیادلرینی بوزمایوب دیگر یرلرده

یابدقلىرى معامله يى بونلرده تطبيق ايتدیلر . بوراده کی ثروت و سامانی یاغما ، شهرى تخريب ، اهايسنك بر قسمنى قتل ، بر قسمنى ده اسير ايتدیلر . آشاغی طبقه دن براقدقلى اهاالى يى ده بالاخره «سلطان روم» ك عسكرلى قلیجدن كچیردی . بویله جه تقدیرازلی یرینی بولمشدی : «أى ارضك ساكنلى ! . قورقودن قاچانلر چوقوره دوشه جکدر . چوقوردن چيقاق اولانلر طوزاقدن اصلا قاچامایه جقدر . طوزاقدن قورتولانی بریلان صواق جقدر . » بدبخت « قارص » اهايسنك باشنه ده عین فلاکت کیشدر .

عین عسكرلر ، «شهنشاه» ایله «آواق» ك براق سینه اول داجیکلرك الدن آلوب بر آزاوول تعمير ایدیلن سورپ - ماری Sourp - Mari شهرینی [۱] ده ضبط ایتدی . بردنبره تاتارلرك باشلیجه رؤساسندن « قره بهادور » نامنده بریسی بویوك قوتلرله کلوب شهره حاکم اولدی . ایچنده نه بولدی ایسه غصب ایتدی .

موغوللر بوتخریاتی یابدقندن صوگرا ، قلیج جاندن واسارتدن قورتولمش اولانلره ، شهر ، کوی ویا یوردلرینه عودت ایتهلرینی ، یکی متبوعلرینك نامنه بورالینی تکرار انشا ایدوب کندیلرینه صادق قالمالرینی امر ایتدیلر . مملکت کسب عمران ایتمهک باشلادی . چونکه جناب حق هر زمان رحیم وشفیقدر . اشبو حقیقت بو هنکامده دخی تجلیساز اولدی . کنهاهمزه کوره بزه معامله ایتهدی . بزى دینسرلکمز نسبتنده تجزیه ایتهدی .

تاتارلرك مملکتیمزه استیلاسی یازموسمنده وقوع بولدیغندن اکینلر منهنوز ییچیلوب آنبارلر قونماشیدی . آتلی و حیوانلری اکینلرك هپسنى چیکینه دی . قیش موسمی یاقلاشنجه ، «موغان» صحرا سینه عودت ایتدکلى وقت [زیرا ایلك بهارده اوتیه بری به صالديرمق اوزره قیشین قاراکاهی . اوراده قورارلردی] اولومدن قورتولان خلق ، چیبلاق و هر درلو مدار تعیشدن محروم برحاله قالمشدی . یره یاتمش و آياقلر آلتنده چیکنه نمش باشاقلرله تغدی ایدیوردی . حسن تصادف اثری اولارق بوقیش امثالی قدر صوغوق اولمادی . چیفت سورمك ایچون اوکوز ، اکه جك تخم اولماماسنه رغماً ، اللهك برلطفی اولارق ، طوپراق خلقی بسلیه جك محصولاتی کندیلکندن یتیشدیردی . فیض وبرکت هی برده حکم فرما اولدی . مختلف یرلره صغینمش اولان ملتجیلر قورتاریلدی . مرحمتسز «کورجی» ملتى بیله بویوك بر محبت کوسه تردی . زدلرینه التجا ایدهلره بذل معاونت ایتدی . شو صورتله الله لطف و عنایتله زواللی فلاکت زده لری تسلی ایتدی .

[۱] «توماس دومه دزوب» ه کوره ، آارات ولایتنده «جاغادق» سانجاغنده بر موقع مستحکم .

پرنس آواق شرفده بولونانده خاقان کونده بیلدی

§۱۴ حکایه ایتدی کمز و قالعدن آذربایجان صوکر، آواق «خاقان» تسمیه ایتدیکری و او زاقده شرق شمالی طرفلرینده اقامت ایتدیکده بولونان متبوعلری زدینه کوندردیلر. چونکه حقلرینده حرمت کوسترمک ایسته دیکری ذواته بودر لوم معامله ایدرلردی و پرنس لرینک سراینه کونده ریرلردی. تاتارلر هر زمان پرنس لرینک امرلرینه کوره حرکت ایدرلردی. فی الحقیقه بونلرک آرزوئرینی حرفیاً اجرا ایتدی کندیلرینه وظیفه بیلیرلردی. «آواق» ده پرنسک زدینه عزیمت خصوصنده استعجال کوستردی. بوحس نیتنک، کرک شخصی کرک مملکتی ایچون، بلکه جالب منفعت اولاجغنی ظن ایدیوردی. عالیجناب اولان پرنس لرینه، تبعه سی ده، مسعود بر یو جلیق تمنی و بوسیاحتک کندیلری ایچون خیرلی اولاجغنی امید ایدیوردی. «آواق» یوله چیقارک بویوک قرالک زدینه واصل اولدی. محضاً عرض انقیاد مقصدیه کلدیکنی سویله یهرک تاتار جنرال لرینک مکتوب لرینی اراه ایتدی. حکمدار آواق استماع ایتدکن صوکر، اوئی دوستانه بر صورتده قبول ایتدی. کندیسنه زوجه اولارک بر تاتار قیزی ویردی. و مملکتنه اعاده ایتدی. عین زمانده ممالکینی اعاده ایتهلری، هنوز مقاومت ایدلری ده اونک معاونتیه تحت اطاعته آملالری ایچون جنرال لرینه مکتوب یازدی [نته کیم او یله اولدی].

«آواق» عودت ایدنجه، جنرالر متبوعلرینک امرلرینی اجرا ایتدیلر. بوسورتله «زاقار» zakarê اوغلی «شه نشاه»، پرنس «واهرام» ایله اوغلی «آق - بوغا»، «قانشنه» ایالتی پرنسی اولوب «جلال» لقبی آلان «حسن»، و سائرهنک عرض اطاعت ایتدک لرینه شاهد اولدیلر. تاتارلر برمدت موقته ایچون بونلری راحت براقیدیلر. املاک و اموال لرینه تصرف ایتهلرینه مساعدم ایتدیلر. فقط بالآخره اونلردن فضولی ویرکو ایسته یهرک، صیق صیق یانلرینه کیدوب کلهرک، خدمت عسکریه تکلیف ایدهرک، تعجیزاته باشلادیلر. مع مافیله بوتون بوحس نیتلره حتی داها بویوک تجاوزلره تصدی ایتمکله برابر، هنوز کیمسه نک حیاته قصد ایتمه یورلردی. برقاچ سنه صوکر «آواق» دخی تعجیزاته هدف اولویوردی. چونکه تاتارلر صوک درجه حریص ایدیلر. «آواق» اصلاً اونلرک آرزوئرینی تسکین ایدمه یوردی. تاتارلر ییبوب ایچمکله اکتفا ایتیمورلردی؛ یوکسک قیمتده البسه و آتله ایسته یورلری. فی الحقیقه یک زیاده آت مر اقلیسی ایدیلر. مملکتده بولونانلرک هپسنی آلدیلر. هیچ برکیمسه آچیتدن

آچیغه نه برآت ونهده راستره صاحب اولامیوردی. صاحب اولانلر بولونسهده، حیوانلرینی کیزله مک مجبوریتنده ایدیلر. زیرا، تصادف اولونان آتلر ضبط ایدیلردی. باخصوص اگر بو آتلر بردامغانی حامل بولونمازسه [چونکه بر تاتار برآت ضبط ایدنجه جنرالنک آمرنله حیواننک اعضاسندن برینک اوستنه کندی تمغاسنی قیزغین بر دمیرله ووروردی. بوتغالی آت، صوکر، صاحب اصلیمی طرفندن پارا ایله تکرار صاتون آلنسه بیله، باشقا برقطعهیه منسوب بر تاتار عسکری طرفندن کورولونجه مسروق عد ایدیلرک استرداد اولونوردی] آتک صاحبی خیرسزلر کبی جزالاندیریلردی.

یالکز تاتارلرک متنفذلری دکل مادون طبقهده کیلردخی بویله حرکتدره بولونورلردی. بو یاغما کرلرک، ملاحظه طرفندن جنرال «جاغاتای» ک قتلندن صوکر داهسا صیق وقوع بولدی. و بو حادثه اودورده کی اسیرلرک قتلنه سببیت ویردی. بو «جاغاتای» آواق دوستی ایدی. وفاتنده دشمنلرندن چوغی. آواقه اعلان خصومت ایتدیلر. برکون، پک یوکسک موقع اشغال ایتمین موغول رؤساسندن بریسی، آواق خانسه کیردیکی زمان، درحال استقبال ایدیلهدیکی بهانه سیله اونک باشننه آتک قیریاچیله ووردی؛ بومنظره قارشوسنده، آواق خدمهسی، افندیلرینه یاپیلان بو حقارتدن متأثر اولدقلرندن متعرضی وورمق ایچون اوزرینه آتیدیلر. فقط، پرنسک کندیمی ده پک حدتلی اولماسنه رغماً، اونلری تجاوزدن منع ایتدی. «چوچ - بوغال - Dchodch - Bougal» تسمیه اولونان بوسر کرده چکیلوب کیتدی. ویاننه بر قاقج کشی آلارق کلوب اونی اولدورمک ایستهدی. «آواق» بونک مقصدی سزدیکندن اوصیراده تاتارله حال مخاصمه ده ظن ایتدیکی کورجستان قرالیچه سنک زردینه قاچدی. بو قرالیچه اولکاسنک اک هجرا، ممتنع الوصول قسملرینه التجا ایتشدی.

تاتارلرک یاغما کرلکه و تخریبانه کرمی ویرمه لرینک سبی، باش قوماندان «چارماغان» ک کویا برشیطانک چارپماسیله حاصل اولان اضطراباتنک تحت تأثیرنده اولارق تکلم قدرتی غائب ایتش اولماسی ایدی [۱]. «چارماغان» بومعلولیتیله برابرینه موقع اقتدارده براقلمشدر. زوجیهسی وچو جو قلی، معتلرنده کی ضابطانک معاونتیله، تمشیت اموره دوام ایدیورلردی. چونکه خاقان اوله آرزو ایدیوردی. فضله اولارق، «چارماغان» اولسه بیله جسدینک اوردوی ه برده تعقیب ایته سنی ده امر ایتشدی. زیرا بو، طالعی وهرتشیده دایم موفق اولمش ده کرلی بر قومانداندی.

[۱] شبهه سز بو برتول نتیجه سی اولاجق ..

«آواق» فرار ایدنجه، تاتارلرک ایلری کلنلری بوجاله تأسف ایتدیلر. و بوکا سبب اولانی تخطئه ایتدیلر. آواقه بر خبر کونده روب کندیلرندن آریلاماسنی بیلدیردیلر و اوکا هیچ بر فنالق ایتمه جکلرینی یمین ایله وعد ایتدیلر. اونک پرنس لکنی «شاهنشاه»ه بخش ایتدیلر. چونکه بو، اونلره صداقت کوسترمکدن کری قالمایوردی.

بوهنکامده «آواق» خاقانه اطاعتدن فراغت ایتمه دیکنر، آنجاق اولومدن قورتولمق ایچون قاجدیغنی، و دائماً کندیسنگ امری آلتنده بولوندیغنی تحریراً بیلدیردی. خاقانک جوابی بکله دیکندن عودتی تأخیر ایدیوردی. بو اثناده تاتارلر اونک ثروتی آراشدیرمغه قویولدیلر. و اونی نهایت قلعه سی ایچنده کشف ایتدیلر. بربری آردنجه اوکا یکیدن خبرلر کونده روب عودت ایتمه سنی تکلیفدن کری دورمایورلردی. زیراحکمدارلرندن پک زیاده قورقورلوردی. «آواق» اوردوگاهه عودت ایدر ایتمز، خاقاندن اوردولرینه خطاباً بر امر صادر اولمشدی: بونده، آواقک علیهنده هیچ برشی یاپمغه کیمسه نك جرأت ایتمه سی بیلدیریلوردی. عینی زمانده، کندیسنه مخصوص بر مکتوب ایله هدیهلر کونده ریلش، و هریره بلاخوف سر بستجه کیده بیله جکنه دائر تأمینات ویریلشدی.

تاتارلر اوکا آثار توجه کوستردکن صوکر، اونک حیاته سوء قصده بولونمق ایسته ینلری اوردوگاهدن قوغدیلر. خاقان طرفندن عمومی و برکو تحصیلاتی ایچون اعزام ایدلش اولان «طونغوز - آغا» اسمنده کی مأموره ترفیقاً آواقی کورجستان قرالیچه سی روصودانک نزدینه کیدوب خاقانک حاکمیتی طایمه سنی تبلیغ ایچون، کوندردیلر. «آواق» ایله بومأمور وظیفه لرینی حسن ایفا ایتدیلر و قورقاجق برشی اولمادیغنه دائر روصودانه تأمینات ویردیلر. قرالیچه ایله بر معاهده عقد ایدلدی. بومعاهده ده، کرک قرالیچه نك کرک هنوز باشنه تاج کیدردیکی اوغلی «داوید»ک تاتارلره اطاعت ایده جکی و طرفین، آراسنده مناسبات دوستانه و مسالمتکارانه بردوام اولاجنی، تاتارلرکده بوکا صادق قالاچنی تقرر ایتمشدی. بونک اوزرینه قرالیچه نك کندیلرینه تودیع ایتدیکي بر قطعه عسکریه ایله خاقانک نزدینه عودت ایتدیلر.

فائمه مملکتیه وقوعه کلن قتالدر

متدین پرنس جلال الدینه دائر

§۱۵ آزغین تاتار اوردوسنگ تعدیاتی مجملاً عرض ایتدک. شیمدی «قائشهن» منطقه سندن و تاتارلرک بوراده یاپدق لرنندن بحث ایده جکیز. چونکه تعرضلرینی اک اوزاق نقطه لره قدر

توسیع ، مختلف مملکتلری آرازلنده قرعه ایله تقسیم ایتیشلردی . رؤسادن بعضیی بونه منطقه یه پک عظیم قوتلرله ، مکمل اساجه ایله کیشلردی . آچیق شهرلر اهلایسنی قسماً اسیر ، قسماً ده قتل ایتدیلر . صوکر مستحکم موقعرله التجا ایدنه نره تعرض ایتدیلر . بعضیلرینی حیله ایله بعضیلرینی ده جبر و شدتله استیصال ایتدیلر . اهلاینک برچوخی اسیر و یا قتل ایدیلدی .

برچوقلری مناعت موقعیه سندن کنایه اولارق حاوا قاغاتس [قوشلر اوغراغی] Havakhagh'ats تسمیه اولونان امین موقعرله چکیلوب اوراده راحتجه یاشایورلردی . فقط - فلاکتلر مزک کافه سی تأدیپ مقصدیله جناب حق طرفندن کلدیکندن - برکون تاتارلر بواختفا کاهلره کیزلیجه برنبره کیره رک بوتون بو خلق قیلیچدن کچریدیلر ، و صوکر بر قسمنی صارپ قایاقلرک اوزهرندن آشاغی یه فیرلاتدیلر . بونلرک جسدلری ، اوله ییغینلر تشکیل ایتشدی که ، بوتون زمینی قاپلا یوردی . قان دره کیی آقدی ، کیمسه یه امان ویرمه دیلر . حادثه دن خیلی زمان صوکر بیله زواللیرک کیکلری طاش ییغینلری کیی نظره چارپوردی . تاتارلر « جلال » لقبی طاشیدان پرنس « حسن » اوزرینه ده یوریدیلر . بو « حسن » بویوک پرنس « زاقاره » و « ایوانه » نک همشیره زاده سی ایدی . بو ، متدین ، الهی سه وهر ، حکیم ، سلیم ، مرحمتلی ، فقر پرور بر آدم ایدی . اعتکافه چکیلش بر راهب کیی کیجه کوندوز دعا و نیازنده ثباتکار ایدی . بازار کیجه سی صباحه قدر او یومادن هپ حضرت عیسی نک بعث بعد الموتی تسعید ایدردی ؛ پاپاسلرک محب صادق ، مطالعه یه منهمک ، قرائت اینجیله مداوم ایدی [۱] . Donguig « دوندیک » اسمنده کی متدین والده سی ، زوجی Vakhthang « واقطانغ » ک وفاتندن صوکر اوچ اوغلی : جلال ، زاقاره و ایوانه یی بویوتمشدی .

مقدس قدس شهرینه کیدوب اوراده سنه لرجه اقامت ایتدی . زهد و ریاضتیه اطرافنده بولونانلرک حیرت و تقدیری جلب ایدیوردی . « آبغار » ک زوجه سی « هله ن » کیی واریخی یوغنی فقیرلره داغیت یوردی . و آلننک تر یله قازاندیغی پارا ایله اونلری بسله یوردی . بو شهرده وفات ایتدی . جناب حق کندیسنی تجیل ایدنه سعادت ابدیه یه مظهر ایدهر . مزارینک اوستنده قبه شکلنده بر نور کوروندی ... بو حکیم پرنس « جلال » ، تاتارلرک هجومنی کورنجه ،

[۱] B اشارتلی ال یازیسی کتابده : امم تصغیر شکلنده خصوصی برلقب ایدی . « وارطان » دیورکه : بو پرنس « خوریس شاه » Khorischah تسمیه اولونویوردی .

جوار خلقنی عجم لساننده قوقانا پەرت Khôkhanapert تسمیه اولونان [۱] مستحکم موقعده
 طوپلادی. تاتارلر کندیلرله برابر کلکی، مصلحانه و دوستانه بر صورتده تکلیف ایدنجیه،
 ابتدا اونلرله مدبرانه بر طرزده اوزلاشایدی. صوگرا برابرنده قیمتدار هدیهلرله اونلرک
 دعوتنه اجابت ایتدی. تاتارلر، حقنده حرمتکارانه معامله ایتدیلر. پرنسلکنی بر طاقم
 اموال، املاک علاوهسیله اعاده ایتدیلر. عین زمانده، هر سنه حربیه برلکده کیتمک
 اوزره کندیلرینه التحاق ایتمەسنى، اونلره قارشى اطاعت و صداقت کو سترمه سنى ده امر
 ایتدیلر. پرنسلکنی چوق مهارتله اداره ایتدی. يانته کلوب کیدن تاتارلرک کرک بیهجک کرک
 سائر احتیاجلرینی تأمین ایچون نه ممکنسه تدارک ایدیور، حتی کندی اموالندن ده
 بو اوغورده صرف ایدیوردی. بویلهجه مملکت اونلرک تعرضندن مصون قالیوردی.
 فقط تاتارلرک بو حسن معامله سى يالکیز بورایه منحصر اولوب بوتون دیگر محللرک
 اهالیسنى پک فنا معامله لره دوچار اولیوردی.

تاتارلرک اسطالی — مختصراً تفسیری

§ ۱۶ آلتنده از یلیدی کمز سفالتلردن قور تولق سلامتیه قاووشمق امیدینی بسله یین بزلر،
 انسال مستقبلیه بر یادکار براقینی امل ایدیندی کمزدن، تاتارلرک لسانی و اوصاف سائرەسنى
 متجسس فکرلره آز کلمه ایله طاییتاجغز:

منظرەلری دهشت انکیز و مستکره ایدی. پک آزى مستثنا اولق اوزره همان هپ
 صاقلسز ایدیلر. دوداق و چکەلرنده، صایه لایه جک قدر آزیل واردی. کوزلری کوچوک
 و چکیک، صدالری اینجه و کسکین ایدی. تاتارلر اوزون مدت یاشایان و مقاومت ایدن بر
 عنصر در ارزاقلری مبذول اولدینی زمان غیر قابل تسکین بر حرص و اشتها ایله یوب ایچیورلردی.
 بالعکس یوقلق ایچنده بولونقلری وقت آچلغه قولایجه تحمل ایده بیلورلردی.

هر جنس حیوانک اتیه تغذی ایدرلر سده بارکیر اتی هپسنه ترجیح ایدیورلردی.
 حیوانی ایری پارچالره آیردقدن صوگرا طوزسز اولارق حاشلابور ویا قیزارتیوزلردی.
 آنی متعاقب کوچوک کسەرك طوزلو صویه باطیروب ییورلردی. بعضیلری دوه
 کبی دیز چوکمش، بعضیلری ده اوطورمش اولدقلری حالده ییورلردی. آثنای طعامده
 افندی ایله خدمتچینک حصەسى مساوی ایدی. قومیسى ویا شرابی ایچرکن ایچلردن

[۱] بوقلمه «آرتاخ» یالتنده، بیهجمنه عائد اولان «قانترا سار» قارشینده ده که، اوراده
 ینه بو اسمده برمناسترده بو عائله حکمدارینک قبرلری بولونیوردی.

بریسى اليه بويوك برقب آليور، و کوچوك بر قدحه بوشالتارق ايجيور ایدی . ايجكىنى
اولا سايه، بعده صيراسيله شرقه، غربه، شمال و جنوبه دوغرو فيرلاتيوردى . بو عيش
و نوشى متعاقب قدخدن بر آزار ايجهرک باشليجه رؤسايه تقدیم ایدیوردی . تاتارلره ييه جک
ويا ايجه جک برشى کتيريلنجه، اولا بونى اكرام ايدنه طاتير ييورلردی . مقصدلری، بونده
زهر بولونما ديقنه قناعت کتيرمکدی . ايسته دکارى قدر قادین آلابيلرلردی . زوجهلری
مياننده زنا ايشلەينلری بلا مرحمت قتل ايله تجزيه ايتدکارى حالده، کندیلری خارجه
يابانجی قادینلره ويا بلاتفریق ايسته دکارى قادینلره مناسبتده بولونمقده باس کورمزلردی .
باشقالری طرفندن سرقت وقوعنه هيچ تحمل ايدە مزلردی . اودرجه ده که، بوکا جرأت
ايدنلری خونخوارانه بر صورتده اولديرلردی .

کندیلری هيچ بر دين ايله متدين دکديلر . بر آيين مذهپلری بيله يوقدی . بونکله
برابر اللهک اسمی ديللرندن دوشمزدی . بونکله، واجب الوجود جناب حقيمی يوقسه
هرهانکی بر معبودى مى قصد ايتدکارى مجهولز ایدی . ذاتاً کندیلری ده بوندن بيجر
ايدیلر . حکمدارلرینی اللهله مساوی طوتيورلردی . دنيایي ايکيسنک پايلاشدقلىنى،
سناک اللهه، ارضک خاقانلرينک حصه سنه دوشديکىنى هر وسيله ايله تکرار ايدرلردی .
بونى اثبات ايجون شويله ادعا ایدیورلردی : حال حاضرده کی حکمدارلرينک باباسى جنکيز
خان بر آدمک ذريتندن کله دی . فقط کورولهين يرلردن ورود ايدن بر نور والده سنک
خانەسى چايسندن کيروب اوکا شويله خطاب ايتدی . «کبه قال ! بر اوغلك اولاجق
وبو اوغلك دنياه حاکم اولاجق !» اونلرک قولنه کوره بو حکمدارک طرزتولدی بويله ایدی .
بو کيفيت Mamignioniens مامينيونلر عائله سنه منسوب سرکيسک، أمير آنک و آرسلان
بکک قارداشی Marzaban مرزبانک اوغلى «پرنس غره غوار» طرفندن بزه نقل ايدیلدی .
کنديسى ده بورواقی تاتارلرک ايلرو کلنلرندن «غو طون-نوين Gh'outhoun-nouin» اسمنده
برذاتک - برکون کوچوک چوجوقلره درس ويريرکن بالذات آغزندن ايشيتمش ایدی .
تاتارلردن برى اولنجه، يا کندیلری طرفندن اولديريلنجه، بونى برچوق کونلر برابرلرنده
طاشيرلردی . بعضاده احراق ايدرلردی . زيرا ظن ایدیورلردی که بر شيطان متوفانک
جسدینه کيرهک بر سورو صاحپلر دیکله تير .

تولوي درين بر چوقورک ايجنه البسه وسلاحلری، آلتون وکوموش نهسی وار ايسه
هپ بر آراده کومدکاری ده واقع ایدی . تولو، رؤسادن برى ايسه، ارکک وقادين بوتون
کولهلری - خدمت ايتمک ايجون - برابر دفن ايدیلردی . آتلى بيله بوندن خارج قالمایوردی .

زیرا، اعتقادلرنجه، کومولان شخص اوبردنیاده بویوک محاربهلره اشتراك ایدیوردی. متوفانك خاطره سنی تأیید ایچون آتنك قارنی یاردقدن صوکر ا بو دلیکدن حیوانك بوتون. أ تی - میکلی خارچ - چیقاریورلر، احشاسنی وکیکلرنی یاقیورلردی. دریسنی بللیسزجه دیککیورلر، قارندن اوچی سیوری بردکنك کیرهرك آغزندن چیقاریورلردی. صوکر ا بودری نی بر آغاجه ویا یوکسك بر محله آصیورلردی. تاتارقادینلری سحر یاز ایدی. هر وقت بویوجیلرینك تعلیماته توفیق حرکت ایدرلردی. لسانلری قابا و آکلاش-یلمازدی. بعض کلهلرنی احتوا ایتمك اوزره شوجدول تنظیم ایدیلشدر :

الله :	تاکری	Thangri
انسان :	ئهره	Êré = (B یازمه سندده harérian)
قادرین :	ایمه	imê = (B یازمه سندده Aph'dchi)
بابا :	ئزغا	Ëzga
آنا :	آقا	Ak'a
قارداش :	آغا	Agh'a
قبر قارداش :	آقاجی	Ak'adji
باش :	بیرون	Thirôn
کوزلر :	نیدون	Nidoun
قولاقلر :	چیک این	Tchik'in
صاقال :	صقال	Sakhal
یوز، چهره :	یوز ویا یشور = یوزنور	Iouzniour = (B یازمه سندده lôgh')
آغز :	آمان	Aman
دیش :	سیتون	Sitoun
اکمک :	اوتمانق	ôthmank' = (B یازمه سندده Aurmag)
اینك :	اونهن	Ounên
دیشی قویون :	غوئینو	Gh'ouïnu
زیتون یاغ :	اق - آر	Ak'ar
قوزو :	غورغان	Gh'ourghh'an
کچی :	ئیمان	Iman
آت :	موری	Môri
قاطر :	لوصا	Louça
دوه :	نامان	Thaman
کوپك :	نوقح	Naukha
قورد :	زینا	Zina

آی :	آتیقو	Aithk'ou
تیلکی :	هونقان	Haunk'an
طاوشان :	تابه‌لغ آ	Thapelgh'a = (Thoula یازمه‌سند)
قوش :	تاقیا	Thakhia
کوکرجین :	قوق آچیا	K'auk'atchia = (K'ontcha یازمه‌سند)
قارتال :	قوش	Gh'ousch = (Pourk-oui یازمه‌سند)
صو :	اوصون	Ouçoun
شراب :	داراصو	Dara-çou
دکیز :	دانکه‌ز	Dankez = (Naour یازمه‌سند)
ایرماق :	اولان صو	Oulan-çou = (Môran یازمه‌سند)
قیلیج :	قولدون	Khôldou
یای :	نهمو	Nemou
اوق :	سهمو	Semou
قرال :	ملک	Melik
پرنس :	نویین	Nouïn
پویوک پرنس :	ئەك آنوین	Èk'anouïn
أرض :	ایل	Èl = (Irgan یازمه‌سند دنیا)
کوک :	قوق او	K'ouk'o = ماوی
کونش :	ناران	Naran
آی :	سارا	Sara
ییلدیزلر :	ساغ آ [هودود]	Saragh'a = (Houdoud یازمه‌سند)
آیدینلق :	اودور	Audour
کیجه :	سوئیینی	Souïni
یازمچی :	پیتیکچی	Pithik'tchi
[۱] شیطان :	پاراهور [ئەلەب]	Par'ahour = elêb

اوزون مدت بزلره مجهول بووسا اودرجه وحشی کله‌لر، بالاخره طرفزدن بالمجبوریه اوکره نیلمشدر .

[۱] بولسته ، المزدکی ائک اسکی موغول کله‌لری نمونه‌سی اولدیغندن عیناً نقل ایتدک (اصل مقاله‌ده موغولجه حرفله‌ده یازیلشده ، طبع امکانزلفندن اونلری - دیگر ارمینیجه حرفلر کی - مع‌الاسف ترکه مجبور اولدی . مترجم) . موغولجه حرفله یازیلمايانلر ، « شیمت » و « قوواله‌سکی » نك لغتلرنده بولونمايانلردر . بوکله‌لر در بر قسیمی عربجه‌دن ، بر قسیمی تورکجه‌دن ، و موسیو « ستایسلاس ژولیه‌ن » ه نظراً بردانه‌سی‌ده مانچوجه‌دن آلمه‌در . بش موغول کله‌سینی ده ینه بو عالمک معاوتی سایه‌سندمه تعیین وتشیت ایده‌ییلدم .

سائر بوتون رؤسایه تقدم ایدن الك بويوك ارکان دولت شونلردر : اوردونك باش قوماندانی چارماغان نوین ؛ بو ذات عین زمانده توزیع عدالتلده وظیفه دار ایدی. معاونلری «ایسرار نوین» [۱] «غوطون نوین» Ghouton [۲]، «دوتون نوین» Douton ، اوردونی سوق و اداره ایدن «چاغاتای» که ملاحدہ طرفندن قتل ایدیلشدر. اونلرک داها برچوق سائر جنراللری اولدینی کی اوردونك عیددی ده نامتناهی ایدی .

سوریلی حکیم

§۱۷ بوتون مخلوقاتنک محافظه حیاتی ایستهین جناب حق، لطف و کرمیه ، تانارلر آراسنده اللهدن قورقارمتدین بر آدام تورہ تدی. اصلاً سوریه لی اولوب «سیمه ئون» اسمنده اولان بو آدام «خاقانک باباسی» ویا «Rabban-Attha» عنوانی طاشیوردی. سریانجه Rabban حکیم attha بابا معناسنه کلدیکنه کوره، بو، «حکیم بابا سیمه ئون» دیمکدی .

«سیمه ئون» خریستیانلرک بلا مرحت قتل ایدیلدکلرینی خبر آلتجه، خاقانک حضورینه چیقارق ، هیچ مقاومت کوسترمهین سلاحیز معصوم اهلینک بلا تفریق احیا ایدیلمه سی ایچون اوردولرینه خطاباً بر امرنامه کوندرمه سنی کندیسندن طلب ایتدی . بو صورتله حرکت ایدلدیکی تقدیرده خریستیانلرک صادق تبعه اولاجقلرینی تأمین ایتدی. خاقان ، مومی الیهی تلطفاته مستغرق ایتدکدن صوکرا ، باش قوماندانه تودیع ایدیلک اوزره اوکا تحریرات ویردی. بونده، سریانی حکیمک آرزولرینه توفیق حرکت اولونماسی امر ایدیلدیوردی. «سیمه ئون» وظیفه مأموره سنی ایفا ایچون حرکت ایتدی. خریستیانلرک امدادینه یتیشدی . اونلری اولومدن ، اسارتدن قورتاردی . مسلمان شهرلنده بالخاصه «تبریز، ناخجوان» کی اهلایسی بزلره تماماً خصومت کوسترن بویلرده کلیسا انشا ایتدی . بو شهرلرده خریستیانلر علناً حیوانه بینمکه ، آمد وشد ایتمکه، کلیسالر انشاسنه جرأت ایده مزلردی . «سیمه ئون» صلیبار رکز ایدیله سنی، کیجه و کوندوز کلیسا چاکلرینک چالینمه سنی، اولولرک مراسم دینه ایله تدفینی طلب ایتدی . بونلره مخالفت ایدنلر اعدام ایدیله جکدی : کیمسه خاقانک بو اوامرینه مخالفت ایده مه دیک کی، تانار عسکرلری سریانی حکیمه قارشى خاقانلری درجه سنده جرمت کوستریورلر، وکندیسنه دانیشمان هیچ برایشه تثبث ایتمه یورلردی . سیمه ئونک بوتون وطنداشلری، تمغاسنی حاوی ورقه یی حامل اولنجه ، سربسته هر طرفه کیدوب

[۱] ویا «خایرار نوین» (B یازمه سنه کوره) .

[۲] ویا «چورچون نوین» (B یازمه سنه کوره) .

کلیور و اجرای تجارت ایدیورلردی. اونک اسمندن استمدادایده نه کیسه طوقونامایوردی. تاتار جنرالری، دشمنلردن آلدقاری غنائمدن اوکاده بر حصه آیروب تقدیم ایدیورلردی. بو آدام طبعاً متواضع، یمه وایچمه سنده قناعتکار ایدی. آنجاق آقشاملری جزئی بر غذا آلیردی. بویله جه جناب حق، «سیمه ئون» واسطه سیله، اسارنده کزه ن ملتئی تسلی ایتدی. بر جوق تاتارلری واقیز ایتدی. شتایان تقدیر حیاتی هر کسه درین بر حرمت وقورقو. الهام ایدیورلردی. شوسطرلری یازدیغ صیراده ارمنی تقویمنه کوره ۶۹۰ (۲۰ کانون ثانی ۱۲۴۱-۱۹ کانون ثانی ۱۲۴۲) تاریخنده بولونویوردق. ارمینلرک قرالی برنجی هه توم [۱] ایدی. قرداشی جسور «سهمپاد Sempad» باش قومندانیدی. پرنسار پرنسی، پدرلری «قونستانته» ایدی؛ سه ن غره غوارک مقامی اشغال ایدن قاتولیقوص «هروم - غالا Hr'om-Gla» ده اقامت ایدن فضیلتی اختیار «قونستانته ن Constantin» ایدی. قرال هه تومک قرده شی «سینور بازیل» پیستقوپوس و عینی زمانده قاتولیقوصک خلفیدی. آغو آنلرک قاتولیقوصی سینور نرسس Seigneur Nersès ایدی. حلیم، سلیم اولان بو آدام اوتاریخنده «میافور» [۲] سنجاغنده کائن قلمیش مناسرتنده اقامت ایدیورلردی. یکنی «ژاق» باش پیستقوپوس ایدی. تاتار حاکمیتی جهانشمولدی. بن دخی اوصیراده تقریباً «قرق» یاشنده بولونویوردم.

(غایبه: نه ئوردنیز یورلیس) ک یفما ابراهیمی

§ ۱۸ ارمنی تقویمنه کوره ۶۹۱ (۲۰ کانون ثانی ۱۲۴۱-۱۹ کانون ثانی ۱۲۴۲) - نه سی یاشنده خاقان کندی اوردولرینه بر امر نامه کوندرمش، و دیلی طوتولان باش قوماندان چارماغاندن انحلال ایدن مقامک، حسب الطالع، ضابطانندن [۳] «باچو - غورتچی» یه توجه ایتدیکنی بیلدیرمشدی. چونکه تاتارلر هرایشلرینی فال ایله کورورلردی.

[۱] قرال برنجی هه توم - Hétoum، «کیلیکیالی سهمپاد» ک تاریخنه کوره ۱۲۲۶ دن ۱۲۷۰ تاریخنه قدر اجرای سلطنت ایتدی.

[۲] چامیجه کوره بو سنجاق قوقارق ولایتی داخلنده ایدی. اینجی جی Indjidji (اسکی ارمنستان، ص ۵۲۷ - ۵۲۸) تهتهن اوره لیانی اشهادایده رک، بوراسنی آرتساخ ولایتی ایله بوولایتک اقسامندن بولونان «قارتمان سنجاغی» و «کهغام کولی» سواحلی آراسنه ادخال ایدیور.

[۳] «دوسسون» ک «موفولار تاریخی» کتابنده (۷ نجی کتاب، ۲ نجی فصل) بایجی Baïdjou تسمیه اولومشدیر.

«باچو-غورتچی»، وظائفی در عهد ایدر ایتمز، قومانداسنه تابع بوتون ملتبردن عسکر جمع ایتدی. وارمنستانک، سلطان رومک تحت حکمرانیسنده کی قسمی اوزرینه یورودی. «غارین» سنجاغنه واصل اولونجه، الیوم غارین تسمیه ایدیلن «تهئودوزیوپولیس» شهرینی تحت محاصره یه آلدی؛ و تسلیم اولملری ایچون اهالی تزدینه مکمله مأمورلری کوندردی. محصورین بو تکلیفی قبول ایتمه دکن باشقا اونلری حقارتله قوغدیلر و سورلرک اوستنه چیقارلر تاتارلره سب و شتم ایتمهک باشلادیلر. بونلر، صلحچورانه تسکلیفلرینک رد ایدلر کیفی کورونجه، سورک ییقلماسی اسبابی احضار ایچون جنراللرندن امر آلدیلر. در حال فعالیتیه کچوب برچوق مانجینیکلر وضع ایدهرک سوری ییقیدیلر. قلعه داخلنه کیرهک کیمسه یه امان ویرمکسزین کافه سنی قتل ایتدیلر. شهری یغما ایتدکن صوکرآ آتشله دیلر. بوراسی برچوق خریستیان اهالیدن باشقا، تاجیکلر، وانلره التحاق ایدن برچوق حوالی خلقی ایله دولو ایدی. اوراده، بویوک کوچوک قطعه لرده صاییسز تورات و انجیل بولیدیلر. دشمنلر، پک قیمتی اولان بو کتابلری یاغما ایدوب تاتارلر اوردوسنده خدمت ایدن خریستیان عساکره دون فیاتلرله صاندیلر. بونلر او کتابلری بویوک بر مسرتله آلدیلر، وهر بری کندی مملکتنده کی کلیسا و مناسزلره هدییه ایتدیلر. دسپوط، پاپاس، چوچوق و قادین برچوق أسیرلری آلرندن کلدیکی قدر تخلص ایتدیلر. واهرامک اوغلاری «پرس آواق» شهنشاه، آق بوغا، ایله «طوف Toph» ک [۱] اوغلی اولان و قلمبنده الله قورقوسی بولونان «غرم غواردو قاتشه ن» [الله کندیلرندن راضی اولسون] و اوردولری بوتون اسیرلره حریتلری اعاده ایتدی. واونلری ایسته دکلیری یره کیتمه کده سربست بیراقدی.

تاتارلر یالکیز «غارین» ی دکل، سلطان رومه عائد برچوق سنجاقلری ده تخریب ایتدیلر. سلطان روم بوحاله چاره بولمقن عاجز ایدی؛ چونکه فرار ایدهرک تاتارلر قورقوسندن قاچوب بریره کیزلنمشدی. حتی تولدیک بیله ادعا اولونویوردی. بو آقیندن صوکرآ، غنائمه یوکللی اولان تاتار اوردوسی، شوق و شادی ایچنده، کوزهل و منبت اولان «موغان» اوواسنده کی قیشلاق قراکاهنه قیش موسمنی کچیرمک اوزره عودت ایتدی.

سلطان روم ایله تاتارلر آراسنده کی محابره

§۱۹ موغوللار، ارمنستان و آغوانی اووالر نده راحتجه قراکاهه قوردقلری صیه اده، «سلطان

[۱] B یازمه سنده «تو Toph» ک اوغلی.

غیاث الدین» (کیخسرو)ک ایلچیلری کلوب، تاجیکلرک عادتلری وجهله، مغرورانہ و تهدیه آمیز سوزلر صرف ایتدیلر؛ و: «شهرلر مزدن برینی تخریب ایتمکله سلطانمزی مغلوب و قدرت و عظمتی کیمر ایتدیککیزی ظن ایدیورسکیز! ...» دیدیلر. و سلطانک بو سوزلرینی ده تبلیغ ایتدیلر: «شهرلرمک عددی غیر قابل تعداددن. عسکرلرم ایسه صایمقله بیتوب توکنمز. اوراده قال! بولوندیغک یرده بنی بکله، بالذات کلوب سکا مسلحاً اعاده زیارت ایده جکم.»

بوکا، یوکسک پرده دن داها برچوق شیلر علاوه ایدمک غرورلرینی کوستردیلر. ایلچی، متیوعنک، زوجه لرینی و اوردوسنی آلاق «موغان» اوواسنه کله جک قیشی کچیرمک ایچون کله جکنی سویله دی. بوسوزلر تاتارلر اوزرنده صبر سزاق علامتی تولید ایتمده، هیچ بر جواب و یرمه دیلر؛ یالکز، باشلری بولونان باجو - نویین Batchou - Noin شو سوزلرله اکتفا ایتدی:

— «پک، مغرورانہ سویله دیکز. مظفریت، اللهک موفق ایده جکی طرفه تجلی ایده جکدر.» بویله ج، ایلچیلر متعاقباً کلوب تخریکاتده بولوندیلسه ده، تاتارلر هیچ تلاش ایتمه دیلر. و مبذول چاییرلری حاوی مناطقه بار کیرلرینی اوتلاتمق اوزره ارمنستانه عونہ سیله کلن آداملرینی یاواش یاواش طوپلادیلر. صوکر، هرکون یاواش یاواش یورویه رک، سلطانک قرارکاھنه دوغری یوللانیدیلر. بوقرارکاھ ارمنستانک بو پرنسه عائد قسمنده، «آسه چمان - غادوق Acetchman - Gadoug» [۱] تسمیه اولونان کویدن اوزاق اولمایان مرحلده ایدی که، پرنس برجم غفیر ایله، قادینلری، اوطه لقلری، آلتون کوموشلریله، والحاصل سلطنت مقامنه خاص اولان دبدبه وطنطنه ایله بوراده قرار قیلمشدی. بوتون بو غلبه لخی و آولانق ذوقی ایچون بسلمش وحشی حیوانلری، برچوق ییلان، حتی کدی وفاریه و ارنجیه قدر برابرنده سوروکه مشدی. فی الحقیقه بویله لکله، اوردوسنه، دشمندن هیچ قورقوسی اولمادیغی کوسترمک ایسته یوردی.

بواثناده باش قوماندان «باجو: بایجو»، تاتارلره مخصوص مهارت فوق العاده ایله، کندی عسکرلرینی مختلف قطعاته تفریق ایده رک جسور ضابطلرینه تودیع ایتدی؛ بونلرک صفلری آراسنه، مختلف یرلردن قوشوب کلن یاردجی عسکرلرینی توزیع صورتیه، هر دلو خیانت احتمالی

[۱] آسه چان غادوق، یوقاری ارمنستان ایالتیده «غارین» ایله «نزه نقا» شهرلری آراسنده امتداد ایدن اوواده کاشدر.

برطرف ایدیلدی. بعددک جوسوزلرینی سچوب ایلمک خطه سوق ایتدی. تاتارلر سلطانله قارشیلان. شنبه، اونی فرارده مجبور ایتدیلر. بوپرنس، بوتون اشیاسنی یرلرنده ترك ایدهرک، جانی زور قورتاراییلدی. تاتارلرده تعقیبنه قویولار قوسکرلرینی بلا مرهت قیلیجندن کچریدیلر. سلطانک قرارگاهنه کیرنجه، پرنسک قاقچش، اوردوسنک تماماً بوزغونه اوغرامش اولدیغنی کوردیلر؛ بونک اوزرینه تاتارلر شورایه بورایه داغیلار ق برچوق محللری یاغما و تخریب ایتدیلر. برچوق آلتون، کوموش، قیمتی البسه، دوه، آت، قاطر، عظیم مقدارده حیوانات طوپلادقدن صوکر «قاپادوکیا قیصریسی - Césarée de Capadoce» شهرینی محاصرهیه کیتدیلر. بورانک اهلایسی تسلیم اولق ایسته مه دکلرندن شهری هجوم ایله ضبط ایتدیلر. ساکنلرینی قیلیجندن کچریدیلر. بوتون ماملککرینی آله کچروب شهری چوله بکنزه تیدیلر. اورادن «سیواس - Sébaste» اوزرینه یوردیلر. اهلایسی هدیه لرله استقباللرینه چیدقلرندن، بونلرک حیاتلرینی باغیشلادیلر؛ یالکیز ثروتلرندن بر مقدار آملقه اکتفا ایتدیلر. بوراسنی حاکمیتلری آلتنه آلدقدن و کندی ناملرینه اداره امور ایتمک اوزره مأمورلر تعیین ایتدکدن صوکر چکیلیدیلر. اورادن «ئزه نغا - Ezénga» شهری اوزرینه یوردیلر. بورایه هجوملرینی تکرارلادیلر. شدتلی وقانلی بر مقاومت تصادف ایدنجه، اهلایسنی حيله ایله شهرک سورلرندن چیقارایلمک ایچون، صلح تکلیف ایدهرک کینی کوروندیلر. محاصره ده قالانلر امدادن محروم اولدقلرینی کورونجه، صلح تکلیفنه موافقت ایتدیلر. فقط تاتارلر درحال اوزرلرینه آتیلار ق ارکک قادین هپسنی اولدوردیلر.

برقاچ ارکک چوجوق ایله قیزلری اسیر اولار ق کوتوردیلر. بویله جه متعدد ایالتلری تخریب ایتدکدن صوکر «Téphricé» شهری اوکنده کوزوکدیلر. بورانک اهلایسی هرهانکی بر مقاومتک امکالنزلغنی کوره رک طوعاً انقیاد ایتدیلر. تاتارلر یالکیز ثروتلرینک بر قسمنی یاغما ایتدیلر؛ و باشقا بر ضرر ویرمه دن چکیلیدیلر. مظفرأ وغنیمتله یوکلی اولار ق ارمستانده کی و آغوانلر مملکتنده کی قیشلق قرارگاهلرینک یولنی طوتدیلر. تاتارلر بو آقینلرده هیچ برضا یغات ویزمه دکلرندن ایی برحاله ایدیلر. جناب حق بونلری اهلای اوزرینه بر آفت اولار ق صالدرمشدی؛ تاتار اوردوسنده حرب ایدن خریستیانلر، کرک کیزلی کرک آچقدن آچیغه برچوق اسیرلرک حریتلرینی اعاده ایتشلردی. بونلرک آراسنده پاپاس و راهب لرده بولون یوردی. بویوک پرنسلر «آواق»، «شاهنشاه»، «واهرام» و اوغلی «آق بوغا»، قاتشه نلی «جلال

حسن» و عسکرلری، جلالک تیزه سی ایله طوفک - Tough اوغلی «غره غوار» و سائر رؤسا؛ و عسکرلری، اسیرلره، قدرتلری یتدیکی قدر عین معامله ده بولوندیله .
 بووقایع، ارمنی تقویمنه کوره (۶۹۲) و میلادی تاریخه کوره (۲۰ کانون ثانی ۱۲۴۳ - ۱۹ کانون ثانی ۱۲۴۴) ده جریان ایتشد .

ارمنستانه قرالی هه نوم راجه آتی

§ ۲۰. بووقایع تحدد ایدکدن صوکر، «کیلکیا» و ابی قرالی اولان «هه نوم - Hétoum» روم سلطانک تاتارلر طرفندن مغلوب ایدلدیکنی کورونجه، اونلره عتشم هدایای حامل ایلچیلر کونده ردی. مقصدی، تاتارلره عرض انقیاد ایتک و اونلره صلح معاهده سی یا یق ایدی .
 ایلچیلر «بویوک قاپویه» کانهجه، «پرنس جلال» طرفندن، باچونویزه و چارماغانک زوجه سی «هه لئینا - Eltina - khatoun» خاتونه تقدیم ایدیلدی. «باچونوین» ایلچیلرک نه ایچون کلدکریخی اوکره ندکدن و کتیر دکاری هدیله ری کوزدن کچیردکدن صوکر، قرالک زدینه التجا ایتش اولان سلطانک والده سی، زوجه سی و قیزی کندیله رینه تسلیم ایتمه سی طلب ایتدی. بوظل قرال هه تومی پک کدرلندردی؛ و: «اوغوم له تونی ایسته مه لریخی ترجیح ایده رد» دیدی. فقط اونلردن قورقدینی و جواب رد ویرسه بویوک فلا کتلی اوزرینه جلب ایده جکی ایچون، ایسترایسته مز، بوپرنسلی اونلرک آلینه تسلیم ایتدی. عین زمانده اونلری آلمغه کلنلره قارشى پک سمیج داوراندى. بونلرده عودتلرنده پرنسسلری قوماندانلری «باچو» یه و دیگر جنراللره تقدیم ایتدیله. بونلر، پرنسسلری تحت تملکلرنده کورونجه، چوق زیاده ممنون اولدیله. و قرالک آداملری التفاتلره مستغرق قیلدیله؛ کرک کندیله رینه کرک آتلینه بوتون قیش مدتجه تعیینات تخصیص ایتدیله. فی الحقیقه، ایلك بهارده «کیلکیا» یه عودتلرنده اونلره رفاقت ایتک فکرنده ایدیلر. بوضورتله قرالک ایلچیلرله بردوستلق معاهده سی عقد ایتدیله؛ و کندی دیلارنجه یازیلش اولان و «آل تمغا» [۱] لسمیه ایتدکلی بر نامه یی بوایلچیلره تودیع ایتدیله؛ سلطانه قارشى یکی بر تعرضده بولونمق ایچون ایلك بهاره قدر بکله دیلر.

[۱] بویوک خانک مهرله و آلتون یالیزله مهرلش بریارلغدر .

کیملیکده لامپرون Lamprôn برسی قونستانته عصیان ایدیلور

§۲۱ «ایکینجی له تون» ک حکمران اولدینی حوزة مالمکی ایچنده «لامپرون» [۱] تسمیه اولونان غیر قابل ضبط برقلعه واردی. بونک صاحبی اولان «هه توم» اسمنده کی پرنس، لئون قارشى عصیان ایتدی. «له تون»، مکرر غیر تلبینه رغماً، اونى دائرة اطاعته آلامادی. فقط، قارده شی «اوجنخی روپن» ک قیزی اوغلی اوشینه Öschin ویره جکنی و کندیسيله براتفاق عقد ایده جکنی وعد ایده رک، «هه توم» ی اغفال ه موفق اولدی. اونى اوغول لریله برابر یاقالادی. دورلو اشکنجه لرله اولنرک لندن قلعه لرینى آلدی. اورایه «قرالیچهر قرالیچه سی» [۲] نامنى طاشیان والده سنى اقامه ایتدی. و بوراسنى عائله سنه عائد بر «خاص apanage» کی محافظه ایده جکنی، عکس تقدیرده آفوروز اولمى کوزه آلدیردیغی تحریراً تثبیت ایندی؛ و: «بوراسنى هر هانکی برکسمه یه ترک ایدرسه م اللهک لغتی اوزریمه کلسون» دیهرک، قلعه یی خاندانه خاص اولارق حفظ ایتمکه کندی کندینه عهد و پیمان ایتدی: «چونکه، دیوردی، دیوارلرینک رصانتنه کووه نه رک صاحب لری دائماً عصیان ایتدی». «له تون» وفات ایدوب قیزی «ایزابهل» یرینه کچینجه، پرنس لر پرنسی «قونستانته» قاتولوقوس «ژان اوخانس» و سائر کابرایله آکلاشوب هنوز پک کنج اولان اوغلی «هه توم» ی، آنطاکیه پرنسنگ اوغلی اولوب محبسه آتیلش اولان «فیلیپ» ک یرینه، له تونک قیزی ایله تزویج ایده رک تحته اوطورتدی.

«قونستانته»، «هه توم» ی اوغلی اولوب کندیسى کبی «قونستانته» تسمیه اولونان قان برادرینک معاوتتی تأمین ایچون [۳]، عائله سنه خاص اولمق اوزره لامپرون Lamprôn قلعه سنى کندیسنه اعاده و اوغلنک «ثاقاتیر» لکنی [۴] عهده سنه نفویض ایتدی. فقط «قونستانته» برمدت

[۱] بوموقع بوکون «تیمرون قلعه سی» اسمنى طاشیر؛ طرسوسک شمال غریب سنده وایکی کونلک مسافه ده طوروس بوغازلرندن بری ایچنده در. بوقلعه، روم ایمپراطورلغنه تابع هه تومییه پرنس لری عائله سنه عائد ایدی. بو پرنس لک منشأ و شجره لری حقتده «ارمنی تاریخی اوزرینه تدقیقات» نام اثرمه تفصیلات بولونور.

[۲] ریتا (مارغریت)، هه تومییه پرنس لری عائله سنه منسوب باربارون سیلجوری «سه مپاط» ک قیزیدر. ایکینجی «له تون» ک باباسی «سه ده فانه» ایله ازدواج ایتشدی.

[۳] «دولوریه» بوراده «بروسسه» یی تنقیداً برطاقم مطالعات درمیان ایدیورسده ارمنی تاریخک تفرعانه عائد بولونان بوجهت لری ترک ایتدک (مترجم).

[۴] ایران «آرشاکیان» یی تنقیداً ارمنی سرایرینه ادخال ایدیش اولان بو «تاج کیدیریمی» مأموریتی حقتده «دولوریه» اوزون ایضاحاته کیریشمکه ایه ده ترک ایتدک (مترجم).

صو کرا، پدیرینک اعتیاداته توفیقاً، همشیره سنک اوغلی قرال «هه توم» ه اعلان عصیان ایتدی. قرالک باباسی «قونستانتهن»، بالذات قرال، بوتون غیرتیرینه رغماً اونی تأدیب ایدمه دیلر. عاصی، سلطان رومک مظاهرتدن قوت آلارق اطاعتسز لکده ثبات ایدینوردی. سلطان روم تاتارلر طرفندن فراره مجبور ایدیلنجه، قرال، «قونستانتهن» ک صیغیندیغی قلعه مستثنا اولمق اوزره، «لامپرون» جوارنده کی کویلری دائرة اطاعته آلدی.

بو پرنس، قراله ایلچیلر کونده روب صلح طلب ایتدی؛ و اوغوللری، رهینه اولمق و خدمتنده بولونمق اوزره کوندرمکی وعد ایدوب، بوکا مقابل، قلعه یی محافظه ایچون کمدیسنه مساعده ویریله سنی شرط قیلدی. «هه توم» بوکا موافقت ایتک ایسته مه دی. «قونستانتهن» تکلیفاتی ایکی اوچ دفعه تأکید ایتدی. قرال و اوغلی عین صورتله بوتکلیفاتی تکراررد ایتدیله؛ بونک اوزرینه «قونستانتهن» ایقونیومه [قونیه] کیتدی؛ و قرالک خصم جانی اولان سلطان رومک عسکرلری یانه آلوب، قرالک عسکرلری قرارگاهلرینه متفرق برحاله داغیلیمش بولوندقلری برآنده، بردنبره باصدیردی. «کیلکیا» نک ایچریلرینه قدر کیردی. انتقام قصیدله برچوق کویلری و تارالاری یاقوب بیقارقا هالیسنی اسیر و برچوق خریستیانلری قتل، اموالی یغما ایتدی. برفلا کتله شاهد اولان قرال قوتلری طوپلادی؛ و بوکروهک اوزره یینه شجاعانه بر صورتده یورویه رک اولنری تماماً احما ایتدی. یالکز متعرض، آنجاق برآوچ عسکرله قاجوب قورتولمه موفوق اولایلدی. قرال اونی یدی دفعه بوزغونلغه اوغراتدی. مغلوب «قونستانتهن»، قلعه سنه صیغینارق برآدیم داها اوتیه چیقمه جسارت ایدمه دی.

«دایم» قرال اولدی

§۲۲ خدعه و فکر ایجابیله مشهور اولان اوغیلر ملتی [تاتارلر] کورجستان قرالیچه سی «روصودان» ه، متعدد دفعه لر خبر کونده ره رک، یا گلوب کندیلری بولماسنی و یا خود کینچ اوغلی «داوید» ی عسا کر معاونه ایله کونده رمه سنی مصرانه تکلیف ایتدیله. فقط قرالیچه جزئی عسکر کوندرمکه اکتمقا ایتدی. و اولجه اعزام ایتدیکی سفیرهنوز عودت ایتمه دیکندن، کندیسیمی بالذات یانلرینه کیده میه جکنی، «ایوانه» نک اوغلی «آواق» واسطه سیله بیلیردی. تاتارلر، قرالیچه نک دامادی [۱] اولان سلطان رومی مغلوب و برچوق شهرلری ضبط ایتدکدن

[۱] «غیاث الدین» ک تروج ایتدیکی پرنسس، روصودانک قیزی «تامار» ایدی.

صوگرا، بونك نردینه «پرنس واهرام» ی کونده روب عرض انقیاد ایتمه سنی تکلیف ایتدیلر. «واهرام» عودتبنده، قرالیچه نك قارده شی «جورجی-لاشا» نك اوغلنی برابرنده کتیردی. بونی قرالیچه «روصودان»، قزینك رفاقتنده اولارق، سلطان رومك یانه کونده رمشدی. بوندن مقصدی، یکننك سلطان طرفندن قتل ایتدیریله سنی تأمین ایدی. چونکه، یکننك، برجهیت فسادیه تشکیل ایدوب سلطنتی لندن آلاجنی توهم ایدیوردی. سلطان روم بونی محبوس اولارق یاننده بولوندیریوردی.

«واهرام» مرقومی قورتاردقن صوگرا تاتارلره دیدی که: «بو قرالک اوغلیدر. تخته چیقماق حق ایکن قرالیچه کندیسندن بو حق غصب ایتدی». تاتارلر، «روصودان» مخالفت ایتش اولق ایچین، بو پرنسی حکمدار طانیدیلر؛ وخریستیانلرک عادتجه تقدیس ایدیله سنی، واولجه پدرینه تابع اولان رؤسانک کندیسنه تبعیت ایتهلرخی، و مرکز سلطنتی ده فکیس Déph kis دم تاسیس ایتمه سنی امر ایتدیلر. جنرال رتبه سنده کی «آواق»، «زاقاره» نك اوغلی «شهنشاه»، «واهرام» و اوغلی «آق - بوغا» کی تاتارلرک خدمتنده بولونان اک معروف رؤسا، پرنسی «مهزکیتا» یه Médzkhitha کوتوردکن صوگرا، کوزجستان قاتولیقوصنی چاغیروب اونی تقدیس ایتدیردیلر. اسمی «داوید» ایدی. خاله سی «روصودان» بونی خبر آلتجه بو پرنس کی «داوید» تسمیه اولونان اوغلی ایله برابر «سوآنهت - آفهازهت» Souanèth Aphkhazèth م قاجدی. جنرال «باطو» یه ایلچیلر کونده رلک نفوذینک طانیلماسنی رجا ایتدی. بوجنرال، خانک اقرباسندن اولوب روس ممالکینی، «دربند، اوسسهت» ی اشغال ایدن اوردونک قوماندانیدی [۱]؛ و خاندن صوگرا ایکنجی درجه صاحب نفوذ برآدامدی. «باطو» روصودانک «ده فکیس» دم اقامت ایتمه سنه قرار ویردی. تاتارلر بوکاخالف ایتمه دیلر. چونکه اوزمان خان هنوز تولمشدی.

آغوانلرک قاتولیقوصنی سفیر نرسس باب حکومت چاغیریلور

§۲۳ تاتار اوردوسی «ارمنستان» و «آغوانیا» و والرنده قیشلادیغی برصیراده، یوقاریده بحثی کچن سوریه لی دو قنور، آغوانلر قاتولیقوصندن بحث ایدیلدیکنی ایشیدنجه، اونی «چارماغان» ک زوجه سی «تهلینا خاتون» طانیتدی. بوقادین زوجنک دیلی طوتوله قدن صوگرا اداره امور ی آلتیه آلمشدی؛ او، و بوجوارده کی خریستیانلرک رئیس روحانیسنک، کندی مقرر روحانیسنده،

[۱] «کیراغوس» موغول ایمپراطورلرینک عنوانی بعضاً خان، بعضاً ده خاقان اولارق قیدایدیور.

اوزاقده یاشادیغنی، تاتارلری زیارته کله دیکنی سویله دی. بونک اوزرینه تاتارلر کندیسنه سویله بر تبلیغده بولوندیله: «هرکس کلدیکی حالده یالکز سن بزی کورمه که کلیورسک؛ در حال کل. اگر کندی رضا کله کلز ایسه که سنی جبراً و حقارت آمیز بر صورتده کتیرتیز.»

قاتولیقوص [۱]، میافور Miaphor سنجاغی داخنده کی «قامیش» مناسترنده اقامت ایتدیکی ایچون، «آواق» که دائرة نفوذی آلتنده بولونویوردی. بناء علیه، بوسیاحتنه باشقا معناویریلر قورقوسیه، آواقدن مساعده آلمان حرکت ایتکه جسارت ایدمندی. و خدمه سنه، کندیسنی دعوته کللره، آواقک یانسه کیتدیکنی سویله مه لرینی تنبیه ایدوب ضاقلاندی. تاتارلر، کله سی ایچون ایکنجی و اوچونجی دفعه خبر کونده زوب تهیدیلری آرتدیردیله.

بو ائشاده «آواق» عزیمتنه مساعده ایتدیکندن، «موغان» اوواستنده بولونان تاتار قرارگاهنه یوللانندی. برابرنده اقتدارى نسبتنده هدیه لر کورتورمکی ده اهامل ایتهدی. او ائشاده سوریه لی دو قور «تبریز Touris» کیتمش بولوندیغندن قرارگاهده دکلدی. حکومت قاپوسنه مواصلتنده، قاتولیقوص، «هلتینا خاتونک حضورینه چیقدی. و بونک طرفندن حسن قبول کوروب اعزاز واکرام ایدیلدی. حتی «هلتینا خاتون» مومی الیهی اوصیراده اوغلی «بورانویین Bora nouin» که [۲] ازدواجی مناسبتیه دوکونه دعوتلی بولونان که یوکسک رتبه لی امرانک باش طرفنه او طور تدی. اوغلی یوکسک رتبه ده بولونان «غوطون» نوین Gh'ououn - nouin که قیزیله اولندیر برکن، قیزی ده دیگر کذا یوکسک بر موقع اشغال ایدن «اوصور» نوین Ouçour - nouin اسمنده کی ذاتک اوغلنه تزویج ایدیوردی. بناء علیه بو دوکونلر شرفنه تاتارلر اجرای شادمانی ایدیورلردی. حتی پرنسس، قاتولیقوصه خطاباً: «تام زماننده کلدک! «دیمش، بریکی ده: «فی الحقیقه کلک ایچون بویه مسعود برزمانی انتخاب ایتدم» جوابیه مقابله ده بولومشدی. پرنسس، قاتولیقوص و معینی، هنوز مملکتلرندن کلن و خریستان اولان قرده شلری «ایسانه غ» آغا Içategh - agha «ایله «ایقوقوز Ikockoz» تودیع ایدره که کندیسنی دوکون حاضر لقلریله مشغول اولق اوزره یانلرندن آریلندی.

[۱] آغوانلرک ۶۳ نجی قاتولیقوصی «اوچنجی پرنسس» کیراغوصه نظراً، ارمنی تقویمنه کوره ۶۸۴ دن (میلادی ۲۲ کانون ثانی ۱۲۳۵-۲۱ کانون ثانی ۱۲۳۶) ۷۱۰ سنه سنه (میلادی ۱۵ کانون ثانی ۱۲۶۱-۱۴ کانون ثانی ۱۲۶۲)، و ارطانه نظراً ایسه و قاتی یلی اولان ۷۱۱ سنه سنه قدر (میلادی ۱۵ کانون ثانی ۱۲۶۲-۱۴ کانون ثانی ۱۲۶۳) اومه قامده قالدی [شاهخاتونی، آجیازین قاته دورالبه آراتات بش سنجاغنک تعریف، ج ۲، ص ۳۴۱-۳۴۲، آجیازین طبعی ۱۸۴۲].

[۲] B ال یازمه سننده «باصرانویین» یازیلدی.

قاتوليقوس بونلر طرفندن هر درلو آثار احتراميه مظهر اولدینی کبی، پرنسس دخی، ایشلرندن بر آراق قورتولنجه، کندیسنه هدیه لر وهیچ کیمسه نك تعجیز ایتمه سی ایچون آل تمغالر ویردیردی . عین زمانده محافظلق وظیفه سی ایفا ایتک اوزره برتاتار- موغول تعیین ایتدیردی. راهب بوسایه ده امنیتله «آغوانلر» مملکتنه عودت ایتدیکی کبی، دائرة روحانیسی داخنده بردور و تفتیش یاپدی . حالبوکه، ظالم و خونخوار تاجیکلر عرفنك ايراث ایتدیکی قورقو حسیله، چوقدنبری، نه کندیسى نه ده اسلافی بورالرده کورونمکه جرأت ایدمه یورلردی. ایشته، قاتوليقوس، دائرة روحانیسی داخنده کی آدملرخی ده زیارت ایتدکن صوکر، راحتجه، «خامیش Khamisch» مناسترنده کی اقامتگاهنه عودت ایتدی .

تاتارلرک واسی بوراغانه Vasbouragan شهرینه بربرق سجاقرده استیلوسی

§ ۲۴ تاتارلر ایکنجی سنه نك ابتدا سند، «سلطان غیاث الدین» ی فراره اجبار ایتدکن صوکر، پهنونیک Pénounik سجاغنده کاش اخلاط Kélath اوزره رینه یورودیلر. وبوشهری ضبط ایدهرک، آواک قیزقارده شی اولوب «ملک اشرف» کزوجه سی ایکن «اخلاط» شهرینه صاحب اولان «طامطا» یه اعاده ایتدیلر. وقتیلر «طامطا» ، خوارزم سلطانی «جلال الدین» طرفندن اسیر ایدیش، صوکراده تاتارلرک الینه کچهرک سنه لرجه خاقانک نزدنده قالمشدی .

کورجستان قرالیجه سی «روصودان» طرفندن خان زردینه مأموراً کیدن «عمادالدوله» اورادن عودتنده، حکمدار دن، طامطانی برلکده کوتورمه سنه مساعدده ایسته دی . خاقان بوکا مساعدده ایتمکه برابر، طامطایه ، ملک اشرفک زوجه سی ایکن الندم بولونان بوتون املاککده اعاده سی ایچون بر امرنامه ویردی . تاتارلر، ب. امری انفاذاً طامطایه اخلاط وجوار سجاقلری اعاده ایتدیلر. بونی متعاقب سوریه مه زوپوتامیاسنک مختلف جهتلرینه، آمید [دیاربکر] ، نهدس [اورفه] ، نزیب Nisibe و شامپن Schamipn مملکتیه سائر برطاقم محللره هجوم ایتدیلر . فقط بو سفر کندیلری ایچون بر نتیجه ویرمه دی. زیرا هیچ بر مقاومت معروض قالمالرینه رغماً، یاز صیجاقلرینک تأثیریه برحق آدم و حیوانلری هلاک اولدی. معتاد قیشلاقلرینه عودت ایتدیلر. غارین یعنی «ته اودوزیوپولیس Théodosiopolis» شهرینک تکرار انشاسنی امر ایتدکنرندن، اوتیه برییه داغیلش، صاقلانش ویاخود اُسارتدن کندیسنى قورتارایلمش اولان بورا اهالیسی طوپلاندى . بو شهرک دسپوتی

« سنپور سرکيس » ی چاغیردیله . « زاقاره » نك اوغلی پرنس « شهنشاه » اونی کتیردی : دسپوت کلیر گلز ، خراب برحالده بولونان شهری اعمارده قویولدیله .

ارمنستانه قانونلقوصی قونستانتینه طرفندره تاسیس ایلرین اظام

§ ۲۵ ارمنستانی خراب ، اهاالیسی ویرکو مأمورلرینک و تاتار عسکرینک ظلمندن بی محال کورن رئیس روحانی ، بوفلاکتله انسانلرک کنهالرینک سببیت ویردیکنی آکلادی . چونکه هرکس کندی هواسنده یاشامقدن بشقه برشی دوشونمه یوردی . ازدواجک مقدس قانونلرینه تبعیت ایدن یوقدی . طبق دینسزلرکی ، عینی قاندن [برپندن اولان قاردهش ، اولادکی] کیمسه لر یکدیگریله عقد ازدواج ایدیور ، هر ایسته یین کندی هوا ونفسنه تابع اولارق ، قاریسی راقوب خوشنه کیدن قادیی آلیوردی . اوروج طوتان یوقدی . بلاتفریق دینسزلرله مناسبتده بولونویورلردی . اُک فناسی شو ایدیکه : دسپوتلر پارا مقابلنده مقدس آیینی یاپیورلردی . چوجوقلر ، علنادوغرودوزکون سوزسوله مکدن عاجز جاھلر ، راهب وظیفه سی ایفا ایدیورلردی . زانیلر ، سوء احوال صاحبی قادینلرله دوشوب قالقان کیمسه لر ، مقدس وظیفه لر کوریورلردی . والحاصل بویوک کوچوک هرکس بوتون حقسزلقلری ، هر درلو او یغونسز حرکتلری یامقدن چکنمیوردی . بویکی حالاتک اوکنه کچمکله مکلف اولان پاپاسلر بيله بویلیغینجه حیاته اشتراک ایدیوردی . قاتولیقوص ، عالم وصاحب کیاست اولان وارطابهت « وارطان » [۱] معرفتیه احکام مذهبییه دایر برتحریرات عمومییه یازدیرمقده التزام سرعت ایتدی . بو « وارطان » مقامات مقدسه نی زیارت ایچون قدسه کیدوب عودتنده « کیلیکیا » یه قرال « هه توم » ی زیارته کلدیکنده قاتولیقوصک زدنیه کلشیدی . قاتولیقوص بوملاقاندن پک زیاده ممنون اولدی . و وارطاتی یاننده اوزون مدت آلیقویدی . آرالرنده پک صیق بر رابطه تأسس ایتدی . دائرة روحانیسی داخلنده کی رؤسای روحانییه نصایح لازمه ده بولونمق و تحریرات عمومییه یی تودیع ایتک اوزره ، معیتی افراندن بعضیاریخی ترفیق ایدهرک وارطاتی شهرلره ، قریه لره ، باشلیجه مناسترلره اعزام ایتدی . کندیسلی اختیار اولدیغندن ، خریستیانلری احکام دینیه یه رعایتیه دعوت خصوصنده ، بو ذاتی طرفندن وکیل تعیین ایتدیکنی اعلان ایتدی .

[۱] « پارت زهره پرت » لی اولان و « بویوک » لقبی آلان بو « وارطان » ، « که دین » مناسترنده

« کیراغوص » له برابر « ژان واناغان » ک نظارتی آلتنده تحصیل ایدنلردندی .

شرقی-ارمنستانده کی نواجی بی دولاشان وارطابت ورفقاسی، زیارت ایندکری ده سپوت و سائر روحانیوندن، قاتولیقوصک تحریرات عمومیه سنده مندرج احکامه تماماً رعایت ایدہ جکلرینه دائر تحریری برر تعهدنامه طلب ایتدیلر؛ فقط هر درلو احتراصات نفسانیہ اینہ روحلری تفسخ ایتش اولان بو کیمسہلر اشبو احکامی پک شدتلی بولدیلر. مع مافیہ بونلری رد ایتک جساتتی ده کوستره مه دکلرندن، بوا حکامی حسن تلقی ایدر کی کوروندیلر؛ و آلتنه امضالری آتدیلر. عکسی تقدیرده آفوروز ایدیلکه مستحق اولاجقلری نی تصدیق ایتدیلر. بزوجه آتی ذوات مطاوعت ایدنلر میانده بولونویوردی:

«غارین» دسپوتی «سرکس»، «آنی» دسپوتی دیگر بر «سرکس»، قارص دسپوتی «ژاق»، «په چنی» دسپوتلری «واناغان» ایله «غره غووار»، هاغ-پاد Kagh'pad دسپوتی «حاما زاسب»، و سائر محلاتک رؤسای روحانیہ سی؛ «ساناهین»، که دیخ، هاواردزین، که چاروس، هاووتس - ثار، آری واتی، اوچانو واتی. ساغ موزان واتی، هوروموسی واتی مناسترلی؛ آغوانلر قاتولیقوصی «سینیور ترسس»، مشهور عالم «واناغان»، پرنس «آواق»، و دیگر رؤسا [۱]. وارطابت بتون بو موافقتنامه لری «ههر ومغلا» ده بولونان قاتولیقوص قونستانته کتیردی؛ بودور و تفیشدن صوکر «غایان» وادیسنه کچرک عینی اسمی طاشیان قلعه نک قارشوسنده کائن مناسترینه عودت ایتدی. ودرسارینه شتاب ایدن برجوق مریدلری ارشاده حصر نفس ایتدی. ایرتسی بیل یعنی ارمنی تقویمنه کوره ۶۹۶ سنه سنده [۱۹ کانون ثانی ۱۲۴۷ - ۱۸ کانون ثانی ۱۲۴۸] فضیلتکار قاتولیقوص «قونستانته» شرق کلیسارینه مختلف رنک کرده تزینات، و آیین یاسیلرکن کیمک ایچون پک قیمتدار البسه لر هدیہ ایتدی؛ و بونلری معیتی افرادندن «ته تودوز» و داعتیه معروف مناسترلره کوندردی. حواریوندن «سهن ناده» Saint Thaddée نک مدفننه متعلق برتخیرات ارسال ایدوب جوار ولایتلرک بورایه وقف ایدیله سی، و تعمیرینه «وارطابت ژوزهف» طرفندن باشلانوب تورکلرک و کورجیلرک آقینلری اثناسسندہ خراب اولان واوزون زمانلر غیر مسکون قالان کلیسا رواقنک تکرار انشاسی ایچون بویوک بر مبلغک تخصیصنی توصیه ایتدی. «ژوزهف» یاز موسمندہ «عزیز ناده» نک مزاری جوارنده اقامت ایدن «آقوراغ نویین» اسمندہ کی تاتار

[۱] «دولوریه»، آزارات حوالیسنده کی بوموقعلر حقیقته بعض ایضاحات ویرپورسه ده، برقسمنک حتی موقعی تعیین ایدیله مین وموغول تاریخیه علاقه سی اولمایان بوا ایضاحاتی ترک ایتدک (مترجم).

جنرالنه مراجعتله، اشبوکلیسانك تطهيرينه مساعده ویريله سنی ایسته دی؛ و مناستری تکرار انشا ایدوب بورایه برچوق راهب طوپلادی [۱]. بوتاتار جنرالی، مناستری زیارت ایتمک ایسته یئرلک، هر طرفدن کلوب کندی قطعاتی آراسندن کچمه لرینه مساعده ایتدی. زیارتچیلرک کیمسه طرفندن دوچار تجاوز اولماماسی ایچون پک شدتلی أمرلر ویردی. کندیمی دخی بالذات راهبره قارشى توجهکار ایدی. عسکرلرندن برچوغی، اوغوللرینی قیزلرینی بومناستره کوتوروب واقیز ایتدیوریورلردی. شیطان چارپش برچوق کیمسه لر، خسته لر، شفایاب اولیوردی. افندمن خریستوسك اسمی تکریم و تحیل ایله ذکر ایدیلیوردی. بوتون تاتار عسکری صلیب و کلیسایه خصم اولق شویله دورسون، بالعکس، حرمتکار بولونیور، هدیه لر تقدیم ایدیوردی. فی الحقیقه، مخالف بردینک غیرتیه متحسس دکلردی.

مواقفه طرفندره کلن برکو تخصیصلراری

§ ۲۶ «خان قویوق Khan Koyouk» ایمپراطورلنک مرکزنده تاتار حکمداری اعلان اولونجه، کندی تحت حکمرانیسند داغنیق برحاله بولونان اوردولری زدینه ویرکو جبات مأمورلری کونده روب عسکرلرینک اموالندن عشر؛ کذا مغلوب اولان فرس، تاجیک، تورک، ارمنی، کورجی، آغوانلردن جزیه طوپلانماسی امر ایتدی. بومأمورلر، تصورك فوقنده اولارق، پک غدار و حریر ایدیلر. حرص و مرحتسزک جهندن هپسنگ فوقنده اولان «آرغون Arghoun» اسمنده بریمی واردی. ایکنجیسی ده «بوغا Bouga» تسمیه اولونیوردی. بو «بوغا»، خلیفه «جعفر» ک [متوکل] دور سلطنتنده ارمنستانی استیلا ویرچوق ایالتلری تخریب ایدن «بوغا» دن بدتر ایدی [۲].

بو ایکنجی «بوغا» تاتار قرارگاهنه کلنجه، بونلرک ایلری کلنلرینک اقامتگاهنه کوروب هر

[۱] بو مشهور «عزیز ناده» مناستری، «واسبورازان» ایالتندن «آرداز» سنجاغی داخلنده، «ماسیس» یاخود «آرازات» داغنک جوارنده وجنوی قسمنده کائدر.

[۲] بوبرنجی بوغا، «ژان قاولیقوس»، «تهیه ن آسوکیک» و «طوماس آردزون» روایتلرینه نظراً «دوقوزنجی عصرده متوکل زماننده بغداد خلیفه لرینک خدمتنده بولونان تورک میلیس عسکری ضابطانندن ایدی. «بروسه» نک موغولار استیلاسی تاریخچه سنده و Lebeau نک Histoire du Bas-empire تام کتابنک ۱۷ نجی جلدنده بزه تأمین ایتدیکنه نظراً، فرسلر طرفندن ارمنستان حاکمی تعیین ایدیلن، عین «بوغا» ایدی.

ایسته دیکي شیئی بلا مرحت آلوب کوتوریوردی . کیمسه ده آغزینی آچمه جسارت ایدمه یوردی . چونکه ، اطرافنه فرس وتاجیکلردن مرکب برچته طوپلامشدی که ، بوچته افرادی ، چاپوخلینی ، ایشیدیلهمش بروحشته ایضا ایدیورلردی . فقط بالخاصه خصوصتلیخی خریستیانلره توجه ایدیورلردی . تاتارلر «بوغا» نی ، جلال عنوانی آلان دیندار پرنس حسنه قارشئی اغصاب ایتدیلر . « بوغا » ، موئی الیهی « بویوک قابو » grande porte قارشوسنده یاقالادی . و بوتون رؤسانک حضورنده یامادق آذا وجفا بیراقدادی . غیر قابل ضبط اولان قلعه لری یقیدردی . بو قلعه لردن بعضیلری عجمجه شو اسملری طاشیوردی : قویاخان Khoiakhan ، تەت Têt ، دزیرانا - قار Dzirana-kar [۱] . بو مستحکم موافی او درجه شدتله تخریب ایتدی که ، بونلردن هیچ اثر بیله قالمامشدی . « حسن » ، آنجاق کلیلی آلتون ویرمک اولومدن قورتولابیادی . اک نفوذلی کیمسه لر بیله کندیسنه هیچ یاردیمه بولونامادیلر . چونکه « بوغا » بو وحشیانه حرکتلرله هر کسی تدهیش ایدیوردی . حسنه یاپدیغنک عینی پرنس لر پرنسی « آواق » ده تطبیقه قالدیشدی . فقط رؤسانک باشلیجه لری کندیسنی کیفیتدن خبردار ایتدیلر و دیدیلر که : « قوزقا ! .. بوتون عسکرلریکی طوپلا واونی زیارته کیت . سنی یاقالامغه تشبث ایدرسه سن اون یاقالا » . « آواق » بونصیحتی دیکله دی ؟ و مهم قوتلری مستصحباً کیدوب « بوغا » نی بولدی . « بوغا » بونظره قارشوسنده قورقدی ؟ و آواقه دیدی که : « بوعسکر سوروسی نه در ؟ خاقانه قارشئی عصبانی ایتدک ؟ بی اولدیرمکه می کلدک ؟ » آواق ده : « - یاسن نه ایچون عجم اشرا سندن مرکب بو چته بی طوپلادک ؟ سن خائنه کلدک . مقصدک بزی آله کچیرمکدر » جوابی ویردی . خیانتک میدانه چیقادیغنی کورهن « بوغا » ، او کامصلحانه برلسان قولالاندی . بونکله برابر تصورات خصمانه سنی موقع اجرایه قویق فرصتی کوزه تله یوردی . بوا میدی بسارکن ، عدالت الهیه تجلی ایتدی ؛ بوغازنده حاصل اولان بر جریحه اون تفسدن منع ایدمک بوغدی .

کورجستانه قرالیری ضانک یاتمه کیم یورار

§۲۷ بودورده « کورجستان » اسارت منزله سنه سنه دوشمشدی . بر آزاو لزی قدرت واحتشام

[۱] Têt و Dzirana-kar قلعه لری خویاخانا پرت Koïakhanapert جوارنده کانتدر .

اولان بوقراللق، شیمدی، شرق [۱] تاتارلرینک بویوندروغی آلتندها کیلیوردی . بوتاتارلره چارماغانک وفاتندن صو کرا «باچونوین» طرفندن قوماندا ایدیلیوردی . کورجیلر ایسه بوسیراده قرالیچه «روصودان» طرفندن اداره ایدیلیوردی . بوقادین «سو آنهث Souaneth» ک غیرقابل وصول بر قسمنه التجا ایدوب صاقلانمشدی . بریسی شمال قسمنی اشغال ایدن وحکمدار اعظم اولان خانک یقین اُقرباسی «باطو» طرفندن، دیکری ایسه ارمنستانده قوماندا ایدن «باچو» طرفندن اولمق اوزره ایکی جهتدن تاتارایا چیلری کلشدی . بوایلچیلر، قرالیچه ک کلوب اونلرک نفوذی آلتنده اجرای سلطنت ایتمه سنی تبلیغ ایدیورلردی .

قرالیچه، کوزه بوقادین اولدیغندن، تجاوز ایدرلر قورقوسیه بوتاتارلرک هیچ بریسنک نزدینه کیتمه کسارت ایده مه دی؛ و اوقت پک کنج بولونان اوغلی «داویدی» کندی برینه کوندرمکه اکتفایتدی . ذاتاً قرالیچه، تختی ده بواوغلنه ترک ایش بولونویوردی . شرق مملکتلرنده وباجو نوینک اوردوسنده بولونوب قرالیچه ک کرک اولجه کرک اوزمان تحت اداره سنده کی بوتون مملکتلری ضبط ایش اولان رؤسا، قرالیچه ک کلکدن امتناع و آنجا ق برینه اوغلی کوندرمکه اکتفایتدی کنی کوردرک، حدتلرندن، اوغلی، سلطان روم «غیاث الدین» کوندردی لر؛ و بونک نزدنده بولونان کورجستان قرالی وروصودانک قارده شی «لاشانک» اوغلی اولان دیکر «داوید» ی کتیرتدی لر . بو «داوید» اولجه قرالیچه ک - غیاث الدینک زوجه سی اولان قیزینه ترفیقاً کوندردی کی - برادرزاده سی «داوید» ایدی . سلطان «غیاث الدین» ایسه بونی، قائم والده سی روصودانه قارشى سوء قصد ترتیب ایدوب سلطنتی ده الندن آلاماسی ایچون، حبسه طیقمشدی .

تاتارلر بو «داوید» ی یانلرینه کتیرتدکنصو کرا، پدرینک مملکتلری کنیسینه اعاده ایتدی لر . وقرالیتی تصدیق ایتدی رملک اوزره حکمدارلرینک نزدینه کوندردی لر . بوندن صو کرا «روصودان» ه سریعا خبر خبر اوستنه کونده روب طوعاً و یا کرهاً کله سنی امر ایتدی لر . «باطو» یه کلنجه، اوده «روصودان» ک اوغلی خانک نزدینه دعوت ایدیوردی . قرالیچه بو متوالی فلاکتلرندن متأثراً زه، ایچهرک بویله جه حیاتدن قورتولدی . بیراقدینی وصیتنامه ده، اوغلی

[۱] ارمنیلرک لساننده بو «شرق» ویا «شرقلی ملت» تعبیری، «بویوک ارمنستان» دیمکدی . بوتعبیرده، ارمنیلرک اسکان ایتدکری مملکتک روم ایمپراطورلغنه نظراً اولان وضعیتهندن ایلری کیلیوردی . بوتعبیره، کوچوک ارمنستان پرنسلی اولان روهینه نلرک حاکمیتی زمانندن یعنی اون ایکنچی عصردن اولکی زمانلرده تصادف ایدیلیور دینه بیلیر .

«داوید» برکون اولوبده خانک یانندن عودت ایدرسه، حمایه سی آلتنه آلماسنی پرنس «آواق» دن رجا ایدیوردی .

خان، بونلرک یکدیگری متعاقباً تحت حقیقمارینی، یعنی اولاک یا شلی سی اولان «جورجی لاشا» نک اوغلی «داوید» ک اجرای سلطنت ایدرک، وفاتنده، خاله زاده سی دیگر «داوید» ک اونو استخلاف ایتمه سی تنسیب ایتدی. خان، کورجستان خزینة قرالیسی اوچ پارچیه تفریق ایله، کندیسنه، بهایچیه میه جک قدر قیمتی محتشم برتخت ایله مثلی هیچ بر حکمدارده کورولمه یں بر تاج کونده ریله سی ایسته دی. بوتاج، و قتیله ارمنستانک ذی قدرت قرالی «تیریدات» Tiridate ک باباسی «بویوک خسرو» عائد ایدی؛ و اووقته قدر کورجستانده آمین بر محله حفظ ایللمکده، و بابادن اوغله کورجستان قرالرینه انتقال ایتلمکده ایدی. بو خزینده دهاها باشقا قیمتمدار اشیا واردی که، خان بونلرکده تسلیمنی طلب ایتدی. قالان شیلرک ایکی پرنس آراسنده تقسیمنی ایسته دی. عودت لرنده «ایوانه» نک اوغلی آواقک توسطیله بوقراری انفاذ ایتدیلر. «لاشا» نک اوغلی «داوید»، «دفکیس» ده اختیار اقامت ایتدی؛ دیگر «داوید» ایسه «سوآنه» Souanêth ی کندیسنه مقر اتخاذ ایتدی .

ارمنستانه اردوسی بانه قوماندانی سربدار ایله سلطان غیاث الدینک اوغلی هانک سراینه کیدیورلر

۲۸ § «کیلیکیا» ده اجرای سلطنت ایدن ارمنستان قرالی «هه توم»، قرده شی باش قوماندان «سه مپاد» ی کرانه اهدایا ایله خانک نزدینه اعزام ایتدی. «سه مپاد» اوزون برسیا حندن صو کرا، سالملاً محل مقصوده واصل و برچوق التفاتلره نائل اولدی. عودتنده بوش دوئمده دی؛ و قتیله «قرال له تون» عائد ایکن بونک وفاتنده سلطان روم «علاء الدین» طرفندن ضبط ایدیلن برچوق یرلرک، قلعه لرک، خان طرفندن کندیسنه بخش و احسان ایدیلدیکنه دأثر مصدق یار لیغلری مستصحباً عودت ایتدی .

«سلطان غیاث الدین» بر برینه رقیب ایکی کنج [۱] اولادیرا قارق وفات ایتدی. بونلردن

[۱] مؤلفک اوچ اولاد دیمه سی دهاها دوغرو اولوردی؛ بری کورجی پرنسی «تامار» دن دنیا یه کلن ایکنجی «علاء الدین» ک قباد، دیگر ایکی سی بروالده دن دوغان «عزال دین» کیکاووس» ایله «رکن الدین» قلنج آرسلان» .

بری کیدوب خانی بولدی . ویدرندن منتقل مملکتلری کندیسنه توجیه ایتدیردی ؛ ارمیلرک باش قوماندانی «سهمپاد» ایله برلکده «باچونوین» و سائر تاتار رؤساسنک یانیه کیتدی . تاتارلر، خانک امرلرینی انفاذ ایتدیره بیلیمک و بو ایکی پرنسسه توجیه اولونان مملکتلره داخل اولایلمه لرینی تأمین ایتمک ایچون ایجاب ایدن قوتلری ترفیق ایتدیلر . «ئزه نغا Ezéngal» یه مواصلت ایدنجه، سلطان غیاث الدینک قارده شنگ «آیانلوغ» ده اجرای سلطنت ایدن روما امپراطوری «لاسقاریس» ک قیزيله زوج ایتدیکی، و کندیسینی بوسایه ده ایقونیوم (قونیه) سلطانی نصب ایتدیردیکنی استخبار ایتدیلر . ایکی برادر دن ایکنجیسی [۱] «علائییه» [۲] نی اشغال ایدیوردی . یکی مواصلت ایدن پرنس داهایا ایلری یه کیتمکدن قورقدی ؛ و وقایعک نه صورتله نتیجه له نه چکنه انتظاراً «ئزه نقا» ده توقف ایتدی .

تاتارلرک کورمستانمه ایقاع ایتدیرلری قتالدر

§ ۲۹ مملکتیمز بوتون دنیای قاصوب قاووران بواسیتلارلر و یانغینلرک تأثیرات مخربه سندن برآز قورتولمغه و قالقینمغه باشلادی، انسانلرک آلله دن زیاده تاتارلره کووه ندکلری، خودیین کورجی آکابرینک کندیلرینه مزین ، مکلف البسه تدارکی ایچون یغما حرصنه قایلارلر فقرای صومعه، کینوب قوشانوب، عیش و عشرته قویولدقلری برصیراده، جناب حق بونلری تذلیل ایده رک حدلرینی بیلدیردی . بوندن اولکی فلاکتلردن متنبه اولمایانلر، ک زیاده معاوت و مظاهرت بکله دکلی کیمسه لرک، شیطانک اثر تشویقی اولارلر کندی علیهلرینه حرکت ایتدکلرینی کوردیلر .

تاتار اوردوسی قوماندانلردن بعضیسنک آنی اولارلر ویردکلری برقرار موجبینه

[۱] کیراغوصک بزه اسمنی سوبله مه یوب یالکز سلطان غیاث الدینک برادری دیمکله اکتفا ایتدیکی شخصدن - بیلدیکه کوره - هیچ بر مؤرخ طرفندن بحث ایدیله مشدر. «ایزنیق» ده [۱۲۰۶ - ۱۲۶۰] سنلرینه قدر واستانبولک فرانقلر طرفدن اشغال ایدیلدیکی برصیراده اجرای سلطنت ایدن روم امپراطورلری شونلردر: «Théodore Lascaris» و اوچ «واتازمه سلر» که بونلر ده «اوچنجی ژان»، «ایکنجی ته اودور» و «دردنجی ژان» در؛ بونلرک هبسه شرق مؤرخلری «لاسقاریس» نامنی ریریورلر . تاریخلر نظر اعتباره آلینبرسه، غیاث الدینک قرده شنگ (۱۲۲۲-۱۲۵۵) تاریخنه قدر اجرای سلطنت ایدن اوچنجی ژانک قیزيله ازدواج ایتدیکی استدلال اولونور .

[۲] آسیای صغراک جنوب ساحلنده قارامانده برشردر .

بوتون قطعات سلاحانوب حربيه حاضرلاندیلر . مقصدلری، بوتون ارمنستان و کورجستان اهاالیسنی - کندیلرینه مطیع اولمالرینه رغماً - تماماً احیا ایتمک ایدی . بونک ایچوند، کویا کورجستان قزال واعیاننک عصیان ایدوب اوزرلرینه یورومک ایسته‌مه‌لرینی سبب اولارق کوستریورلردی . کورجی وارمنیلرک بونیتده اولدقلرینی شووقعه‌دن استنتاج ایتشلردی : کورجی رؤسائی معتلریله برلکده «ده‌فکیس»ه قرالری داویدک زردینه کیتمشلردی . عیش ونوش ائنانسده شرابک تأثیریه قافالر دومانلانمش وهردرلو تمیز و محاکمه‌دن تجرد ایتش بولوندیغندن آرالرده شویله برمحاوره کیمشدی : « بوقدرعظیم قوتلره مالک اولدیغمر حالده نچون بوحریفلرک بویوندروغی آلتنده بولونیوروز . هایدی! آکسزین اوزرلرینه هجوم ایدرک زدن غصب ایتدکلمزی استرداد ایدم ! »

ویوک پرنس «آواق» بوتکلیفی رد ایتدی . فتنط بو ائنده اوراده حاضر بولونان تاتار عسکرلری کیفیتدن باشلرینی خبردار ایتدیلر . کورجی پرنسلرینک قطعائی منسوب اولدقلری منطقه‌عودت ایدر ایتمز، تاتارلر، بحث ایتدیکمزکی، قتل‌عام حاضر لقلرینی یاپدیلر . زدلرندمه بولونان کورجی رؤسائی حبسه آتدیلر . اوزاقده کیلرهمه درحال کلمه‌لرینی امر ایتدیلر . فقط مرحه‌ت الهیه بواحا تصوراتنک تحقنه مساعده ویرمه‌دی؛ کورجیلر، ارمنیلر بوفلاکتدن یاقالرینی شوصورتله قورتارایلدیلر: تاتار اوردوسنه قوماندایدن «چاغاتای»، آواقلک دوستی ایدی . مسلح تاتار قطعائی آراسنه کیره‌رک دیدی که : « بزه اطاعت و نظام‌تمزه رعایت و متبوعلرینه ویرکولرینی تأدیه ایدن کیمسه‌لری قتل ایتمک ایچون خاقانمزک امری یوقدر . بونلری احیا ایدرسه‌کمز سز مسئول اولورسکمز ! » . بو ملاحظه اونلری فکرلرندن واز کچیردی ؛ آواقلک والده‌سی Khotchak ویاخود Koschak تاتارلرک یاننه کیدوب اوغلنه کفیل اولدی . ویراز صوکرا اوغلنک کله‌جکنی وعد ایتدی . نته‌کیم اوپله اولدی : بو پرنس درحال کلوب صداقتی بر چوق وسیله‌لرله اثبات ایتدی .

« قرال داوید » باشلیجه حکومتی ارکانیه عین صورتله کلدی . تاتارلر بونلرک هپسنک ال و آیقارینی اینجه‌اییلرله صیقیه باغلادیلر وعادتلری وجهله ارچ کون بوحالده بیراقدیلر . ویرچوق حقارتلر ایدره‌رک کبر وعظمتلرینک واستقلال آرزولرینک جزاسنی چکدیردیلر . صوکرا فدیة نجات آلارق کندیلرینی سربست بیراقدیلر . آتلی‌ده ضبط ایتدیلر . بونکله برابر کورجی ممالکنه هجوم، برچوق مناطق استیلا و عاصی اولانی‌ده اولمایانی‌ده بلا تفریق

ارکک وقادین برچوقلری قتل، اکثریسی اسیر ایتدیله. . . برخیلی چوجوقلری ده درهله. یووارلادیله. بو وقایع ارمنی تقویمه کوره (۶۹۸) ده ومیلادک (۱۸) کانون ثانی ۱۲۴۹ - ۱۷ کانون ثانی ۱۲۵۰) تاریخلرنده جریان ایتدی. بوجادثاتی، پرنسار پرنسی آواکک وفاتی تعقیب ایتدی. Béghén-Tzahank ده پدری «ایوانه» نك مزاری ایچنه کومدیله. پرنسک آواکک عموجه سی شهنشاهک اوغلی اولان «زاقاره» یه وریلدی. چونکه آواکک اوغلی یوقدی. کوچوک یاشده برقیزی ایله غیرمشروع براوغلی واردی. بوده هنوز پک کوچوکدی. آواکک قیز قارده شی بونک تربیه سنی اوزرینه آلدی. فقط بالاخره «زاقاره» بو چوجوغی اوندن آلارک آواکک زوجیه سی «گنجه Kontsa» یه تودیع ایتدی.

باطرنک اوغلی سارتاک Sartakh

§ ۳۰. بویوک جنرال «باطو» مناطق شمالیه ده بحر حزر وایتیل Athêl [وولغا] نه ری ساحلرینی کندیسنه مقر اتخاذایمشدی. بونهرک ریوزنده امثالی یوقدر. چونکه: صولادیغی بوزقیرلرک اوزرندن طبقی ده کیزکی آقار. «باطو» کلیتی بر اوردو ایله قیچاگک واسع اوواسنی اشغال ایدیوردی. اوراده چادیرلر آلتنده قرارگاه قورمشلردی. کوچ ایدرکن بوجادیرلری بارکیر واکوز قوشولو یوک آرابه لرنده، اوزون قافله لرله نقل ایدیورلردی. «باطو» پک زیاده نفوذ قازاندی وهپسینه تفوق ایتدی. کندیسنه تابع قیلدینی بوتون مناطق خلقی خراجیه باغلادی. عائله سینه منسوب پرنسار بو تفوقی تصدیق وتسلیمده متفق ایدیلر.

ایچلرنده تختیه چیقوب خان عنوانی آلانلر، بوخصوصده موافقتی استحصال مجبوریتنده ایدیلر. فی الحقیقه «کوبوک» خان وفات ایدنجیه، خاندانی آراسنده اونی کیمک استخلاف ایده جکی مذاکره ایدیلش وبونرفک «باطو» یه ویا کندیسنک تسلیب ایده جکی ذاته توجیهی قهرایتمشدی. بولوندیغی شمالی مناطقدن کلوب حکومتی آله آلماسی ایچون خبر کوندردیله. متوقفا خاقانه برخلف کوسترمک اوزره، اوردوسنک باشنده اوغلی «سارتاک Sartakh» ی برافارق، حرکت ایتدی. محل مقصوده واصل اولونجه تختیه چیقمادی. اورایه عائله سی اعضاسندن «مانغو Mangou» اسمنده بریسی اوطورتدی [۸]؛ وعسکرلری باشنه عودت ایتدی.

[۸] بوایکنجی درجه ده [بطنده] عموجه زاده سی ایدی. چونکه «باطو» جنکیرخانک «جوجی» قولندن طورونی ایدی، «مانغو» ایسه «تولوی» قولندن جنکیرخانک طورونی ایدی.

اقرباسندن بمضاری بواتخابی خوش کورمه دیلر. چونکه، یابالذات کندیسنگ استخلاف ایده جگنی ویاخود قویوق «قوجا-خان Khodja-Han» اسمنده کی اوغلنک اومقامه کجه جگنی امید ایدیورلردی. اولانمونیتمز لیکلری اظهاره جسان ایده مه دیلر. فقط «باطو» کندی یوردینه چکیلر چکیلر، مانغو خانه قارشی آچیقدن آچیغه عصیان ایتدیلر. باطو، اقرباسندن ورؤسادن بر چوقلرینک اعدامی امر ایتدی. بونلرک آراسنده ایلچیکاتا [۱] Eltchikata اسمنده پک یوکسک بر موقع اشغال ایدن بریسی وار ایدی.

«قویوق خان» وقتیه بونی باچونوینک یرینه شرق و ارمنستان تاتار اوردوسی جنالی تعیین ایتشدی. بو جنرال ایراندن کچرکن قویوق خانک وفات خبری آیشدی. کیمک اوکا خلف اولاجغنی آکلامق او ره درحال اوراده دوروب بکه دی. کبر وعظمتندن دولایی کندیسینی سومه ین شرق اوردوسی رؤسای، باطویه، بونک مانغو خان طانیق ایسته مه ین امرا آراسنده اولدیغنی اخبار ایتدیلر. بو جنرالی زنجیره باغلی ارلارق باطونک حضورینه چیقاردیلر. اشکنجه آلتنده جان ویردی. بو آندن اعتباراً قرال، پرنس، تاجرلر والحاصل اموالی غصب ایدیلش ویا هر هانکی صورتله ضرر کورمش نه قدر آدام وارسه هپسی احقاق حق ایچون باطونک بزدینه شتاب ایتدیلر.

«باطو»، حکومتلرندن، تاج و تختندن محروم قالان قرالره، اموال واملاکی، مقام ورتبه لری غصب ایدیلش رؤسا ویا تجاره حقلری، تماماً اعاده صورتیه، عادلانه حرکت ایتدی. کندیسنه مراجعه ایدن کیم اولورسه اولسون سیاناً معامله ایدردی. احقاق حق ایتدیکی کیمسه لره امضاسنی حاوی امرنامه لر ویزیردی. کیمسه یوکا مخالفت جیرانی کوستره مزردی. «سارتاق» اسمنده براوغلی واردی. یوقاریده بحثی کچن براوغلی خریستیان مربیلر آلتنده تربیه ایدیشدی.

بو کنیچ پرنس بویودیکی زمان خریستیانلغی قبول ایتدی. تربیه سیله اشتغال ایدن سوریه لیلر طرفندن وافتیز ایدیلدی. کلیسایه و خریستیانلره چوق ایلک ایتدی. پدرینک رضاسیله بر امرنامه اصدرا ایدوب کلیسای و پاپاسنری ویرکودن عفو ایتدی. کلیسایه منسوب کیمسه لردن - هانکی ملته منسوب اولورسه اولسون - ویرکو طلب ایدنلرک اعدام جزاسیله

[۱] موسیو دو-بونک کتاینده Eltchikadaï: بو، ایرانده کی موغول حاکی ایدی (ایکینجی

کتاب، فصل ۵) و هانلر، آلتون اوردو تاریخی، ۱۳۵ و ۱۶۱

تجزیه ایدیه جکریخی اعلان ایتدی. عینی امتیازی جامعلره واملره ده تشمیل ایتدی. بو علنی صحابته کووه نهرك رهبان، فیلسوفر، ده سپوتیر اوکا مراجعت ایدیوردی. لو دخی بونلری خیرخواهانه قبول ایدیور وهر ایسته دکریخی پایدیوردی. «سارتاق» الله قورقوسیه مشبوع ایدی وداٲما یاننده کلیسا خدمتی کورن بر چادیر طاشیردی.

کندیسی زیارته کلنلر آراسنده بویوک «پنس حسن» ده وار ایدی. بوکا تکلیفمزجه «جلال» اسمنی ویرمشلردی. دیندار ومتواضع اولان بو آدم ارمنی ملتندن ایدی. «سارتاق» كرك اونی كرك اوکا رفاقت ایدن و سنی ایلرله مش اولدینی حالده چوجوق لقبی طاشیبان «پنس غره غوار»، «تسون»، «وارطابت مارق»، «ده سپوط غره غوار»ی دوستانه بر صورتده قبول ایتدی. جلالی پدرینك زردینه مراسم احترامیه ایله ایصال ایتدی. سارناغك پدری، جلاله، توركار و كورجیلر طرفندن ضبط ایدیلن «چاراپهرت، آغانه، غارغار» اسمنده کی مستحکم موقعلری عاده ایتدی. آغوآنلر قاتولیقوصی «سنیور نرسنس» لهنده بریارلیغ استحصال ایدهرك مومالیهك تصرفنده بولونان بونون اموال و املاکنی ویرکودن معاف طوتدی. قاتولیقوصه دائرة روحانیتنه تابع منطقه لرنده سربستهجه دولاشمق حقنی بخش ایتدی. کندیسنه هیچ بر صورتله ممانعتده بولونولماسی ایچون اوامر قطعیه ویردی. «جلال» بو ملاقاتدن بمنونا عودت ایتدی. فقط بر مدت صوكر، مفرط مطالبانده بولونان ویركو مأمورلری و «آرغون» طرفندن ازعاج ایدلیکی ایچون مانغوخانه مراجعت ایتدی. و حکمدار (۱۸ کانون ثانی ۱۲۵۱ - ۱۷ کانون ثانی ۱۲۵۲) تاریخلری آراسنده یعنی ارمنی تقویمنه کوره (۷۰۰) تازیخنده تخته چیقمشدی.

مانغو خانك اُمیرله بابهره نخبیر نفوس

۳۱ § ارمنی تقویمنه کوره ۷۰۳ [میلادی ۱۷ کانون ثانی ۱۲۵۴ - ۱۶ کانون ثانی ۱۲۵۵] تاریخنده «مانغو خان» و بویوک جنرال «باطو»، قومیسر اولارق، «آرغون Arghoun»ی تاتارلرك تحت اداره لرینه کچن مملکتلره کوندردیلر. بو «آرغون» داها اولجه دخی «قویوق خان» طرفندن تکالیف خاقانیه مفتش عمومیسسی تعیین اولونمشدی. «باطو» نك معینی ارکانندن K'oura - Agh'a یاخود Thôra - Agh'a اسمنده کی سرکرده ایله سائر بر چوق مأمورلرده بوکا رفاقت ایدیورلردی. بونلر، تاتار حاکمیتی آلتنده بولونان اهلینك تحریر

تفوسنه مأمور ایدیلشردی . وظیفه‌لری ایفا ایتک اوزره بوتون بو مناطقی دولاشدیلر . ارمنستانه، کورجستانه، آغوانلر مملکتنه و بونلره خوار مناطقه واصل اولدیلر . قادیلر . مستتا اولقی اوزره اون یاشندن یوقاری هر فردی صایوب قید ایتدیلر . و هر برینه سهه خالندن فضاه ویرکولر طرح و بونلرک تحصیلنده شدت کوستردیلر . اهالی سفالته دوشمکه باشلادی . ویرکو ویرمهینر زنجیره ووریلوب اشکنجه‌لره معروض بیراقیلوردی؛ و یاخود بورجلرینه مقابل اولدلرینک ضبط ایدلکلرینی کورریورلردی؛ صاقلانان کیمسه یاقلانوب اعدام ایدیلیوردی . بومأمورلرک معتلرند اسلام ایرانلیردن مرکب برقوت بولونوبوردی . یولی رؤساء، شخصی استفاده‌لری تأمین ایچون، اهالینک جبر و تضیقنده اعتسافیلره مظاهرتدن کبرو طورمیوردی . بونلر کافی کلیورمش کی ، شهرده کی اصناف ، کذا کولارده بالق آوجیلنی یا بانلر ، دمیر معدنلری ایشله‌تلر ، دمیرچی و دیوارچی کی اصنافده ویرکویه تابع طوتولدیلر . خلاصه کلام : بوتون منابع ثروتی قوروتدیلر، یالکز کنیدیلی زبکین قالدیلر . [۱] Gogh'p طوز معدنلری و دیگر پرلرده کی معدنلری، تبارک آلتین، کوموش و ذی قیمت طاشلری مصادره ایدلرک بوتون مملکتلری بویله‌لکه سفالته دوشوردیلر . هر طرفدن این و اشتکا سسلری ایشیدیلیوردی . بوندن صوکر ا هر سنه عینی مبلغی تحصیل ایچون مأمورلری ایفا ایتدیلر . مع مافیه غایت زبکین برآدم واردی که بوکا حسن معامله‌ده بولوندیلر . Oumèg یاخود R'amég اسمنده کی بوتاجره بالذات « Acil » یعنی خیر صاحبی لقبی ویرمشلردی . اولجه‌ده بوآدمدن بر مناسبتله بحث ایتشدک . «غارین» شهری تاتارلر طرفندن یغما ایدلکی زمان اوغللری Jean و Etienne اون قورتارمشلردی . کورجستان قرالی اوکا «بابا» عنوانی ویرمشدی . کرک خان کرک سائر تاتار رؤسای طرفندن برحوق التفاتلره نائل اولمشدی . Argh'oun و معنی ابرکانه پک قیمتدار هدیه‌لر تقدیم ایتدیکی ایچین بونلر طرفندن جرمتله معامله ایدیلدی . تاتار مأمورلری منسوبین روحانییه دائماً آیی معامله ایتدیلر . اونلردن هـ.چ بر ویرکو طلب ایتهدیلر . چونکه خانک آمری بو مرکزده ایدی . صاروانک [۲] اوغللری Meguerditch، Schnorhavor، که هر ایکسی ده صولکدرجه زبکین و متفقاندن ایدیلر ، بونلرده عینی حسن معامله‌یه مظهر اولمشلردی .

[۱] Daik آبائی داخنده Barkhar داغلرینک اتکینده در .

[۲] B مانوسقربنده Darvan؛ فارسی ولدیفی آکلاشیلان بواکی کلکته هر بری باشقه باشقه معناده در . سروان ، ساربان = دودچی ؛ درواز ، دربان = قپوچی دیمکدر .

دیندار ارمنستانه قرالی هرنوم باطونک و مانغو خانک زردینه [۱] کیریور .

۳۲ § «کیلیکیا» ده «سیس» شهرنده حکمران اولان قرال «هه توم» اوردو باش قوماندانی قارده شی «سه مپاد» ی مقدماتی قیمتدار هدیه لری حامله قویوق خانک زردینه کوندرمشدی. «سه مپاد» پارلاق صورتده قبول ایدلکدن سوکرا، توجیه یارلیغارینی حامله عودت ایتدی. مانغو خان تخته جلوس ایتدیکی زمان، «خافانک باباسی» عنوانی طاشییان و صاییدیز اوردولر به شمال طرفلرنده و بحر حرره دوکولن اتیل Ethil اسمنده کی بویوک نهرک ساحلرنده اقامت ایدن جنرال «باطو»، قرال هه تومه خبر کونده ره رک، هم کندیسنی هم ده مانغو خانکی کلوب زیارت ایتیه سی ایچون دعوت ایتدی .

«باطو» دن پک زیاده قورقان «هه توم» تبدیل قیافت ایدرک کیزلیجه حرکت ایتدی . چونکه، «هه توم» تانارلرک متقی اولق حسیبله، قومشوسی تورکیرک حکمداری سلطان روم علاءالدینک خصومتی جلب ایتمشدی. سلطانک اراضیسی داخلندن سرعتله کچرک اون ایکی کونده قارص «Gars» واصل اولدی . شرق تاتار اوردوسی قوماندانی باجو نوپینی و سائر امرا وارکانی زیارت ایدوب بونلر طرفندن مظهر احترام اولدقدن سوکرا، آراقادز- اودن Arakadz-Oden [۲] سنجاغنده Ar'a قارشوسنده وارته نیس کورنده اصلا ارمنی اولان قورت Kourth اسمنده بر قوماندانک خانه سنده توقف ایتدی . بوراده باباسی پرنسار پرنسی اختیار قونستانه نک Constantin تانارلر تقدیم ایدیلک اوزره کونده ره چکی هدیه لری بکله دی [۳]. «هه توم» معینی طویلا یارق آغو آنلر مملکتینده «جور قلعه سی» دینان دربند قیوسنه، باطونک و اوغلی خریستیان سار تاقک قرارگاهنه کیتدی . بوراده حسن قبول کوردی. باطو،

[۱] بوفصل بوندن اول ۱۸۳۵ تشرین اول تاریخی دفترده انتشار ایتمشدی. فلاپروت Klaproth ک قوله نظر، بو فصلی، کیراغوصک متن اصلیندن ژوزف توتولوف Joseph Toutouloff اسمنده بر ارمنی به تفایده بولوندیغی صیراده روسجه به نقل ایتدیردکن سوکرا کندیسنی ترجمه ایتش. اولدجه دوغرو بایلمش اولان بو ترجمه برچوق نقصانلر، تناقضلر، معنائلر اقلر عرض ایدیورکه، بونلر شهبه سز موسیو توتولوفه راجعدر : یاخود النده کی یگانه قصورلی متندنایلری کیشدر. بو ترجمه بی A ، B یازمه لرمله تدقیق و تصحیح ایتدم . عین زمانده فلاپروتک ، قرال هه تومک وسطی آسیاده کی سیاحتنده تعقیب ایتدیکی یوللره دائر یازدیغی نوطلردن، کرڈأرضک بوقسمی حقنده یازیلش اک یکی اثرلردن و Alex. de Humboldt ک ۱۸۴۳ ده بارسده طبع ایدیلن اوج جلدک «و-طی آسیا» اسمنده کی اثرلردن ، تدقیقاته کوره تصحیح واکال ایدره ک، استفاده ایتدم .

[۲] آراراد ایالتک شمال شرقینده در .

[۳] بورادده موغول تاریخنندن زیاده ارمنی تاریخی علاقه ایدن ایکی صحیفه لک برقم ترک ایدیلشدر [مترجم].

قرالی، مانغو خانك زردینه بحر حزرک ماوراسنده اوزون بر یولدن کوندردی (۱۳ مایس). بو پرنسیرک یانندن آریلان «ههتوم» ومعیتی «یاایق Jaik» نهرینی یولک اورتاسنه مصادف بر نقطه ده کچه بیلدیلر. «ایرتیش» نهرینی ده کچدکدن صوکر «نایمانلر» مملکتنه داخل اولدیلر. بعد قارا خطایدن Kara Kihtaï و تاتارستاندن کچهرک ۱۳ ایلولده مانغو خانك قرارگاهنه داخل اولدیلر. اونی بوتون حشمتیه تخته جالس بولدیلر. «ههتوم» هدیه لیرینی تقدیم ایتدی. «مانغو» کندیسنه امضاسیله موشح بریارلیغ خودیع ایتدی. بو برانده، ههتوم و تبعه سی علمینده کیمسه طرفندن برتجاوزه بولونولماسی شدیداً امر ایدیلوردی. بوتون کلایسارلر ویرکولردن معافیتنه دائر آریجه بر فرمان داها ویردی. ههتوم، مانغونك یانندن ۱۱ اشرین ثانی تاریخنده آیرلیدی؛ اوتوز کونده معیتیه برابر Gh'oumsgh'our. بعده Ber-balekh، Bisch-balekh و وحشی انسانلره مسکون قومی بر اراضیه کلدیلر. بورا خلقی حال بهیمیتده ایدی. بو وحشیلرک آت مرکبدن بویوک بیاض، سیاه قاطرلری قیزیل و سیاه رنگده بارکیرلری واردی. اورادن صوکر ایه ارمنیار ششو یولی تعقیب ایتدیلر: یارلخ (آرلخ)، قوللوغ، أنغاخ، جامبالغ [۱]، خوتافا Khouthaph'a [۲]، یانکی بالغ؛ صوکر تورکستانه کچهرک، هغوفروغ Ėgoph'rog [۳]، تینغابالغ، فولاد [۴] دن صوکر «سوت دیزی» نی مرور ایتدیلر؛ آلوالخ Aloualekh [۵] و ایلان بالغ [۶] و واصل اولدیلر. «ایلان صوه»

[۱] «قلاپروت» ه کوره بوقلمه، «خالتار اوسینخنه نور» Khaltar Ousikhé nor یاخود «بولقاتی نور» کولنه دوکولن «تهنغ» نهری اوزرندکی بوکونکی «تهنغ Dzeng» و یاچینجه Fung-jun-fou «قلعه سیدر».

[۲] قلاپروت: Khouthauia و یا khouthavia

[۳] B یا زمه سنده: Ėrgoph'roug

[۴] «فولاد» و یا «بولاد» شهری «سوت کول» جوارنده در.

[۵] تخمیناً «ایلی بالغ»، مسلمان محررلرینک «آمالغ» ی، «پهغولوتی» نک «آرماله ققو Armalecco» سی، موغولجه «غولجا قوره Gouldja-Kouré» شهری که، «ایلی» نک فصاغ ساحلنده و «ایسیغ کول» ک شمال شرقی سنده در (قلاپروت، ماغازدن آزیاتیک، جزؤ ۲، ص ۱۷۳، ۲۱۴، رتبه رک جغرافیاسنده آسیا قسی، ج ۲، ص ۴۰۲، ۴۰۴، ۴۲۹، دوهومبولد، اورتیه آسیا، ج ۳، ۳۹۵ - ۳۹۶).

[۶] یاخود ییلانلر شهری. بوشهر بوکون غیب اولشدر. موقعینک «آمالغ» جنوب غربی سنده «چو» نک صول ساحلنه آقان «ایلان باش صو» - که ارمنی محررینک بحث ایتدیکی «ایلان صو» نهری اولق ایجاب ایدر - جوارنده اولماسی تخمین ایدیه بیلر.

نهری و «طوروس» ك برقولی [۱] كچكدن صوكر «تالاس» [۲] ه كدیلر ؛ ومانغو خانك قاردهشی اولوب شرقه حاكم اولان «هولاكو» نك زردینه واصل اولدیلر. مؤخرآ غربدن شماله توجه ایدرك «قوچوچین» ه ، «ركند» ه ، «سوغولغان Sough'oulgh'an» ه ، «اوروسوغان Öroso'gh'an» ه ، «قای كند» ه ، «K'amots» یعنی «خوزاخ Khouzakh» ه ، «خهنتاخوئر Khentakhouir» ه ، «شهناخ Skhenakh» [۳] ویا «قارتجوخ Khartchakh» ه [۹] - كه بوراسی سلجوقیلرك منشأی اولوب «طوروس» دن باشلایهرق «فارتچین Ph'artchin» ده بیت - كدیلر . اوراده «باطو» نك اوغلی اولوب «مانغو» خانك زردینه كیدن «سارتاق Sarthakh» ه التحاق وصیراسیله «سیغناق» [۵] ، بویوك برشهر اولان «ساوران» ، «قاراجوخ» ، «آصون Açsoun» ، «ساوری» ، «اوترار» ، «زورنوخ Zour'noukh» [۶] ، «تیزاغ» [۷] ، ونهایت اوتوز كونده «سمرقند» ه ، «سوری فول Sôriph'oul» ه ، «كرمینیه» یه [۸] ، «بخارا» یه اوغرا دیلر . بویوك

[۱] «قلاپروت» بونلك اليوم «قوباخای Khoubakhaï» دینیان و «چو» حوضه سیله اوکا منصب اولان «خورخوطو Khorkhoto» نهری «تالاس» حوضه سندن آیران بویوك طاغلر اولدیغنی تخمین ایدیور .

[۲] «تالاس كول» ه آقان عین اسمده کی نهرك شمال ساحلنده كائن شهر .

[۳] B یازمه سنده و «قلاپروت» ده «Sengh'akh» .

[۴] بو ، قلاپروته كوره اليوم «طراز» ك شمالنده «قاراتاو» دینلن طاغدركه ، اوندن «قارا صو» و «آتشقان» نهرلری چیقار ؛ بوشهر بونلك آراسنده كائن اولوب ، «سیحون» شمالنده کی «ساوران» ك یوقاری سنده در .

[۵] B یازمه سنده «Sengh'an» ؛ بو ، «سیحون» ك صاغ ساحلنه دوکولان «موسقان Mouskan» اوزرنده کی «سغناق» شهریدر . سیحونك صاغ ساحلنه دوکولان «آرد» نهری اوزرنده کی «ساوران» صبران «شهری» ، «سغناق» ك غربنده کورونیور . «اوترار» ه قدر ذکر ایدیلن دیگر اوج موقع نجه مجهولدر .

[۶] یاخود «زارنوخ» . «اوترار» ك آلتنده «سیحون» ك غرب ساحلنده .

[۷] یاخود «ده براق» . «ستروشته» ویا «اسروشته» مملکتنده و بناء علیه «زارنوخ» و سمرقند اوواسی آراسنده برشهر .

[۸] سمرقند و بخارا آراسنده کی بویکی موقعدن معلوم اولاییان ایکنجی سنك ماوراء النهرده کی «كرمینیه» شهری اولدیغنی تخمین اولونه بیلیر .

«جیحون» نهرینی مروردن صوگرا «مهرمن» [۱]، «سرخس»، خوراسانک قارشینده اولوب «روغاسدن R'ôgh'asdan» ده دینیلن «طوس» شهرلینه اوغرا دیلر. اورادن «مازندران» کیده رک «بسطام»، اورادن عراق عجمه، ملاحدده حدودلری اوزرنده «اراغ Eragh'»، اوراده «ثامغان» (دامغان)، بو یوک بر شهر اولان «ری»، «قزوین»، «اهر»، «زنکیان»، «میانه» یه کل دیلر. اون ایکی کونده «تبریز» کلوب، یکریمی آلتی کونده «آراس» کنارلینه وصول و اونی مرور ایتدی لر. «سیسیان» ده «باطونویین» ملاقی اولدی لر.

«باطونویین»، قرالی، وکیل بر اقدینی خوجه نوینک یانه کوندردی. چونکه کندیس ی اوردونک قسم کلینسی آلوب، شرقه دوغرو ایلرله ی «هلاکو» یه قارش ی حقیقوردی. قرال «ههتوم» وارته نیس کوبنده پرنس قورتک خانه سنه کلوب، اولجه، مانغو خانک ویردیکی مکتوب و براتلری ابراز ایتک و اوندن اوکا کوره لازم اولان امرلری آلتی اوزره جنرال باطویه اعزام ایتدیکی پاپاس بازیک عودتنه قدر بوراده بکله دی. کندیس ی زیارته کان وارطابت و پاپاس و خریستیان سینورلرک زیارتلری قبول ایتدی. جمله سنه برچوق نصایحه بولوندی. کزدیکی رلر حقنده خیلی غریب شیلر حکایه ایتدی. از جمله دیدی که:

— خطایدن اوتده شویله بر قبیله یه تصادف ایتدم. قادینلری عقلله متصف انسان شکنده، ارککلر ایسه ملکات عقلیه دن محروم، ایری جته لی، قیللی ایدی. بونلر یوردلینه کیمسه یی صوقازلر. کرک قادین کرک ارکک هپسی آولادقلری حیوانلرله بسله نیرلر. بونلرله معامله جنسیه ده. بولونان قادینلردن ارککلر کوپکه دیشیلر ایسه قادینه بکزه یور. قوملق بر آطه وارکه اوراده آغاچ شکنده و چوق قیمتی برکیک یتیشیور. بوکا بالق دیشی دیورلر. کییک بوینوزی کبی کسیدلیکی یردن بردیگری یتیشور. بوراده برچوق خطلر وارکه اهلایسی پت پرستدر. ساکیامونی تسمیه اولونان، کیلن یاپیلش هیکلره طایارلر. سوزلرینه باقیلیرسه بو اوچ بیک سنه دنبری اللهدر. و اوتوز بش تومان سنه [برتومان = اون بیک دیمکدر] داها الوهیتی محافظه ایده جک، صوگرا غائب ایده جکدر. Maït ēya تسمیه ایتدکلری بشقه براله داها واردرکه بونک نامنه بو یوک معبدلر ایچنده جسیم مقیاسده کیلن هیکلر رکز ایدیورلر.

[۱] B یازمه سنده «مارمین». «قلاپروت» بو شهرک «مروالشا جان» اولماسی احتمالی ایلری سوروبور. فقط بو، بوسبوتون قرضی برماهیتده در، محقق اولان، «مهرمن» ک بخارا - سرخس بولی اوزرنده بولونماسیدر.

ارکک، قادین، چوجوق اولسون، بوتون بو عرقك افرادي «توین touin» اسمی ویردکری پاپاسلردن مرکبر. صاچ وصاللری مطروشدر. یمک خصوصنده اولسون، مناسبات جنسیده اولسون اعتدالپروردلر. یکرمی یاشنده اوله نیرلر. اوتوز یاشنه قدر هفته ده اوچ کره، قرقنه قدر آیده اوچ کره، آلیسنه قدر سنه ده اوچ دفعه قاریلرینه تقرب ایدرلر. آلی بی کچنجه هر درلو مناسبتی کسرلر. «هه توم» بو وحشی اقوام حقنده بوراده ذکرینی لزومسر عد ایتدیکم داها بر چوق شیلر حکایه ایتدی. نهایت، مانغو خانک یانندن آیرلقدن سکر آیی صوکر، ارمنستانه عودت ایتدی (۱۷) کانون ثانی ۱۲۵۵ - ۱۶ کانون ثانی ۱۲۵۶).

رمدنر ضطرنده قتالدر

§ ۳۳ ۷۰۵ ارمنی سنه سنک بدایتنده (۱۷) کانون ثانی ۱۲۵۶ - ۱۶ کانون ثانی ۱۲۵۷). شمال تاتار اوردوسی قوماندانی اولان «باطو» وفات ایتدی. او ائانده اوغلی «سارتاق»، مانغو خانک یاننه کیتمک ایچون بوله چیقمشدی. پدرینک وفاتی خبر آلدینی حالده، صوک وظیفه سنی ایفا ایتک اوزره، عودت ایتدی؛ یولنه دوام ایتدی. مانغو خان، سارتاغک بویه مسارعتله یاننه کله سندن پک ممنون اولدی؛ استقباله چقیدی؛ پک زیاده حسن قبول کوستردی. و پدرینک جائز اولدینی حمله حقوق و امتیازاتی، نفوذ و اعتبارینی، رتبه و صلاحیتینی اوغلنه توجیه ایتدی و کتبه سنه مساعده ایتدی. سارتاق ایله برابر قاتشهن Katchên پرنسی دیندار «جلال» دخی کلشدی. مقصدی «اوزدیغان آرغون ösdigan Arghoun» ک باشنه غاغلر چیقاردیغنی، و داجیکلرک اغواسنه قاپیلارق اوئی اولدیرمک ایسته دیکنی و پک مشکلاته جاتی قورتاره بیلدیکنی جهان حاکنه [مانغو خانه] آکلاتمقدی.

«مانغو خان» بریارلیقله امارتتی کندیسنه توجیه ایتدی؛ و مستقل پرنس کی اداره حکومت حقنی بخش و هر درلو تجاوزدن مصونیتتی تأمین ایتدی. چونکه «سارتاق» اوئی پک سهویور و حقنده حرمت بسلیوردی. «سارتاق» مسلمان اولان عمو جهلری «برکه Béréké»، «بارقاجار Barkadjar» طرفندن زهرله اولدورولدی. بوحادثه، خریستیانلر ایچون وبالخاصه «مانغو خان» ایله قارده شی «هلاکو» ایچون پک زیاده تأثیری موجب اولدی.

بو وقایع تجدد ایتزدن اول، تاتار جنراللرینک الکایلری کلنی و خان مرتبه سنده بولونانی «هلاکو»، «باچونوین» قومانداسنده اولان شرق اوردوسنه، بوتون اشیا و لوازماتی آلارق، ساکن

بولونقلری برلری یعنی موغان اوواسنی، اغوانلر، مملکتی، ارمنستان و کورجستانی ترک ایدوب [۱] رومنلر طرفه حکمه لرینی، و بونلرک اشغال ایتدکلری منبت منطقه یه یرلشمه لرینی امر ایتدی. فی الحقیقه «هلاکو» اویله معظم بر اوردو ایله کلشدی که «جیحون» نهرینی کچه بیلیمک ایچون هان هان بر آری زمان صرف ایتدی. دیگر طرفدن، هلاکونک اقر باسندن بعضیسی، کلیتی قوتلرله، باطو و سار تاغک اراضیسنه «در بند» ک بریکی قاپوسندن کیرمشلردی. بونلریو کسک رتبه لی کیمسه لر دی. بالاقا [۲] Balakala، توتار Toutar، قولی Kouli. بزونلری بالذات کوردک، بونلر جنکیز خانک طورونلری ایدی. بونلره «اللهک اوغلی» لقبی ویریورلردی. آرا به لرله کچدکلری ایچون، یورو- دکلری یوللری تسویه ایدمک قابل مرور برحاله صوقیورلردی. آقین ایتدکلری زمان طویق بیلمز بر حرص ایله سیوب ایچه رک اهاالینک وارینی، یوغنی یاغما ایدوب باشلرینه بلا کسلیورلردی. خلق عادت اولوم درجه سنه کلشدی. داها اولجه «آرغون» ک طرح ایتدیکی Mali [۳] و Kharschouri [۴] دنیلن ویرکولردن ماعدا، هلاکو طرفندن برده «thagh, ar» دین شخصی ویرکو احداث ایدیلشدی. قیودات خاقانی ده اسمی محرر اولان هر شخص یوز رطل خطه، الی رطل شراب، ایکی رطل پرنج، ایکی طوربا [۵]، ایکی ایپ، برکوموش سکه [۶]، براوق، برآت نعلی ویرمکه مکلف عداولون دینی کی، مأمورلره خوش کورونمک ایچون تهریم ایدله جک هدیه لر بو حسابدن خارج ایدی. بونلردن باشقا، هر یکرمی رأس حیواندن برأس، ویکرمی عدد کوموش سکه آلینیوردی. بونلری ویریه جک حالده بولونان کیمسه لر، ویرکوسنه مقابل اولادینک ضبط ایدلر کی کوریورلردی. ایشه بومظالمه بویرلرک اهاالیمی محو وپریشان اولمشدر.

[۱] ایقونیوم سلطانک اراضیسی یعنی دیار روم.

[۲] بو اوچ پرنس جوجی نک نسلدن ایدی. «بالاقا» اونک حفیدی، «توتار» حفیدینک اوغلی، «قولی» ده [جوجی نک اون درت اوغلنک اک بویوک اولان «اوردا Ourda» نک قونئدن کلک اوزره] حفیدی ایدی.

[۳] «مالی» کله سنک، موغولجه «مواشی» معناسنه کلن «مال» دن آکندیفی و بناء علیه «مواشی» ویرکوسی» اولدیغی ظن ایدیورم.

[۴] B یازمه سنده : Khaph'Schouri

[۵] B یازمه سنده : اوچ طوربه

[۶] متنده «بیاض، آق» واردرکه، بکا برنوع «کوموش سکه» معناسنده کوروندی. استانبول ارمیشجه سنده حالا کوموش بارایه بصورتله اسم ویریلدیکی واقعدر.

تاتارلرک هلاکودن قورقورلی اولماسه ایدی، یرلشدکری بویرلردن آیریلمایه جقلردی. فقط امر موجبنجه، ایلری کیتیمک ایجاب ایدیوردی. بناء علیه رومنلره قارشو یوزیدیلر. مقاومت ایدمک بر حالده بولونمایان سلطان، «علائییه» آطه سنه [۱] قاجدی. تاتارلر بحر محیطه [۲] قادار امتداد ایدن بواراضیده ساکن بوتون نفوسی قلیجدن کچیردیلر. بوسفره ارمنستان قرالی «هه توم» دخی اشترک ایتدی. صو کرا، اثنای سفرده رفاقتنده بولوندینی «باچونوین» کندیسینی یو یوک بر قطعه عسکریه ایله کیلیکیاده کی اراضیسنه، سیسه کوندردی. «هه توم» باچونویننه تقدیم ایتدیکی هدایا ومعینه ویردیکی قوه عسکریه دن دولایی «هلاکو» طرفدن بر تقدیرنامه آلدی. جنکاور اولان «هلاکو» بوتون قوتلرینی طوپلایوب «ملاحده» نک بولوندینی خطیه دوغرو صارقدی؛ و عساکر خاقانیه نک سنه لردن بری تحت محاصره ده بولوندیردینی «آلاموت» Alamouth موقعی ضبط ایدوب بوتون استحکاماتی ییقدیردی. اسماعیلرک پرئمی علاءالدینک اوغوللری، پدرلرینی قتل ایتدکن صو کرا، هلاکونک یانیه التجا ایتشلردی. «هلاکو» بوسفر بیتنجه، اوردوسنه و تاتار حاکمیتنده کی بوتون ملتله، طوپلانوب «بغداد» اوزرینه یورومه لرینی امر ایتدی. ایرانیلرله سوریه لیلر آراسنده کائن بولونماسندن دولایی اورتامعناسنه کان یو یو یوک «بغداد» شهری شمیدی به قدر تاتار استیلاسنه اوغرامامشدی. بوراسنی پایتخت اتخا ایدن خلیفه (حضرت) محمد سلاله سندن ایدی. تورکلرک، کوردلرک، ایرانیلرک و Elyméens لرک سلطانلری کی بوتون مسلمان سلطانلر، اونک نفوذینی طانیورلردی. اونک دینی قبول ایدن سلطانلر، کندیسنه، معاهده لردن باشقا اطاعت و حرمت رابطه لرله مربوط ایدیلر. «باطو» نک اداره سنه تابع مناطقه کی قوی، بالاقا، توتا، قادا-خان [۳] کی الک نفوذلی رؤسا، خانه اولدینی قدر «هلاکو» یه ده حرمت و اطاعتله متحسس اولدقلرندن، بونک کوستردیکی تجمع محلنده کال سرعتله اثبات وجود ایتدیلر.

بفرادک تخریبی

§۳۴ ارمنی تقویمنه کوره ۷۰۷ سنه سنده [۱۶ کانون ثانی ۱۲۵۸-۱۵ کانون ثانی ۱۲۵۹]

[۱] بوراده مورخ خطا ایتدیر: «علائییه» آطه دکل، ساحلده برقاعه در.

[۲] وقتله ده یازمش اولدیم وجهله ارمنیلر آق دکیزه و بالحاده آطه ل دکیزه بله ثالی سوریه ساحلارنده کی قسمنه بحر محیط آدینی ویریرلر.

[۳] B یازمه سنده: Tchadagh'an

جهان حاکمی اولان بویوک حکمدار «مانغو خان»، صایسز بر اور دو و طویلا یوب جنوب شرقی استقامتنده پک اوزاقلرده ساکن Naïnkas [۱] نسمیه اولونان برملت اوزرینه یوریدی. چونکه پک جنکاور اولوب بولوندیغی موقعک مناعتنه کووه ن بوملت، سائر ملت لک و یردیکی خراجی و یرمه مک ایچون «مانغو» خانه اعلان غصیان ایتشدی. بوملت بت پرست ایدی. اختیار اولان ابونلرینک دریلرینی یوزیور وات و کیکلرینی پیشیره رک اکل ایدیورلردی. بونلرک قفاطاسلرینی آلتونله قاپلایارق شراب قوپاسی کیچی قوللانیورلردی. دریلرینی شرابله طولدیروب طولوم کی استعمال ایدیورلردی. یالکزا اولادوا حفاذ بوطلو مدن شراب ایچمه بیلیر، وجدلرینک قضیلرینی امزیک اولارق قوللانیورلردی. مانغو خان Naïnca لره هجوم ایدوب بونلری دائرة اطاعته آلدقند نصو کرا، مملکتنه عودتنده مهلک بر خسته لغه یاقالانارق وقت ایتدی. قاردهشی «آریق-بوغا Arig-bouga» اونک مقامنه کچدی. بواشاده اوردو قوماندانی اولان «هلاکو»، اداره سی آلتنده بولونان ملت لک هپسنه، داجیک لک پایتختی «ولان» بغداد» شهری اوزرینه یورومه لرینی امر ایتدی. بوراده اجرای سلطنت ایدن حکمدار، تورک، ایران و کورد ظلمه سی کی «سلطان» ویا «ملک» عنوانی طاشیا یوب «خلیفه» دیه یاد اولونوردی. «هلاکو» تاتار لره تابع بوتون ملت لک ده اشتراک ایتدیکی بویوک قوتلرله یوروددی. بواقیلملرده کندیسینی حس ایتدیرن شدتلی صیجاقلردن توقی ایچون صوگ بهاروقیش موسمنی انتخاب ایتشدی.

رومنلرک مملکتلرینی استیلا ایتش اولان «باجونویین»ه، قطعاتیله در حال کلوب «بغداد»ک اوزرینده مبنی بولوندیغی «دجله» نهرینی کچمه سنی امر ایتدی. بوندن مقصدی، هیچ رکیسه نیک قایقلره بینه رک پک مستحکم بر موقع اولان «بصره»یه وسائر لرله قاجاسنه امکان بیراقامق ایدی. بو امر در حال انفاذ ایدیلدی. تاتارلر قایقلردن برکوپری قوردیلر؛ نهرک بر ساحلندن دیگر ساحلنه قدر کچید محللرینی قانجالرله وتلرله تهییز ایتدیلرکه کیمسه یوزه رک قورتیلا ماسون، و هجوم حادیه سی ده هیچ بر طرفه شایع اولماسون.

او وقت «بغداد» ده بوتون غرور و اعتماد قس ایله اجرای سلطنت ایدن خلیفه «المستعصم»،

[۱] B مانوسقریننده Ankas و موغولارجه Nankias، Nankiad دیه یاد ایدیلن بومملکت، Ssanag-Ssetsen صفحه ۲۱۰ ده و «تزهة القلوب» ده (Et. Quatremère رشید الدین ترجمه سنده، رشید الدینک حیاتی ۱۳۶-۱۳۷، نوطه ۱۵۵) «نکیاس» اولارق یازیلشدر. بو، «ماتزی» یاخود «ماچین» اولوب اودورده «جنوی چین» معناسنه کلن برکله در.

نهری محافظه ایدنلره قارشی، سرایی امراسندن «دوادار»ك [۱] قومانداسی آلتنده اولارق عظیم بروردو کوندردی. بواوردو اولا تاتارلری مغلوب و تقریباً اوچ بیک نفری احاییتدی. «دوادار»، آقشام، بلاقتور، عیش ونوشه دالادی؛ و خلیفهیه کوندردیکی خبرده، دشمنلرنی تپله دیکنی، وصاغ قالان جزئی بر قسمی ده ایرتسی کونی احاییده جکینی تبشیر ایدیوردی. فقط بو ائنده خدعه وفکر ایجاد ایلله مشبوع تاتارلر کیجه یی استحضارات ایلله و تپه دن طیرناغه قدر سلا حلا مقله کچیردیلر. داجیکلرک اوردوسنی قوشا تیلر. شهنشاهک اوغلی پرنس «زاقاره» بوتاتارلر آراسنده بولونیوردی.

«هلاکو» عین زمانده شفق سو کرکن بغدادی محاصره ایتدی. هر برنفر، سورک کندی حصه سنه اصابت ایدن قسمک تخریبیلله مکلف ایدی. وهیچ برکیمسه نک فرارینه میدان ویریله مه سی ایچون قطعی تنبها تده بولونولمشدی. جسور Brösch ی بر مقدار عسکرله خلیفه نک زردینه اعزام ایده رک بونی انقیاده وکلوب خانک حضورنده کندیسنی خراجکذار اعلان ایتمک دعوت ایتدی.

ابتدا «خلیفه» یالانلر و تحقیر آمیز سوزلرله پیغمبرک علمداری و خاقان البحر والبر عنوانی حائر اولمقله مفتخر اولدیغنی سویله دی؛ و: «سنجاق شریف بوراده ر. اونی صالالار سه م سز هیکز بوتون دنیا ایلله برابر محو اولورسیکنز. سن برکوپک تورکسک؛ نه دن سکا بویون اکوب خراج ویره جکشم» دیدی. «هلاکو» بو حقارتلر قارشیسنده حدت ایتمه دی. خلیفه یه یازدیغنی تخریراتده هیچ عظمت کوسترمه دی. یالکنز «الله یادیغنی بیلیر» دیمکله اکتفا ایتدی. و سورک هدمنی امر ایتدی. محصورینک خارجه چیقار یلاماسی خصوصنده کی امری ده تماماً یرینه کتیریلدی. شهر، عسکر و سکنه اصلیه ایلله دولو ایدی. یدی کون سورلرده نوبت بکله دیلر، بواشاده نه اوق آتدیلر؛ نه ده قیلیجه ال اوزا تیلر. یدنچی کونی متعاقب، محصور اهالی صلح طلب ایتمک و امان دیله مک اوزره «هلاکو» نک یانه کیتدی. «هلاکو» بونلره ایلدیشیلمه مه سنی امر ایتدی. بغدادک قاپوسندن اهالی آقین آقین چقییور، و سردارک زردینه شتتاب

[۱] بو، کوچوک «دوادار مجاهد الدین آبیگ» ایدی. کندیسینی و فتح الدین ابن قوره ر «اردو کا ملرنی حلوان» یولی اوزرنده، «بعقوبه» و «باجنی» آراسنده تأسیس ایتیش ایدیلر؛ موغول پشدار قطعاتی اوزرینه ایلروله دیلر. دجله نک غربندن کلکده اولان بو قطعا نه «صوغو نجا ق» Sougoundjak قومانداییدیور ایدی (دوسسون، موغوللار تاریخی، ۴، ۵، جلد ۳، صفحه ۲۳۰)

ایدیوردی. «هلاکو» بوخلقی عسکرلرینه تقسیم ایتدی و شهردن اوزاغه کوتوروله رک اوراده باشقارلی سزمه دن کیزلیجه اولدور و له لرخی امر ایتدی. بویله جه بونلرک هپسی احیا ایدیلدی. دردنجی کونی بالذات خلیفه «مستعم» ایکی اوغلی و سرای اکا برما مورخی دخی یاننده اولدینی حالده، واصل اولدی. «هلاکو» یه و تاتار رؤسانه تقدیم ایتک ایچون برابرنده کوموش، آلتون، عظیم مقدارده مجوهرات و قیمتدار البسه کتیرمشدی. «هلاکو» اوکا، اولاد درحال کلوب عرض وجود ایده جک یرده کجیکدیکنندن دولایی سرزنش ایتکله برابر، حرمت و تعظیمله معامله ایتدی. و صوکر ا دیدی که: «سن اللهیمسک، انسانیمسک؟» خلیفه، جواباً: «بن اللهک قولیم، بر انسانم.» دیدی. «هلاکو» سوزینه دوام ایتدی: «بکا سب ایتمکی، کوپک دیه خطاب ایتکی، و بکا ییه جک و ایچه جک برشی و یرمه مه یی سکا اللهی امر ایتدی؟ او یله ایسه اللهک کوپکی اولان بن آج اولدیغمدن سنی پارالایاجغم» دیدی. و اونی کندی الیه اولدیریرکن شو سوزلری علاوه ایتدی: «بو وظیفه یی باشقاسنه بیراقایوب سنی کندی المله اولدیرمکلم، سنک ایچون بر شرفدر» دیدی. مستعصمک اوغوللارندن برینی ده کندی اوغلنه اولدیرتدی. ایکنجیسنی ده دجله نهرینه آتیردی [۱]. (خلیفه دن بختله) دیدی که: «بر چوق قانک دوکوله سنه بو آدامک کبر و عظمتی سببیت و یردی. کیتسون، حساخی اللهه ورسون. بزه کلنجه، بز بوندن مسؤل اولما یز». خلیفه و اوغوللارنی متعاقب اعیان بلده یی اولدورتدی. صوکراده، سورلری محافظه ایدن عسکرلرینه، اورادن اینوب أهالی یی اک بویوکنندن اءکوچوکنه قدر اولدورمه لرخی امر ایتدی. تاتارلر، حصا دجیلرک باشقارلی اوراقله یچدکلی کبی، صایسز ارکک، قادین، چوجوق اولدور دیلر. قتل عام قرق کون سوردی. بو قصا بلرک قوللری انسانلری بوغازلامقدن بیتاب دوشونجه، بقیه قالا نلرک احماسی ایچون کندیلرینه آریجه اجرت و یرلدی. بو صورتله هرکس بلا مرحت قیلجندن کچیریلدی. «هلاکو» نك «دوقوز-خاتون» اسمنده کی ایلک حرمی خریستیان [۱] بونه آتیلدی مسئله سنده، ارمنی متلرینه عائد بعض لسانی ایضاحاده بولونان «دولوریه» دیورکه: محققدرکه خلیفه «مستعم» ک ایکنجی اوغلی «احمد»، باباسنک و بویوک قارده شی «عبدالرحمن» ک قتلندن صوکر، ایتسی کون اعدام اولونمشدر. «دوسسون» ده او قوندیفته نظراً (۴، ۵، ۶ ج ۳، ص ۲۴۳) «مستعم» و «عبدالرحمن» طور بهلرک ایچنه باغلانهرق آتارک آیاقلری آلتنده تولدورولمشلر دی. کبراغوصک، «احمد» ک قتلی خصوصنده «هلاکو» دن تقلا سوبله دیکی سوزلر، شو صورتده ایضاح اولونه بیلرکه، موغول حکمداری، اوکا تعین ایتدیکی جزایی، بویوک قارده شنک و باباسنک طرز تجزیله رینه نسبتله داها خفیف بولویوردی.

تر فېق ايدەرك او حوالى يېغما و تخريب اېچون «فرات» نهرى جوارلرېنه برتنزه كوندەرىرگى كوندەردى . بونلر «مارتيرلر شېرى» ، تعبىر دىكرلە «مىافارقىن» ياندىن كېرگن اھالىسى اونلرى دعوت ، و اكر كندىلرېنى راحت بىراقىرلر سە تانارلرە انقياد ايدە جكلرىنى ، عسكەر و خراج و یرە جكلرىنى وعدايتدىلر . فقط بوشېرك تابع بولوندىنى [۱] عادلى Adéliens سالاھ سەنە منسوب سلطان ، اھالىنك بوتكىلفنە اشتراك ایتەدى . كندى عسكرىنى طوپلايۇب تانارلرى تعقيە قويۇلدى ؛ برقاچنى اولدىر دكەن صوكراء شېرە تحصن ايدەرك بوراسنى تحكىمە ، مدافە يە صالح برشكە صوقدى ، تانارلر بورادە محاصرە يە كاتى قوت براقارق يوللرېنە دوام ايتدىلر ؛ «مەزو پوتاميا» يە دوغرو كيدەرك «فرات» نهرى جوارىنە كلدیلر . برچوق غنائم الە ايتدىلر ؛ صوكراكرى دونوب محاصرە قطعائى تقويە ايتدىلر .

«هلاكو» يە «مارتير و پوليس» شېرىنك مقاومتى يىلدىردیلر . بوپرس «چغاتاي» اسمندەكى جنرال كوماندا سەندە و خرىستىيان پرنسى حسنك رفاقتندە عظيم قوتلر كوندردى . وشېرى هر طرفدن قوشاتوب هيچ بر كسەنك كىروب چىقما سەنە ميدان و یرلە مەسنى امر ايتدى . بو ايكي جنرال مواصلتلىرنە شېرە شدتلە هجوم ايتدىلر .

مانجىنيقلر و دىكر محاصرە آلتلرى یرلشدىردیلر . «مارتير و پوليس» شېرىنك اورتاسىندىن كېن ايرماغك مجراسنى دە كېشدىردیلر . بوكا رغماً مدافە داھا مەندانە اولدى . تانارلردىن واونلرە برلكدە محاربه ايدىن خرىستىيانلردىن برچوغى اولدى ؛ ايكي سەنەدن فضلە سورن بو محاصرە نتيجه سەندە قحط بوتون شدتيا كندىنى كوستردى . خلق ، آچلىقدىن ، هر درلو حيواناتى يىمكە ، صوكرالرى انسان اتى يىمكە مجبور اولدى . اتى يىنە جك عاجز وضعيف كېمەلرە قالمانيجه ، بابا اوغلى ، آنا قىزى پارالامغە ، دوست دوستنى يىمكە باشلادى . هر درلو انسانى شفقت حسلى اورتادىن قالقدى . بو مضايقه اثناسندە بر ليبرەك انسان اتى ۷۸ تاهەغان Tahégans ه [۲] ساتىلدى . كيت كيدە بو دىخى بولونماز اولدى .

بو مدەش قحط يالكر شېرك اېچندە دكل ، فقط جوار مناطقك بر چوغندەدە حكمنى اجرا ايدىيوردى . چونكە ، تانارلر ، عسكەرلرېنى بونلرە بىلە تەك اېچون ، هر دىرلوجبر و تضيقدن

[۱] صلاح الدينك قاردهشى ، ملك المادلك يىكنى ، ملك المظفر شېهاب الدين غازينك اوغلى «ابوبىلر» خاندانە منسوب «ملك الكامل ناصر الدين محمد» .

[۲] تقريباً عىربلك دىنارىنە مقابلدر (دولورىە ، ارمنى قرونولوژيسنە عائد تدقيقلر ، ج ۱ ، بحث ۲ ، نوط ۲۱۶) .

گىرى دورمايورلردى. او سنە قىش پىك شىتلى اولدىغىندىن ھەر طرفى قار قاپلامش، برچوق كىمىسەلر صوغوقدن ھلاك اولمشدى. طبعىيەتتا مستحکم اولان ساسون Saçoun [۱] مەلىكى دە پىرس «ساتون Satoun» كى تۈسپىلەن عرض انقىدا يىتمىدى. «ھلاك كو» نىك بوجىنكاور پىرسە پىك زىادە تۈجھى باردى. حتى اونی يوكىك مقاملە چىقارمىقلە قالمایوب Saçoun سىنجاغى دە اوکا بىخىش يىتمىدى. فقط بالاخرە تاتارلر عېدىلرغى نقىز ايدىرك بورانك اھالىسى دە قىل عام ايتدىلر. قىط «مارتېرو پولېس» خەلقى تەمەنچا ايتىدىكن صوكر، تاتارلر اورايە كىردىلر؛ و آچلقدن بېتاب بولدىلر زاوللىلر دە اولدوردىلر. سلطان ايلە قار دەشى صاغ اولارق «ھلاك كو» نىك يەنە كوتوردىلر. «ھلاك كو»، دوكون بوقدار قانك مېسبې اولدىلرندىن دولاي، ايكىسى دە بوغاز لاتدى. شەرداخلىندە كى كاپىسارلە ساۋر مەقسەت تەخرىب وياغمان مەسون قالدى. «مارتېرو پولېس»، ارمنى تەقویمەنە نظراً (۷۰۹) دە (۱۶) كانون ثانى ۱۲۶۰-۱۴ كانون ثانى (۱۲۶۱) دە ضبط اولوندى.

مەزىپوتاميا و Coelésyrie دە رىقوع بولارە ھادىئەت

§ ۳۶ بويوك «ھلاك كو» يىكىدىن عىسكىرىنى توپلادى؛ سۈرىيە دۈغرى «حلب، شام، حوران آمد، اورفە» اوزرىنە يۈردى. حلبك محاصىرە سىنى بالذات كىندىسى اداره ايتىدى. قدس فاتحى «يوسف صلاح الدين ايوپى» [۲] سىلالە سىندىن اولان بلەنك ھاكى، تىلىم تىكلىفنى رد ايدەرك مەقۇمەنە ھاضىرلاندى؛ و شەرك قاپۇلرغى قاپۇب شىتلە محارىبە باشلادى. بوشاندە «ھلاك كو» حلبى بىر باشدىن بىر باشە قوشاتدى. برقاچ كون ظرفندە جىبرا ضبط ايتىدى. تاتارلر اھالىنى قىل قامە باشلانچە، قلەدە تەحصن ايدىن سلطان ايلە مەعتى عرض مطاوعتلە «ھلاك كو» نىك غىزىنى تىكىنە چالدىلر. «ھلاك كو» قتالى طور دىردى. شەرك خەلق انقىدا ايدىرك خراج وىرمەكە راضى اولدى. «ھلاك كو» بونك اوزەرىنە شامە دۈغرى ايلەلەدى. اھالى برچوق قىمەتدار ھەدىلەرلە استىبالە چىقىدىلر. تاتار پىرسى بونلرغى ھىسن قبول ايتىدى؛ و كىندى قۇوانىن و نىظامەنە تابع قىلدى. «ھىص، ھا» وداھا برچوق مەواقىى ضبط ايتىدى. «ماردىن» قىطعات كوندردى.

[۱] حلب، اووقت، صلاح الدينك سىلالە سىندىن كىن مەظم تور انشاھك قۇماندانىدە ايدى. بوشەر، شام و ھان بۇتون سۈرىيەنى ىد ھكىمەندە طۇتان ايوپلردىن ملك الناصر صلاح الدين يوسفك تىحت ھاكىمەندە ايدى.

[۲] Saḥaoun كى شەكل عاميانە سىدىر. ارمنى مەزىپوتامياسىنك شىمالندە «آغە جىنىق» ايلەندە طاغلى بر سىنجاقدىر.

مستحكم بر موقع اولديغندن بوراسى كوجلككه ضبط ايديلايى. بر چوق كونلردن صوگرا،
تاتارلر، يولچيلرك باشنه بلاكسېلن چاولجىلردن مركب بر چته يي امخا ايتديلر. Djagh'ari
ويا Gh'adjari تسميه اولونان واصللا تورك اولان بو اشقيا، چوق مقدارده و تمامامستقل
ايديلر. صيق اورمانلر ايچنده صارپ موقعلرده تحصن ايدوب ياشايورلردى. هر طرفدن
طوپلامش بوكروه، بالخاصه خريستيانلره مسلط اولويوردى. تاتارلر بونلردن بر چوغنى
اولديرديلر؛ داها زياده سنى ده اسير ايتديلر. «هلاكو» اوحوالى يي محافظه ايچون بكرمى ييك
نفر براقوب قيشى. Hémian اوواسنده كچيرمك اوزره اورادن حركت ايتدى. بو ائشاده
مصر سلطاني «قوتوز Kotouz» بويوك بر اوردو ايله «هلاكو» نك براقدينى قوه محافظه ي قارشى
هجوم ايتدى. بو قطعه يه، يوكسك رتبه لى بر ضابط اولان خريستيان دينه سالاك Naïman
ملتته منسوب «كيت - بوغا Kith-Bouga» قوماندا ايدىيوردى. قهرمانجه چارپشدينه ده،
مصر ليلر عددجه پك فائق اولديغندن مغلوب، ومعتيله برابر مقتول دوشدى. بو حركات
Thabor داغك اتكندبه جريان ايتدى. «كيت - بوغا» ايله حربه اشتراك ايدن بر چوق
ارمنى و كورجى عسكرلرى ده و آراده محو اولدى. بو هزيمت ارمنى تقويمنه كوره «۷۰۹» ده
(۱۶ كاتون تانى ۱۲۶۰ - ۱۴ كاتون تانى ۱۲۶۱) ده وقوعه كلدى.

دبيرار برنس مېرلك و فاني

§۳۷ تاتارلرك تابعيتنده اجراى سلطنت ايدن «لاشا» نك Lascha اوغلى كورجستان قرالى
«داويد»، تبعه سندن كرك بويوكنه كرك كوچوكنه طاقتلرينك فوقنده ويركوزوپلامق ايچون
ياپيلان غير قابل تحمل هر نوع مظالم و اعتسافدن اوصاندى. تاج و تختنى و بوتون وارنى بوغنى
ترك ايدرك، مملكتى اولان «ده فكييس» شهرندن چيقوب «سو آنهت» ك صعب المرور اقسامنه، ايچ
«آبخازستان Aph'ghazie» قاچدى. ملحقاتك سينيورلرى ده اوكار فاقت ايدىيوردى. چونكه،
سولوك كې قائمى بيلمه ين تاتارلرك ايسته مكدن كرى دورمادقلى ياره و سائر يي تدارك
ايچون الله آووچده نه وارسه كاملا صائدقلى، مملكتلرينى ترهين ايتدكلى حالده، بونلرك
حرص و طمعنى تطمين ممكن اولامادىغنى كوره رك قراللىرى كې ترك دارود ياره مجبور
قالملاردى. قرال نه زوجه سنى قراليجه «غنجه» ي، نه ده يكي دوغمش اولان اوغلى «ديمتري» يي
ياننده كوتوره مه دى. يالكنز، بويوك اوغلى «جورجى» برابرنه بولونويوردى. بو ائشاده بويوك
والى «آرغون» قرالى الله كچيرمك ايچون عظيم قوتلرله تعقيب قويولدى. او كا يتيشه مه نيجه،

«کورجستان» ه کوروب برچوق ولايتلری استیلا، اهايسنی قسماً قتل قسماً اسیر ایتدی . پک مشهور اولان و کورجی قرالارینک مدفنلرینی احتوا ایدن Gélath کلیسا و مناسیرینی کوکندن ییقدی . قاتوليقوصک مقری اولان « آدزغور » Adzgh'or . شهرزی ده عینی عاقبتیه اوغرنادی [۱] . فقط بر آلاي کورجی سواریسى آنسزین ظهور ایدوب، آرغونک برچوق عسکرینی احما ایتدی . درتیوز کشیدن مرکب اولان بو کورجیلر سالماً یرلینه دوندیلر . بوهمزیمتدن کوزی ییلان « آرغون »، آرتق کورجیلری تعقیب ایتک جسارتی کوستردهدی؛ «هلاکو» نک یانه عودت ایتدی . وذهنده برشیطن قورارق، داهامکلف اولدقاری ویرکولری ویرمه دکاری بهانه سیله، کورجستان قرالیچه سی «غنجه» ایله قیزی، بویوک پرنس شاهنشاهی، «قائشه» سنیوری «جلال حسن» ی، وذاها برچوقلرینی حبسه طیقدی . بونلر، آنجاق عظیم مبالغ ویرمه رک جانلرینی قورتارایلدیلر .

کزیاده اشکنجه چکن، دیندار، فضیلتکار «پرنس جلال» اولدی . «آرغون» کندیسندن طاقتنک فوقنده پارالر ایسته دی . بوینه و آياقارینه زنجیر طاقیدردی . بوکا بویله معسامله ایتمه سنک سبی، جلالک خریستیان و دیندار اولماسی ایدی . بونون مسلمانلر اولک علیهنده ایدی ؛ و : « بو، بزم دیمزک ، قانونمک اک بویوک دشمنیدر » دیه رک، اولدورولمه سی ایچون آرغونی تشویق ایدیورلردی . «آرغون» ذاتاً مسلمان اولدیقندن بوتشویقانه قاپیلدی . جلالی قزوینه سوق ایتدی . تاتارلرک سابق قوماندانی «چارماغان» ک اوغلی «بهرا نوین» ک زوجیه سی اولان جلالک قیزی Rouzouk'an، کیدوب «هلاکو» نک زوجیه سی «دوقوزخاتون» ی بولدی؛ و پدرینی آرغونک الندن قورتارمه سی رجا ایتدی . بو آچاق والی بوتشبی خبر آلارق درحال جلالدر کونده روبوز اوواللی ی، صلابت دینه سی ایله عادتاعیزلر مرتبه سی بولان جلالی اولدیرتدی . اعضاسنی آپری آیری پارچه لره آیزدیلر . بوتون عمرنجه اوامر الهیه یه صوک درجه رعایت ایدن و دیندار قرال، بویله جه، برچوق شهیدلرک عاقبتیه اوغرادی . بووقعه، ارمنی تقویمنه کوره «۷۱۰» ده (میلادی ۱۵ کانون ثانی ۱۲۶۱-۱۴ کانون ثانی ۱۲۶۲) ده اولدی . اوغلی «آتابک» آداملرینی کونده روب، کیزلیجه، باباسنک پارچالانمش جسدینی

[۱] Samtzhé نک شهری و قلمه سی اولان Adzgh'or ، متقوعار، Le Gour، یاخود Gyus . نهری ساحلنده در . شهرک اعیانی و اکبری اولان اسلاملره، meskei تاجرلری ارمنیلر و یهودیلرله مسکوندر .

بولوندىنى بر صوسز صهرنجدن چيقارتدى ؛ و Kantzaçar مناسترينه مراسم دينيه ايله كومدوردى [۱] .

«آتابك» هلاكووآرغونك مساعده ليله باباسنك مقامنه وارث اولدى. بودخى پدى كېي دىندار ، متواضع بر پرنس ايدى . شهنشاهك اوغلى «پرنس زاقاره» عليهنده مقترانه اخباراتده بولونولديغندن ، «هلاكو» بو پرنسىده اعدام ايتىردى. بوسنه ظرفنده آغوانلر قاتوليقيوصى «سنيور نرسس» يكرمىيدى سنه بومقامى اشغال ايتدكدن صوكرافات ايتدى. يرينه ، هنوز پك كنج بولونان سنيور «ئتيه Etienne» كچدى .

پرنس شهنشاه اوغلى زاقاره نك وفاتى

§ ۳۸ بويوك پرنس «شهنشاه» امارتى اوغلى «زاقاره» يه وىرمشدى. متعدد اوغوللرى واردى. زاقاره ، آواق ، ساركيس وايوانه. «شهنشاه» امورداخليه سنى اداره ايدركن «زاقاره» تاتاراوردوسنده ايفاي خدمت ايدىوردى. جسارتى وفداكارلىنى سايه سنده «هلاكو» نك ووالى آرغونك توجهلرني قازانمشدى. «آرغون» كايىلى بر اوردوايله كورجستانده بولونوركن «زاقاره» ده معيتنده ايدى. بو پرنس ، آرغوندىن كىزلى اولارق ، قان پدى Oukhthik [۲] پرنسى ساركيسك نك زدنده بوبولونان زوجهنى كورمكه كيتدى. «ساركيس» ايسه كورجستان قرالى «داويد» ك عصيان حركاتنه اشتراك ايدىوردى . «آرغون» ، «زاقاره» نك تاتارلره خيانت ايدن قان پدى زيارت ايتدىكنى خبر آلنجه وقعهدن «هلاكو» يي خبردار ايتدى. «هلاكو» ، «زاقاره» نك زنجير بند اولارق ياننه كتيريله سنى امر ايتدى. مرقومى حضورينه چيقاروب ، هر برعضوينى بر بار كيره باغلايارق اعدام ايتدىلر . جسدينك پارچالرينى كوپكلره آتدىلر. زاقاره نك باباسى «شهنشاه» اوغلنك بو عاقبتنى اوكره نجه درين برياسه دوشهرك اولدى.

هلاكو وركه آراسنده مرهسه محاسبه

§ ۳۹ شرق وجنوبى اشغال ايدن نفوذلى رؤساو بويوك جنراللر مانغو خانك اقرباسى ايدىلر.

[۱] «كيراغوص» بوراده جلالك ماهيت قدسيه سنى كوسترمك اوزره اونك بركرامتنى نقل ايدىورسده ، تاريخى براهيتى اولمايىغندن ترك ايتدك [مترجم] .
[۲] Daik ايتلك برسنچاغيدر. وقتيله بوراسنى داويد كوروپالوت (Guropalote) وصيتنامه ايله ايمپراطور بازيله ترك ايتمشدى .

خان Naïnkas [۱] لرله محاربه دن صنو کر اوفات ایتدی. ایکی قرده شی «آریق-بوغا» ایله «قوبیلای» حرب ایتدی لر؛ قوبیلای Koubilaï رقیبنک اوردوسنی مغلوب واونی مملکت خارجنه فراره مجبور ایتدکن صنو کر اتخته چیقدی. اونلرک و مانغو خانک ده قارده شی بولونان هلاکو «قوبیلای» ه ظهیر اولدی. شمالده قوماندا ایدن «برکه Béreké» اقریاسندن دیکر ریسيله «آریق بوغا» یی التزام ایتدی. جنکیز خانک بویوک اوغلی «چغتای» ک مخدومی آلکو Alghou «برکه» ایله حال مخصمه ده ایدی؛ چونکه و قتیله بونک تشویقیله مانغو خان «آلکو» نک عائله سنی احما ایتشدی. جنوبدن دربند قاپوسندن کچرک امداده کله جکنی هلاکو یه عرض ایتدی. بواشاده «هلاکو» نک نزدنده «باتو» و «برکه» نک مملکتلرندن گلش اولان «قولی» بالاقا، توتار، مهغ خان، قاتا-خان و داهار برچوقلری کبی کندی رتبه سنه معادلک نفوذلی تاتار پرنساری بولونیوردی. هلاکو، اختیاری چوجوغی داخل اولدینی حالده بونلرک کافه سنی معیتلریله برابر قیلیدجن کچردی. چولوق چوجوغی و بوتون ماملکنی بیراقوب قاچمغه موفق اولان بعضلری «برکه» نک وسائر اقربالرینک یانسه التجا ایتدی لر. بو وقوعاتدن خبردار اولان «برکه»، هلاکو طرفندن احما ایدیلن منسوبینک انتقامنی آلمق ایچون کلیتلی مقدارده قوت طوپلادی. هلاکو دخی عددجه اوندن پک آشاغی قالمایان عسکرینی [۲] طوپلایوب اوچ قوله تفریق ایتدی؛ برنجی قولی «آباقا» نک اوغلنه تودیع ایتدی. وبوکا والی آرغونی ترفیق ایدرک «آلکو» یه امداد ایتک اوزره خوراسانه کوندردی. ایکنجی قولی «آله نلر» قپوسنه [داریهل کچیدی] یه یرلشیدردی. متباقی عسکریده کندیمی معیتنه آلوب دربند قاپوسنی کچدی. چونکه اوراده ایکی کچید واردی. بری «آله نلر» طرفنده دیکری ده «دربند» ده. برکه نک اراضیسنی تخریب ایدرک ئه تیل Ethil نه رینه قدر ایلرله دی. بر چوق ایرماقلرک انصبایله کیتدکجه بویون ده کیز کبی آقان بو درین وکنیش نه ر «بحر حزر» ه دوکولور. «برکه» کلوب جسارتله قارشیسنه دیکیلدی. نه رک ساحلنده جداله کیریشدی لر. هر ایکی طرفده مدهش برملحمه وقوعه کلدی؛ بالخاصه «هلاکو» نک اوردوسی صوغوقدن دوگارق چوق ضایعات ویردی. بر

[۱] B یازمه سنده Nenkrank

[۲] «مارقوبولو» اووقت حرب میداننده حاضر بولونان پدري نیقولا پولوایله عموجه سی Mafo Polo دن نقلاً بواوردولرک مقدارینی بیلدریر؛ وبو وندیکی سیاحلرک بالذات «برکه» نک آغزندن شو سوزلری ایشیتدکلرخی نقلاً یازار: «بیلورزکه اونلرک اوچ یوز بیک آتلی محاربلری وار. حال بوک بزم اونلردن داهار محارب اوچ یوز الی بیک عسکریمز وار» (جغرافیا جمعیت نشریاتی، مبعث ۲۲۲، ۲۷۶).

چونگی نهره آتیلدی. هلاکو اردوسی دربند قیوسندن رجعت ایتدی. بو اثناده Schiréoun اسمنده کی الک جسور بر جنرالی - که ، سابق تاتارلرک رئیس « چارماغان » ک اوغلی ایدی - قطعه سیله برابر « برکه » یه مقاومت ایتدی و اونو رجعت مجبور ایتدی . فراریلرده کندیسنه التحاق ایدهرک اردوسی تقویه ایتدیلر . بو صورتله یاواش و منتظماً کريله دی . دربند قاپوسنی کچدی . اورایه بر مقدار قوه محافظه بر اقلیدی. تاتارلر موغان اوواسنده کی قیشلیق قرارگاهنه عودت ایتدیلر . بویلهجه هر ایکی طرف یکدیگریله بش سینه حرب ایتدیلر . ارمنی تقویینه کوره ۷۱۰ سنه سندن ۷۱۵ سنه سنه قدر (۱۵ کانون ثانی ۱۲۶۱ - ۱۴ کانون ثانی ۱۲۶۲) دن الی (۱۴ کانون ثانی ۱۲۶۶ - ۱۳ کانون ثانی ۱۲۶۷) . هر سنه قیش اثناسنده عسکرلرینی طوپلایارق حرب ایدرلردی . چونکه صیجاقلرک شدتی ونهرلرک طاشامسی حسیله یازموسمنده محاربه ایتک ممکن دکلدی . بودورده « هلاکو » Karni اوواسنده بر چوق نفوسی استیاع ایده بیله جک بر شهر قورمغه تشبث ایتدی . او صیراده تبدیل هوا ایتک اوزره کندیسنه انشا ایتدیردیکی بو شهرک اولری و سیرایلی ایچون لازمکن مبذول مالزمنه نك آنقاریه اصولیه نقلی کلفتی تحت تابعیتنده کی ملتره یوکه تدی . انسانلر ، حیوانلر بو مشقتلی ایشه قانلاقمق مجبوریتنده ایدیلر . نقلیاته نظارت ایدن ایش باشیلر ، و قتیله فرعونک بنی اسرائیله روا کوردیکی ظلم و اعتسافدن داهایزاده سنی بلامرحت ارتکاب ایدیورلردی . یوزحیفت اوکوزک برندن قیملداتامیه جنی بویوک آغاچ کوتوکلرینک نقلی ایجاب ایدیوردی . دیگر طرفدن یوللرهم بوزوق ، همده قطع ایدیلر جک مسافده پک اوزون ایدی ؛ و اکثریا طاغ و درملری آشمق ایجاب ایتدیکنندن بو ایشده چوق مشکلاته تصادف ایدیلوردی . زواللی انسانلر ، حیوانلر بومشقتلرهم تحمل ایده مه یوب هلاک اولویوردی . « هلاکو » معبودلری ایچون جسم غبادتخانه لر انشا ایتدیردی . هر طرفدن طاش ، تخته و بویا ایشلرینی یا باجق اوستالر جلب ایتدیردی . آتلی ، دوهلری ، کچهدن معمول معبودلری قونوشدیرانلر و بویوجیلرکله مشغول اولان سحر بازلرک کافه سی راهب ایدیلر . بونلرک باشی تراشلی و کوکسارندن ایلکی صاری مانطولری واردی . بوتون اشیایه طاپارلردی . فقط باشلیجه طاپدقلری « ساقیا - مونی » و « مایتره یا » اسمنده کی ایکی معبود ایدی . کندیسنی لایموت برحانه ا فراغ ایده جکلرینی تأمین ایدوب « هلاکو » بی اغفال ایتدیلر . بو پرنس اونلرک سوزی ایله یوله چیقار ، توقف ایدر ، آته بیزدی . والحاصل بوتون حرکات و سکناتی اونلرک آرزوسنه توفیق ایدردی . اونلرک رئیس حضورنده کونده بر قاچ دفعه لر سجده

ایدردی. بتخابلرده تقدیس ایدیلش اولان ییکلار یردی. بورا هبلره قارشی هر کسدن زیاده حرمتله معامله ایدردی؛ و عبادتخانه لره احسانلری ابدال ایلردی. خریستان اولان ایلک حرمی «دوقوز-خاتون» بو حرکتدن دولای کندیسنی کرا. أمؤاخذه و سحر بازلردن بوزچو یرمه سنی توصیه ایتدی ایسده موفق اولامادی. زهد و تقوی صاحبی اولان وقادین خریستانلرک حامیسی واستناد کاهی ایدی. ارمنی تقویمنه کوره ۷۱۴ سنه سنده (یعنی ۱۴ کانون ثانی ۱۲۶۵ - ۱۳ کانون ثانی ۱۲۶۶) تاریخنده کؤک یوزنده شایان دقت برحادثه ظهور ایتدی: شمالدن شرقه دوغری برستاره کوزوندی؛ ایلری به جنوبه دوغرو ستون شککنده ضیا شعاعلری صالیور ییوردی. ستاره حد ذاتنده کوچوکدی؛ مشی سریع ایدی؛ برآی کوزو کدکن صو کرا تماماً زائل اولدی. زمان زمان کوزوکن و غربدن شماله دوغری کیدن قویروقلی ییلدیزلره بکزمه یوردی. پک اوزاقلره قدر کیدن ضیالر صالیور ییوردی. بوضیالر کوندن کونه تزیاید ایدوب نهایت سونیورودی. بوضیالرده «علاکو» وزوجه سی «دوقوز-خاتون» وفات ایتدیلر. «علاکو» نک اوغلی «آباقا Abaka» پدرینک یرینه کچدی (ارمنی تقویمنه کوره ۷۱۴ تاریخنده). بوکنج پرنس، رومه نلر ایمپراطورینک قیزی Despina خاتون ایله ازدواج ایتدی. پرنسس کلیرکن، کندیسنه آنطاکیه پاتریقی و برجوق پیسقیوسلر رفاقت ایدیوردی. «آباقا» یی واقیز ایتدکن صو کرا «ده سپینا» خاتون ایله اولندیردیلر. «آباقا» قوتلی بر اوردو طوپلایارق «برکه» به قارشی یورودی. «برکه» نک عسکرلری ده دربند قابوسندن کچهرک «کور» نهری کنارنده یرلشدیلر. هربری نهرك بر ساحلی اشغال ایدن مخاصم اوردولر، جسم دیوارلر و سپرلرله قارشیلقلی وضعیت آلارق موقعلری تحکیم ایتدیلر [۱].

مقدما «ژورنال آزیاتیک» ده (۱۸۵۸، بشنجی - ۹۴ری، اون برنجی جلد، ۱۹۲-۲۵۵؛ ۴۲۶ - ۵۰۸) انتشار ایدن بو اثر محمود کمال بک طرفندن فرانسه جه دن ترجمه ایدیلشدر. مؤخرأ «بروسسه» روس علوم آقاده میسی کلیاتی میاننده (ایکی ارمنی مورخی: کنجلی کیراغوس و اورهالی اوخانس، سن پترسبورغ، ۱۸۷۰، ایکی جلد) بو اثرک هیئت عمومی سه سنی ترجمه ونشر ایتشه ده، شمذیک المزده بولونمادیقی جهته بو ترجمه ده ساده جه «دولوریه» دن استفاده ممکن اولدی. ایلریده بو تورکجه ترجمه یی «بروسسه» نک ترجمه سیله ده قارشیلاشدیرهرق لازم کن تصحیح و علاولری یامق واونلری آریجه نشر ایتک امیدنده یز [مدیریت].

[۱] أله مفصل اولان «A» و «B» یازمه لرندمه حکایه بوراده بردن بره توقف ایدیور؛ و کیراغوصک اثری ختامه ایریور. اثرینه دوامدن کندیسنی منع ایدن سبی مؤلف بزه ییلدیرمیور؛ فقط، منشألری مختلف اولان بوایکی ألیازمه سی عین کله ایله بیتدیکندن، ارمنی مؤرخنک اثری تمام اولارق نقل ایتدیکنه حکم ایده یلیز. مع مافیه کونک برنده داهامکمل برنسخه تصادف اولونامایه جفنی ده قطعی برصورتده ادعا یدمه.